

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

”Kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on”

Lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa
eräiden varhaiskasvattajien näkökulmasta

Moilanen, Marika & Virolainen, Emmi

2012 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

”Kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on”

Lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa eräiden varhaiskasvattajien näkökulmasta

Marika Moilanen
Emmi Virolainen
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2012

Moilanen, Marika & Virolainen, Emmi

”Kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on”

Lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa eräiden varhaiskasvattajien näkökulmasta

Vuosi 2012 Sivumäärä 129

Opinnäytetyössämme tutkimuskohteena oli lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen päiväkodissa. Erityisesti tarkoituksenamme oli saada tietoa siitä, miten se näkyy ja miten sitä toteutetaan arjessa. Olimme kiinnostuneita selvittämään päiväkodin varhaiskasvattajien näkemyksiä aiheesta. Halusimme saada tietoa muun muassa heidän ajatuksistaan, arvoistaan ja kokemuksistaan sekä käytännöistä ja menetelmistä liittyen yksilölliseen huomioimiseen niin yksittäisen kasvattajan toiminnan kuin työyhteisön tasolla. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys koostuu neljästä pääteemasta, joita ovat varhaiskasvatus, päiväkotiyhteisö ja varhaiskasvattajat, yksilö ja ryhmä sekä vuorovaikutus. Olemme valinneet nämä teemat, sillä koemme, että ne pohjustavat ja avaavat opinnäytetyömme aihetta.

Toteutimme opinnäytetyömme kvalitatiivisena tutkielmana. Tutkielmamme aineistonkeruumenetelmänä käytimme haastattelua, joka oli malliltaan puolistrukturoidun ja teemahaastattelun välimuoto. Haastattelimme keväällä 2011 työmme yhteistyökumppanina toimineen erään vantaalaisen päiväkotiyhteisön kuutta varhaiskasvattajaa heidän yksilöllisistä kokemuksistaan. Analysoimme kattavan tutkimusaineistomme teoriasidonnaisella sisällönanalyysimenetelmällä. Haastattelujen jälkeen laadimme kirjallisen jälkikyselyn haastatteluille henkilöille selvittääksemme heidän ajatuksiaan haastattelusta.

Tulokset osoittivat, että kaikki haastatellut kasvattajat pitivät lapsen yksilöllistä huomioimista tärkeänä ja kokivat sen olevan merkityksellistä myös koko työyhteisölle. Heidän mielestään jokainen lapsi pääsee yksilönä ja persoonana esille heidän päiväkotiyhteisössään. Aineiston mukaan keskeisiä keinoja toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa ovat pienryhmätoiminta, kasvatuskumppanuus sekä läsnäolo ja vuorovaikutus lapsen kanssa arjen tilanteissa. Näiden lisäksi edistävänä tekijöinä pidettiin muun muassa toimivaa yhteistyötä työyhteisössä sekä varhaiskasvattajien koulutusta ja sitoutumista yksilölliseen huomioimiseen. Haastaviksi tekijöiksi puolestaan koettiin esimerkiksi henkilökunnan poissaolot, isot lapsiryhmät ja ajan riittämättömyys. Jokaisen haastateltavan mukaan lapsen yksilöllinen huomioiminen on vahvasti osa nykypäivän kasvatus työtä. Sen merkityksen uskottiin vahvistuvan entisestään tulevaisuudessa.

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että tilanne lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta on yleisesti hyvä kyseisessä päiväkotiyhteisössä. Lapsen yksilölliseen huomioimiseen ja sen toteutumiseen päiväkodissa näyttää liittyvän hyvin monenlaisia tekijöitä ja sitä voidaan toteuttaa hyvin erilaisin keinoin ja menetelmin. Parhaiten toteutuakseen koemme sen edellyttävän useampien asioiden yhtäaikaista toteutumista.

Asiasanat: varhaiskasvatus, päiväkotiyhteisö, lapsilähtöisyys, yksilöllisyys, vuorovaikutus, yksilöllinen huomioiminen

Moilanen, Marika & Virolainen, Emmi

“However everyone can be what they are”

Noticing a child individually in a day-care center from early childhood educators’ point of view

Year	2012	Pages	129
------	------	-------	-----

In our thesis the subject of our research was the realization of noticing a child individually in a day-care center. Our purpose was especially to find out how it appears and how it is carried out in the everyday life at day-care center. We were interested to find out the views of early childhood educators. We wanted to get information of one single educator’s thoughts, values, experiences and the practices and methods relating to noticing a child individually in a work community. The theoretical framework of our thesis consists of four main themes which are early childhood education, day-care center and early childhood educators, individual and group as well as interaction. We have chosen these themes because we think that they elucidate and pave the way for our subject.

We carried out our thesis as a qualitative study. As data collection method we used interview which was a variation between semi-structured interview and theme interview. We worked in collaboration with a certain day-care center unit in Vantaa, Finland. We interviewed six early childhood educators about their individual experiences in the spring of 2011. We analyzed our comprehensive research material by using theory-bound content analysis method. After the interviews we made a written post-survey for the interviewees to find out their thoughts about the interview.

The results showed that all interviewed educators considered noticing a child individually important and saw it meaningful also for the whole work community. They thought that every child is seen as an individual and as a personality in their day-care center unit. According to the material the essential means of carrying out the individual treatment of a child are working in small groups, educational partnership, presence and interaction with a child in everyday situations. In addition to these a well-working co-operation between educators in work community, training of educators and their commitment to individual treatment were among other things considered as promotive factors. In turn absence of the day-care center staff, big child groups and lack of time for example were found as challenging factors. According to every interviewee noticing a child individually is a significant part of modern educational work. Its importance was believed to be growing even more in the future.

According to the research results it appears that the situation in noticing a child individually is generally good in the day-care center unit. It looks like there are many factors involved in noticing a child individually and it can be actualized in many different means and methods. We find that it requires several things to happen at the same time for it to be realized best.

Keywords: early childhood education, day-care center, individuality, interaction, individual noticing

Sisällys

1	Johdanto	8
2	Varhaiskasvatus	10
2.1	Varhaiskasvatussuunnitelmat	11
2.1.1	Varhaiskasvatussuunnitelma kunnissa ja toimintayksiköissä.....	12
2.1.2	Lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	12
2.2	Varhaiskasvatuksen arvopohjaa.....	13
2.2.1	Lapsilähtöisyys	14
2.2.2	Kasvatuskumppanuus	15
3	Päiväkoti ja varhaiskasvattajat	16
3.1	Päiväkoti kasvuympäristönä	17
3.2	Kasvattajayhteisö	19
3.3	Varhaiskasvattajan toiminta	20
3.3.1	Kasvatustietoisuus.....	21
3.3.2	Kasvattajien yksilöllisyys.....	22
3.3.3	Lapsen yksilöllisyyden huomioiva kasvatus	22
4	Yksilö ja ryhmä.....	24
4.1	Yksilön ainutlaatuisuus	24
4.1.1	Minuus ja itsetunto.....	26
4.2	Kasvatus yhteisössä	28
4.2.1	Vertaisryhmä	29
4.2.2	Pienryhmätoiminta.....	30
5	Vuorovaikutus	31
5.1	Vuorovaikutuksen roolista päivähoitossa	32
5.2	Kasvattaja vuorovaikuttajana	33
5.2.1	Yksilöllinen vuorovaikutus	35
6	Tutkimuksen lähtökohdat	36
6.1	Tutkimustavoitteet ja -ongelmat.....	36
6.2	Työelämän yhteistyökumppanin esittely.....	38
6.2.1	Arvot päiväkotiyksikön toiminnan taustalla	39
6.2.2	Kuvaus yhteistyöstä	41
7	Tutkimuksen toteutus.....	42
7.1	Kvalitatiivinen tutkimus.....	42
7.2	Haastattelu tutkimusmenetelmänä	44
7.2.1	Haastattelumalli.....	45
7.2.2	Yksilöhaastattelusta	46
7.3	Haastatteluprosessin toteutus	46
7.3.1	Haastattelukysymykset	47

	7.3.2 Haastateltavien hankinta	48
	7.3.3 Haastattelujen tilannekuvaus	49
	7.3.4 Haastattelujen tallentaminen.....	51
	7.4 Aineiston analyysi	51
	7.4.1 Sisällönanalyysi	52
	7.4.2 Analyysin vaiheet.....	53
8	Tutkimustulokset	58
	8.1 Pohjustusta.....	60
	8.2 Lapsilähtöisyys.....	60
	8.2.1 Lapsen tunteminen.....	60
	8.2.2 Yksilöllisyyden ja persoonan kunnioittaminen	62
	8.2.3 Lasten osallisuus.....	63
	8.3 Lapsen hyvinvointi	64
	8.3.1 Tasapainoinen kasvu ja kehitys	64
	8.3.2 Turvallisuuden kokemus.....	65
	8.3.3 Arjen viihtyvyys.....	66
	8.4 Yksilölliseen huomioimiseen vaikuttavia tekijöitä	67
	8.4.1 Edistäviä tekijöitä.....	67
	8.4.2 Haastavia tekijöitä	68
	8.5 Yhteistyö.....	69
	8.5.1 Kasvatuskumppanuus	69
	8.5.2 Yhteistyö kasvatusyhteisössä	72
	8.6 Kasvattajan oma toiminta	74
	8.6.1 Arkipäiväistä toimintaa ja aktiivista pohdintaa.....	74
	8.6.2 Yksilöllisen huomioimisen keinoja.....	75
	8.6.3 Positiivinen näkökulma	77
	8.7 Yksilö ryhmässä.....	79
	8.7.1 Pienryhmätoiminta.....	79
	8.7.2 Yksilö ja ryhmä toiminnan kohteena.....	80
	8.7.3 Sosiaalistaminen ja yksilön kehityksen tukeminen	81
	8.8 Kehittämiskohteita ja tulevaisuusnäkymiä	84
	8.8.1 Oman toiminnan kehittäminen.....	84
	8.8.2 Työyhteisön toiminnan kehittäminen.....	85
	8.8.3 Ajatuksia tulevaisuudesta.....	86
9	Johtopäätöksiä	88
	9.1 Mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen on yksittäisen kasvattajan mielestä? .	89
	9.2 Mikä on yksilöllisen huomioimisen arvo ja merkitys kasvattajalle sekä kasvatusyhteisölle?.....	90
	9.2.1 Mikä arvo ja merkitys yksilöllisellä huomioimisella on lapsen kannalta?91	

9.3	Millä keinoin yksilöllistä huomioimista toteutetaan päiväkodin arjessa?.....	92
9.3.1	Keskeiset keinot	92
9.3.2	Muita keinoja.....	94
9.4	Mitkä tekijät edistävät yksilöllistä huomioimista ja mitkä tekevät siitä haasteellista?	96
9.5	Miten lapsen yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa?	99
10	Jälkikysely	101
10.1	Jälkikyselyn tulosten esittelyä.....	103
10.1.1	Haastattelutilanne ja -kysymykset	103
10.1.2	Haastatteluun osallistuminen	104
10.1.3	Vaikutus työyhteisöön	105
10.2	Pohdintaa jälkikyselystä	105
11	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	107
11.1	Eettisyydestä.....	107
11.2	Luotettavuudesta	111
12	Pohdintaa	114
12.1	Opinnäytetyön tavoitteista	115
12.2	Opinnäytetyöprosessimme pohdintaa	117
12.3	Jatkotutkimuskohteita	119
	Lähteet	121
	Taulukot	124
	Liitteet	124

1 Johdanto

Kasvatuksen merkittävänä arvoina pidetään ihmisenä kasvamista ja itsensä hyväksymistä sekä toisten ihmisten kunnioittamista ja huomioimista (Cantell 2010:58). Päivähoitokasvatuksessa jokaisen lapsen yksilöllisenä perusoikeutena katsotaan olevan hänen ainutlaatuiset ominaisuutensa ja tarpeensa huomioiva yksilöllinen kasvatustapa. Se osaltaan tukee ja kantaa lapsen kasvua ja kehitystä läpi elämän. (Kaipio 2000:94.)

Vaativassa ja vastuullisessa kasvatustehtävässä varhaiskasvattajan tulisi kunnioittaa jokaisen lapsen yksilöllisyyttä. Jokainen lapsi tulisi nähdä omanlaisena, erityisenä persoonana. Yksilöllisyyden huomioiminen on haastava tehtävä päivähoitossa, sillä kunkin lapsen ominaispiirteet ja yksilölliset tarpeet tulisi ottaa huomioon myös hänen toimiessaan osana lapsiryhmää. (Koi-vunen 2009:19.)

Nykyaikana päivähoito on osa hyvin monen lapsen arkipäivää (Jarasto & Sinervo 2000:159). Päiväkodeissa on paljon lapsia ja niiden ryhmäkoot ovat varsin suuria. Näin ollen päiväkotitoiminnan voidaan katsoa olevan pitkälti ryhmätoimintaa. Varhaiskasvattajan tulisi huomioida myös ryhmä, sen toiminta ja dynamiikka. Lapsen kannalta on tärkeää se, millaista yksilöllistä huomiota ja tukea hän saa, mutta myös se, millaiseksi päiväkodin ryhmätoiminta muodostuu. Kasvattajan tulisi toteuttaa ja kehittää ryhmänsä toimintaa niin, että se ottaa huomioon erilaiset yksilöt ja vastaa ryhmässä olevien lasten tarpeisiin. (Cantell 2010:47.)

Opinnäytetyössämme tutkimuskohteena oli lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen päivähoitossa. Erityisesti tarkoituksenamme oli saada tietoa siitä, miten se näkyy ja miten sitä toteutetaan arjessa. Halusimme saada tietoa muun muassa päivähoitovarjojen varhaiskasvattajien ajatuksista, arvoista ja kokemuksista sekä käytännöistä ja menetelmistä liittyen yksilölliseen huomioimiseen niin yksittäisen kasvattajan toiminnan kuin työyhteisön tasolla.

Toteutimme opinnäytetyömme kvalitatiivisena eli laadullisena tutkielmana. Tutkielmamme aineistonkeruumenetelmänä käytimme haastattelua. Koemme, että haastattelumallimme oli tyypiltään puolistrukturoidun ja teemahaastattelun välimuoto. Haastattelimme keväällä 2011 erään vantaalaisen päiväkotiyksikön kasvatushenkilökuntaa heidän yksilöllisistä kokemuksistaan. Kaiken kaikkiaan yksittäin toteutettuihin haastatteluihin osallistui kuusi varhaiskasvattajaa. Analysoimme tutkimusaineiston teoriasidonnaisella sisällönanalyysimenetelmällä. Haastattelujen jälkeen laadimme kirjallisen jälkikyselyn haastatteluille henkilöille. Sen avulla halusimme selvittää muun muassa, mitä he olivat ajatelleet haastattelusta ja oliko haastattelun osallistumisella sekä aiheen pohdinnalla jonkinlaisia mahdollisia vaikutuksia haastateltavalle itselleen ja laajemmin työyhteisön toiminnalle.

Lapset ovat sydäntämme lähellä ja olemme opinnoissamme suuntautuneet lapsen ja perheen hyvinvoinnin vahvistamiseen. Aihevalintaamme ohjasi kiinnostuksemme varhaiskasvatukseen ja tavoitteemme saada lastentarhanopettajan pätevyys toteuttamalla opinnäytetyö 0-8 -vuotiaiden lasten ja perheiden elämän aihepiiristä. Opinnäytetyömme aihe lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodin arjessa oli täysin meistä lähtöisin sekä yhteisen pohdintamme ja kehittelymme tulosta. Emme siis saaneet ideaa aiheeseen varsinaisesti keneltäkään henkilöltä tai mililtään taholta. Opinnäytetyöprojektia ei myöskään toteutettu osana mitään olemassa olevaa tiettyä hanketta.

Lisäksi koemme työmme aiheen olevan tärkeä ja mielenkiintoinen. Näin esimerkiksi, koska niin moni lapsi viettää paljon aikaa päivähoidossa, olisi merkityksellistä, että heidät huomioitaisiin ja kohdattaisiin siellä myös yksilöinä. Toisaalta valitsimme aiheen myös sen vuoksi, että se on hyvin ajaton ja ajankohtainen. Ajaton se on muun muassa siksi, että ihmiset toimivat erilaisissa yhteisöissä ja rajatummissa ryhmissä, joissa on aina läsnä ryhmän ja sen muodostavien yksilöiden välinen tasapainoilu. Ajankohtainen se on esimerkiksi siksi, että aihe on saanut huomiota niin päivähoiton ammattikäytännöissä kuin yleisessä keskustelussa. Voidaan pohtia esimerkiksi, kuinka yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa ryhmäkokojen entisestään paisuessa? Ajankohtaisuutta ilmentää myös individualismin korostunut asema yhteiskunnassa ja laajemminkin yleismaailmallisena ilmiönä.

Opinnäytetyössämme käsittelemme ensiksi työmme aiheen teoreettista viitekehystä neljän pääteeman kautta. Olemme valinneet nämä teemat, sillä koemme, että ne pohjustavat ja avaavat opinnäytetyömme aihetta. Aluksi tarkastelemme varhaiskasvatusta, koska työmme kuuluu sen aihepiiriin. Keskitymme varhaiskasvatusta ohjaaviin varhaiskasvatussuunnitelmiin sekä niiden taustalla vaikuttaviin arvoihin, sillä koemme niiden olevan perustana päiväkodin toiminnalle ja lapsen yksilölliselle huomioimiselle. Seuraavassa teemassa kuvaamme päiväkotia kasvuympäristönä, sen käytäntöjä sekä varhaiskasvattajan roolia ja toimintaa. Päiväkoti on tutkielmamme toimintaympäristö ja kasvattajat ovat lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttajia sekä tutkimuksemme tiedon antajia. Koemme, että on aiheellista käsitellä tätä teemaa, sillä tarkastelemme opinnäytetyössämme lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumista pääasiassa kasvatustyöntekijöiden näkökulmasta.

Yhtenä teemana tarkastelemme ihmisen yksilöllisyyttä ja yksilöä ryhmässä. Luonnollisesti yksilöllisyys toimii aiheemme ydinteemana. Koska päiväkotitoiminta on ryhmätoimintaa, on mielestämme tarpeellista käsitellä työssämme jossain määrin myös yksilöä ja ryhmää. Kasvattajan tulee työssään ottaa huomioon nämä molemmat puolet. Viimeisenä teemana käsittelemme yleisesti vuorovaikutusta ja etenkin varhaiskasvattajaa vuorovaikuttajana. Varhaiskas-

vatus ja päiväkotityö perustuvat hyvin pitkälti vuorovaikutukseen ja mielestämme se onkin merkittävin elementti lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttamisessa.

Teoreettisen viitekehyksen käsittelyn jälkeen esittelemme tutkimuksemme lähtökohtia ja yhteistyöpäiväkotiyksikköä sekä kuvaamme tutkimusprosessia ja sen toteuttamista. Esiteltyämme kattavasti tutkimusaineiston tuloksia siirrymme aineiston pohjalta tekemiimme johtopäätöksiin. Seuraavaksi käsittelemme jälkikyselymme toteutusta ja sen tuottamia tuloksia. Lopuksi pohdimme muun muassa opinnäytetyömme eettisyyttä ja luotettavuutta sekä tutkimusprosessia kokonaisuudessaan ja omaa toimintaamme siinä.

2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa alle kouluikäisten lasten eri elämäntilanteissa toteutuvaa kasvatuksellista ja suunnitelmallista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Sen tärkeimpänä tavoitteena on lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Lisäksi varhaiskasvatuksella pyritään edistämään lasten tasapainoista kasvua ja kehitystä sekä oppimista. Näihin tekijöihin perustuu varhaiskasvatusta ohjaava kokonaisvaltainen näkemys lapsesta. Sen taustalla on monitieteinen, erityisesti kasvatustieteellinen tieto ja tutkimus sekä pedagogisten menetelmien hallinta. (Stakes 2006:11, 15.)

Varhaiskasvatus on yhteiskunnan järjestämää, valvomaa ja tukemaa lakisääteistä toimintaa, jossa hoito, kasvatus ja opetus muodostavat luontevan kokonaisuuden arjen tilanteissa. Lisäksi toiminnassa arvostetaan ja korostetaan lapsen omaehtoisen leikin merkitystä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009:124.) Varhaiskasvatuspalvelut muodostavat huomattavan osan lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmässä. Näitä palveluja järjestävät kunnat, erilaiset järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat sekä seurakunnat. Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkotitoimintana, esiopetuksena, perhepäivähoitona sekä erilaisena avoimena toimintana. (Stakes 2006:11, Kasvun kumppanit-verkkosivusto, Varhaiskasvatuspalvelut.)

Varhaiskasvatuksessa korostetaan lapsuuden arvokkuutta ja ainutkertaisuutta, lapsuuden vaalimista sekä lapsen ohjaamista ihmisenä kasvamisessa. Varhaiskasvatuksen tarkempia tavoitteita ohjaavia, yleisiä kasvatuspäämääriä ovat yksilön henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavan käyttäytymisen vahvistaminen sekä itsenäisyyden lisääminen vähitellen. (Stakes 2006:13.) Pyrkimyksenä on tukea lapsen kasvua oman elämänsä vaikuttajana ja vahvistaa lapsen oppimaan oppimista (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998:2-3).

Varhaiskasvatusta säädellään ja ohjataan Suomessa sekä valtakunnallisilla että kuntien omilla asiakirjoilla. Valtakunnallisia, varhaiskasvatusta ohjaavia asiakirjoja ovat lait, asetukset, lin-

jaavat asiakirjat ja suunnitelmat. (Kasvun kumppanit-verkkosivusto, Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö ja suositukset.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on yksi keskeisimpiä varhaiskasvatusta linjaavista asiakirjoista ja erityisesti lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma on myös opinnäytetyömme aiheen kannalta olennainen. Koemme, että se pyrkii todentamaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden periaatteita ja tavoitteita sekä ohjaa varhaiskasvattajien käytännön toimintaa lapsen yksilöllisessä huomioimisessa. Tätä lapsen yksilöllisyyden ja sen huomioimisen pyrkimystä tukevat mielestämme esimerkiksi lapsilähtöisyyden ja kasvatuskumppanuuden toimintaperiaatteet.

2.1 Varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -asiakirja valmistui vuonna 2003 Stakesin laatimana yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, opetushallituksen sekä Suomen kuntaliiton ja alan asiantuntijoiden kanssa (Mikkola & Nivalainen 2010:13). Sen pohjana ovat valtioneuvoston periaatepäätöksenä vuotta aiemmin hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset (Stakes 2006:7). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat maanlaajuisesti varhaiskasvatuksen sisältöä ja laatua. Se on tarkoitettu työvälineeksi, jonka tehtävänä on kuvata kaikkia niitä periaatteita, toimintamuotoja ja menetelmiä, joilla varhaiskasvatusta suunnitellaan ja toteutetaan yksittäisissä kunnissa ja yksiköissä. (Mikkola & Nivalainen 2010:13-14.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden keskeisenä tavoitteena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa. Se pyrkii myös ohjaamaan sisällöllistä kehittämistä ja luomaan osaltaan edellytyksiä varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi. Lisäksi tavoitteena on lisätä ja vahvistaa varhaiskasvatushenkilöstön ammatillista tietoisuutta, vanhempien osallisuutta varhaiskasvatuspalveluissa sekä moniammatillista yhteistyötä lasta ja perhettä tukevien palvelujen välillä. (Stakes 2006:7.)

Lapsen oikeuksien sopimus toimii varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin heijastuneena arvopohjana. Perusteissa kuvailaan laadukasta ja tavoiteltavaa varhaiskasvatusta korostaen lapsen hyvinvointia sen ensisijaisena tavoitteena. (Kaskela & Kronqvist 2007:10.) Siinä käsitellään esimerkiksi kielen ja vuorovaikutuksen merkitystä varhaiskasvatuksessa, lapselle ominaisia tapoja toimia, kuten leikkiä ja liikuntaa sekä varhaiskasvattajien ja lasten vanhempien välistä kasvatuskumppanuutta (Stakes 2006). Perusteissa tuodaan myös esille varhaiskasvatuksen keskeisiä sisällöllisiä teemoja, kuten matemaattista ja eettistä orientaatiota. Orientaatiot muodostavat kuvan esimerkiksi siitä, millaisia kokemuksia lapsille tulisi tarjota heidän toimintaansa ja oppimistansa varten. (Stakes 2006:26-27.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on otettu varsin myönteisesti vastaan varhaiskasvatus-
ta ohjaavana asiakirjana. Suurimmassa osassa kunnista on kuntatason varhaiskasvatussuun-
nitelma jo valmiina tai tekeillä. Myös yksikkö- sekä lapsikohtaisten suunnitelmien laatiminen on
ollut aktiivista. (Stakes 2006:4.) Suunnitelmien tekemisen myötä tieto varhaiskasvatuksesta
on lisääntynyt sekä sen arvostus on kasvanut. Myös varhaiskasvatuksen laadun ja henkilöstön
ammattillisuuden on katsottu kehittyneen. (Kaskela & Kronqvist 2007:5.) Parhaimmillaan on
löydetty toiminnan ydin ja kehittämisen suunta (Mikkola & Nivalainen 2010:14). Varhaiskasva-
tussuunnitelma eri muodoissaan on tullut osaksi varhaiskasvatuksen arkea ja sitä kutsutaan
yleisesti tuttavallisemmin lyhenteellä vasu.

2.1.1 Varhaiskasvatussuunnitelma kunnissa ja toimintayksiköissä

Kuntien laatiessa varhaiskasvatussuunnitelmiaan ovat valtakunnalliset varhaiskasvatuksen
perusteet suunnittelutyön pohjana. Tämän lisäksi huomioidaan kunnan omat keskeiset linja-
ukset, strategiat ja tavoitteet, jotta saadaan aikaiseksi omanlaisensa suunnitelma. Kunnan
varhaiskasvatussuunnitelman tulee kuvastaa kunnan koko varhaiskasvatuksen yhteistä arvo-
maailmaa ja konkretisoida muun muassa varhaiskasvatuksen sisällöt ja toteuttaminen sekä
päämäärät ja tavoitteet määritellyissä toimintamuodoissa. Kunnalliset suunnitelmat ovat tär-
keä osa kuntien ja toimintayksiköiden laadunhallintaa, jonka tavoitteena on arvioida varhais-
kasvatuksen palvelujen toteutumista ja kehittää toimintaa. (Stakes 2006:8-9, 43-45.)

Yksittäisen toimintayksikön varhaiskasvatussuunnitelma on oman kuntansa suunnitelmaa täy-
dentävä ja yksityiskohtaisempi. Yksikön varhaiskasvatussuunnitelmassa pyritään tekemään
yksikön elämää ja kasvatuskäytäntöjä näkyviksi kuvaamalla hoidon, kasvatuksen ja opetuksen
muodostaman varhaiskasvatuksen lähtökohtia ja tavoitteita sekä niiden toteutumista arjen
tilanteissa. Suunnitelmassa kerrotaan myös yksikön sekä sen toimintaympäristön erityispiir-
teistä ja painotuksista sekä täsmennetään eri palvelumuotojen tavoitteita. Yksikkökohtaisen
varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta vastaa kunkin yksikön henkilökunta, mutta myös
lasten vanhemmilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa suunnitelman sisältöön sekä osallistua
sen ja tavoitteiden toteutumisen arviointiin. Toteutunutta toimintaa havainnoidaan, doku-
mentoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. (Stakes 2006:9, 32, 43-44.)

2.1.2 Lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa suositetaan, että jokaiselle päivähoitossa olevalle
lapselle laaditaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelma. Suunnitelma tehdään yhteistyössä päi-
vähoidon kasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien kanssa hoitosuhteen alussa ja sen to-
teutumista arvioidaan säännöllisesti. Myös lapsella itsellään on mahdollisuus osallistua var-
haiskasvatussuunnitelman laatimiseen osapuolten yhdessä sopimalla tavalla. Suunnitelmassa

kuvataan, miten yksittäisen lapsen kasvun ja kehityksen yksilöllinen ohjaus ja tukeminen sekä varhaiskasvatus sovitetaan yhteen. Sen keskeisenä tavoitteena on lapsen yksilöllisyyden ja vanhempien näkemysten huomioiminen toiminnan järjestämisessä. (Stakes 2006:32-33, 36.)

”Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on lapsuutta arvostava, lasta kannatteleva ja positiivinen kertomus hänen ainutlaatuisuudestaan” (Kaskela & Kronqvist 2007:14). Suunnitelman tavoitteena on oppia tuntemaan lasta paremmin, siksikin tärkeintä siinä on kokonaisvaltainen kuvaus lapsesta, hänen yksilöllisyydestään, persoonallisuudesta, taidoistaan ja valmiuksistaan, osaamisalueistaan sekä mielenkiinnon kohteistaan (Kaskela & Kronqvist 2007:34). Suunnitelmassa pyritään myös huomioimaan lapsen siihenastinen elämänkaari ja kokemukset, nykytilanteen tarpeet ja tulevaisuuden näkymät sekä lapsen mahdolliset yksilölliset tuen ja ohjauksen tarpeet (Stakes 2006:33).

Lapsen yksilöllisyyden tunteminen ja arvostaminen auttaa lapsen elämässä olevia aikuisia toimimaan siten, että lapsi saa persoonaansa kunnioittavaa tasa-arvoista kohtelua. Lisäksi lapsen parempi tunteminen auttaa kasvatushenkilökuntaa ja lapsen vanhempia löytämään erilaisia keinoja tukea hänen hyvinvointiaan päivähoitossa. (Kaskela & Kronqvist 2007:5, 34.) Hyvinvointia edistämällä luodaan perusta sille, että jokainen lapsi voi toimia, kasvaa ja kehittyä omana ainutlaatuisena yksilönään. Hyvinvoiva yksilönä huomioitu lapsi kokee olevansa arvostettu ja hyväksytty omana itsenään, hän kokee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi saaden vahvistusta terveelle itsetunnolle. (Stakes 2006:13, 15.)

Lapsen yksilöllisyyden havainnoinnin ja huomioinnin lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa ohjaavia periaatteita ovat kasvatuskumppanuuteen perustuva yhteistyö vanhempien kanssa sekä kasvattajayhteisön pedagoginen toiminta, sen seuranta ja arviointi. Suunnitelma toimii myös varhaiskasvattajan työvälteenä, jonka tavoitteena on ohjata ja kehittää kasvattajien pedagogista työtä ja ammatillisuutta. (Kaskela & Kronqvist 2007:11, 14.)

2.2 Varhaiskasvatuksen arvopohjaa

”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” (L 1999/731). Suomen perusoikeussäännöksiä, muun oikeussääntelyn ja asiakirjoihin perustuvan tiedon pohjalta voidaan koota yhteen varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet, jotka todentavat lapsen oikeuksia. Lähtökohtana korostuu lapsen ihmisarvo. Lapsella on oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin sekä turvattuun ja täysipainoiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Lapsi on oikeutettu turvalliseen ja terveelliseen ympäristöön, jossa hän voi leikkiä ja toimia eri tavoin. Lapsella on oikeus myös tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla sekä saada tarpeidensa edellyttämää erityistä tukea. Lisäksi lapsi on oikeutettu omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon

tai katsomukseen. (Stakes 2006:12, Vilén, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2006:18.)

Erilaisten varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen sisällöissä korostuu ajatus lasten yksilöllisyydestä ja sen huomioimisesta. Tätä arvoa, ihannetta todentavat ja tukevat esimerkiksi lapsilähtöisyyden ja kasvatuskumppanuuden periaatteet ja käytännöt. Koemme, että nämä kaksi käsitettä ovat aiheemme kannalta olennaisia ja ne kuvastavat käytännön työssä lasten yksilöllistä huomioimista.

2.2.1 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöinen toiminta kuuluu osaksi suomalaista varhaiskasvatusta (Järvinen ym. 2009:36). Asennoituminen sekä vanhempien että myös itse lapsen kohtaamiseen päivähoitossa muuttui 1990-luvulla. Silloin lapsi alettiin nähdä enemmän yksilönä ja hänen omat näkemyksensä ja kokemuksensa nousivat lapsilähtöisen pedagogiikan keskeiseksi sisällöksi. (Keskinen & Virjonen 2004:8.) Sen taustalla ja perusteluina vaikuttavat lapsilähtöisen kasvatuksen edut, joita on selvitetty useissa tutkimuksissa, erityisesti yli 40 vuotta kestäneessä suomalaisessa Lapsesta aikuiseksi - tutkimuksessa. Tutkimusten mukaan lapsilähtöisellä kasvatuksella voidaan auttaa lapsen sopeutumista yhteiskuntaan, tukea lapsen itsetuntoa ja edistää lapsen suoriutumista tulevaisuudessa koulussa. (Järvinen ym. 2009:36.)

Lapsilähtöisyys on oppimis- ja opettamisprosessi, joka pohjautuu lapsen kulttuuriin, kokemuksiin ja toimintaan. Siinä kasvattajat ja kasvatustyöntekijät pyrkivät mahdollistamaan lapselle merkityksellisten kokemusten muodostumisen. (Järvinen ym. 2009:35.) Lapsilähtöisen kasvatuksen perusajatuksiin kuuluu lapsen yksilöllisyyden kunnioittaminen sekä yksilöllisten tarpeiden ja hänelle ominaisten toimintatapojen huomioiminen kasvatuskäytäntöjen suunnittelussa ja luomisessa. Näin ollen kasvatustavoitteet, sisällöt ja menetelmät ovat lähtöisin lapsesta. Sen perusajatuksiin sisältyy myös usko lapsen omaehtoiseen intoon ja kykyyn oppia ja kasvaa. Lapsilähtöisyyden toteutuessa lapsi saa mahdollisuuden kehittää toimintaansa, ajatteluaan, ilmaisuun ja tunteitaan. Tällöin varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa korostuvat opettamisen sijasta tutkiminen, oppiminen ja itse tekeminen. Silloin toiminta ja oppiminen perustuvat lapsen omaehtoisen oppimisen luontevimpaan muotoon eli leikkiin sekä lapsen omaan aktiiviseen toimintaan, elämyksellisyteen ja sopivasti haastetta antaviin tehtäviin. (Hujala ym. 1998:58-59, Järvinen ym. 2009:35.)

Lapsilähtöisyydestä saatetaan käyttää myös käsitettä lapsikeskeisyys. Käsitteitä käytetään siis toisinaan synonyymeinä, vaikka niillä on eroa. Lapsikeskeinen kasvatustavoite sijoitetaan aikuislähtöisyyden ja lapsilähtöisyyden välille. Lapsilähtöisyydelle ja lapsikeskeisyydelle on yhteistä huolenpitoon ja välittämiseen sisältyvät emotionaalinen tuki, lasten toiminnan valvominen sekä turvallisuutta luovien rajojen asettaminen. Lisäksi molempien kasvatuskäsitysten mu-

kaan lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja kiitosta, eikä rankaiseminen kuuluu käytettävien kasvatustieteen menetelmien joukkoon. (Järvinen ym. 2009:35, 36.)

Lapsilähtöisessä toiminnassa korostuu aikuisen ja lapsen tasavertaisuus. Toimiessaan yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa kummallakin on mahdollisuus aloitteiden tekemiseen. Kun toiminta on lapsilähtöistä, kasvattajat keskustelevat päivittäin lapsen kanssa ja rohkaisevat lasta esittämään omia ajatuksiaan. Lasta kuunnellaan aidosti ja kiinnostuneesti ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon. Kasvattajat ovat johdonmukaisia päätöksissään ja perustelevat ne lapselle hänen kehitystasoaan vastaavalla tavalla. Lapselle osoitetaan luottamusta ja annetaan mahdollisuuksia tehdä valintoja itse. Hän saa tutkia ja ihmetellä asioita itsenäisesti ja oma-aloitteisesti, mutta kasvattajat voivat auttaa lasta asioiden jäsentämisessä sekä johtopäätösten tekemisessä. (Järvinen ym. 2009:36.)

Lapsilähtöisesti toimiva kasvattaja kunnioittaa ja kohtelee lasta ainutlaatuisena yksilönä, omine tunteineen, ajatuksineen, kiinnostuksen kohteineen, mielipiteineen, vahvuuksineen ja kehittymistarpeineen. Kasvattajalta löytyy uskoa ja luottamusta lapsen omaan kasvuun ja kykyihin, mutta hän ottaa vastuun lapsen kasvatuksesta ja kasvusta. Lapsilähtöiseen näkemykseen liittyy ajatus siitä, että jokainen lapsi kuuluu aina osaksi jotakin perhettä, kulttuuria ja yhteiskuntaa. Sen vuoksi lasta tulisikin tarkastella huomioiden hänen tilanteensa, ympäristönsä ja perheensä. (Järvinen ym. 2009:9, 35.) Näin ollen varhaiskasvattajan toiminnassa on tärkeää havainnoida ja kuunnella lasta sekä tutustua lapsen elämään kokonaisuudessaan. Jotta voitaisiin ymmärtää kunkin lapsen ainutlaatuista yksilöllisyyttä ja elinympäristöä, on välttämätöntä toimia yhteistyössä erityisesti lapsen vanhempien, mutta mahdollisesti myös muiden hänen elämäänsä läheisesti kuuluvien ihmisten kanssa. (Hujala ym. 1998:57-58.)

2.2.2 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuus käsitteenä on tullut tutuksi varhaiskasvatussuunnitelmia laadittaessa ja toteuttaessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kasvatuskumppanuus määritellään kasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien väliseksi kasvatusyhteistyöksi, joka on tietoista sitoutumista ja toimimista lapsen kasvun ja kehityksen sekä oppimisen tukemiseksi. Vanhemmillä on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu ja kasvatuskumppanuus on tämän kasvatustehtävän tukemista ja jakamista. On henkilökunnan vastuulla, että kasvatuskumppanuus rakentuu osaksi kaikkien asiakasperheiden ja päivähoiton yhteistyötä sekä lapsen varhaiskasvatusta tämän aloittaessa päivähoitossa. (Kaskela & Kekkonen 2007:17-18, 20.)

Lähtökohtana kasvatuskumppanuudessa on lapsen tarpeiden, hänen etunsa ja oikeuksiensa toteuttaminen. Tavoitteena on, että lapsi tulee kokonaisvaltaisesti nähdyksi, ymmärretyksi ja kannatelluksi omana ainutlaatuisena itsenään. (Kaskela & Kekkonen 2007:17.) Tätä tavoitetta

tukee pyrkimys yhdistää työntekijän havainnot ja tiedot lapsesta päivähoitossa sekä vanhempien tuntemus ja ymmärrys omasta lapsestaan, jotta lapsesta saataisiin yhä monipuolisempi ja syvempi kokonaiskuva (Kaskela & Kronqvist 2007:12). Onkin tärkeää tunnistaa ja tunnustaa vanhempien omaa lastaan koskevan tiedon arvo. Myös vanhemmille itselleen on arvokasta, kun kasvattajat ovat kiinnostuneita heidän ajatuksistaan esimerkiksi päivähoitosta. (Kaskela & Kekkonen 2007:26.) Kattavat tiedot lapsesta luovat parhaat edellytykset myös lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle (Stakes 2006:31).

Kasvatuskumppanuus perustuu keskinäiseen kunnioitukseen, luottamukseen ja tasavertaisuuteen sekä avoimeen vuoropuheluun ja toistensa kuulemiseen. Tärkeänä yhteistyön tavoitteena on tunnistaa mahdollisimman varhain lapsen erityisen tuen tarve ja löytää parhaimmat toimintatavat lapsen tukemiseksi. Toimiva vuorovaikutussuhde kasvattajan ja vanhemman välillä mahdollistaa huolen ja tuen tarpeen ilmaisemisen molemmin puolin. Pyrkimyksenä on myös vahvistaa vanhemman ja lapsen keskinäistä vuorovaikutusta sekä vanhempien osallisuutta lastensa varhaiskasvatuksessa. Vanhemmilla tulee olla mahdollisuus osallistua esimerkiksi lapsensa varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja häntä koskeviin kasvatuskeskusteluihin. (Kaskela & Kekkonen 2007:17-18, 23.)

Työntekijälle kasvatuskumppanuus tarkoittaa ammatillisuutta muuntavaa tietoista asennetta ja omaksuttua työkäytäntöä, jossa työntekijän ammattitaito pohjaa taidosta toimia vuorovaikutuksessa ja halusta etsiä yhteistä ymmärrystä sekä oman toiminnan reflektoinnista. Kumppanuudessa huomioidaan etenkin sitä, millä tavoin työntekijä tuo ammatillisen tietonsa ja osaamisensa asiakasperheiden käyttöön sekä miten vanhemman oman lapsensa tuntemus tulee aidosti kuulluksi ja hyödynnetyksi. (Kaskela & Kekkonen 2007:19, 23.)

3 Päiväkoti ja varhaiskasvattajat

Päivähoito kuuluu peruspalveluihin ja sen toteuttaminen rahoitetaan suurilta osin yhteiskunnan varoista. Yhteiskunnan tulee taata kaikille lapsille mahdollisuus osallistua laadukkaasti toteutettuihin päivähoiton palveluihin riippumatta perheen yhteiskunnallisesta asemasta, asuinpaikasta tai elämäntilanteesta. Puhutaan subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta, jossa yhdistyvät lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja vanhempien oikeus saada lapselleen hoitopaikka. (Järvinen ym. 2009:98.)

Päivähoidon ydintehtävinä voidaan pitää lasten hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Niiden lisäksi perustehtäviksi voidaan laajemman tulkinnan mukaan laskea kuuluvaksi myös vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö, toimiminen lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja verkostotyö erilaisten ammatillisten tahojen kanssa. Tällaisia tahoja ovat esimerkiksi neuvola, koulu, lastensuojelu ja erilaiset terapiapalvelut. (Koivunen 2009:11.)

Päivähoito eri muodoissaan edustaa tärkeintä yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristöä. Päivähoidon varhaiskasvatustyöntekijät pyrkivät tukemaan vanhempia heidän kasvatustyössään sekä edistämään lapsen yksilöllistä ja tasapainoista kehitystä yhteistyössä perheiden kanssa. Heidän tehtävänä on tarjota lapselle pysyviä, turvallisia ja lämpimiä ihmissuhteita. Lisäksi päivähoitossa tulee olla tarjolla hyvä kasvuympäristö sekä monipuolista toimintaa, joka edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä. Päivähoidon tavoitteena on myös toimia lapsen esteettisen, älyllisen, eettisen ja uskonnollisen kasvatuksen tukena. (Järvinen ym. 2009:89, 116.)

Nykyisessä lapsinäkemyksessä korostuu yksilöllisyyden kunnioittaminen ja tasa-arvo yksilöiden välillä. Tällöin kasvattajan tulisi arvostaa jokaisen lapsen tarpeita ja kiinnostuksen kohteita. Lisäksi kasvattajan olisi tärkeää pyrkiä aitoon vuorovaikutukseen lapsen kanssa sekä kuunnella lasta ja hänen toiveitaan. (Järvinen ym. 2009:9.)

3.1 Päiväkoti kasvuympäristönä

Lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ovat kypsyminen, perimä, lapsen oma aktiivisuus ja oppiminen. Lisäksi vaikutusta on myös ympäristöllä. (Järvinen ym. 2009:143.) Päiväkodissa lapsen ympärillä olevien aikuisten oleminen ja toimiminen synnyttävät ilmapiirin, jossa lapset kasvavat ja kehittyvät sekä muodostavat käsitystä itsestään ja osaamisestaan (Mikkola & Nivalainen 2009:21). Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulisi osata luoda fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön kokonaisuus, jossa lapsi tuntee olonsa hyväksi ja hän voi kasvaa ja kehittyä omana itsenään yhteisön jäseneksi (Järvinen ym. 2009:143).

Kasvu- ja oppimisympäristö on merkittävä osa lapsen elämää. Lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa elää yhteisössä, joka vastaa hänen tarpeisiinsa. Tutkimuksissa on todettu, että kasvu- ja oppimisympäristöllä on vaikutusta lasten toimintaan. Ympäristö vaikuttaa lasten leikkeihin ja heidän oman toimintansa kautta saamiinsa oppimiskokemuksiin. Kasvuympäristöllä on kokonaisvaltaista vaikutusta lapseen. Turvallinen ja hyväksyvä tunneilmapiiri, toimiva vuorovaikutus lasten ja aikuisten kesken, tarkoituksenmukaiset tilat, hyvin suunniteltu ja toteutettu toiminta sekä monipuoliset materiaalit ja välineet edistävät lasten tiedollisten ja ajattelutaitojen kehittymistä. (Vilén ym. 2006:211.)

Varhaiskasvatuksessa ihanteellinen kasvuympäristö nähdään kasvattajien tarjoaman hoidon, kasvatuksen, opetuksen ja kuntoutuksen sekä tilojen ja toimintojen muokkaamisena jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Hyvässä oppimisympäristössä lapsessa herää motivaatio tutkimiseen ja oppimiseen ja hänellä on mahdollisuus tutkia itse ympäröivää maailmaa ja muodostaa siitä oma käsityksensä. (Vilén ym. 2006:211.) Kun ympäristö on joustava, moni-

puolinen ja oppimiseen innostava, herättää se lapsissa mielenkiintoa, kokeilunhalua ja uteliaisuutta. Se kannustaa lasta toimintaan ja itsensä ilmaisemiseen. (Stakes 2006:17, Vilén ym. 2006:211.)

Varhaiskasvatusympäristö on fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden kokonaisuus, johon kuuluvat niin rakennetut tilat, lähiympäristö sekä toiminnallisesti eri tilanteisiin liittyvät ympäristöt kuin erilaiset materiaalit ja välineetkin. Joustavaksi suunniteltua ympäristöä on mahdollista muuttaa aina tarpeiden mukaan. (Stakes 2006:17.) Asioita on mahdollista tehdä monella tavalla, mutta kasvattajien tulisi pyrkiä löytämään paras mahdollinen tapa työskennellä juuri senhetkisen lapsiryhmän tarpeita vastaavasti. Kasvu ympäristön siis tulisi muuttua ja kehittyä aina lasten mukana. (Vilén ym. 2006:211.)

Kun järjestetään kasvu- ja oppimisympäristöä, tulisi kiinnittää huomiota ennen kaikkea tunneilmapiiriin, lapsen suhteisiin aikuisiin ja muihin lapsiin sekä fyysisiin tiloihin. Tunneilmapiiriin liittyvä psyykinen turvallisuus syntyy lapselle aikuisen vuorovaikutuksen ja toimivan ympäristön välityksellä. Kasvatus perustuu aikuisen kykyyn eläytyä lapsen maailmaan. Aikuisella tulee olla herkkyyttä kuulla ja nähdä, mitä lapsen kaikesta toiminnasta ja olemisesta on viestittävässä. Jokaisen lapsen tulisi saada tuntea itsensä hyväksytyksi, arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä tarvitsee hänestä välittäviä aikuisia ympärilleen. Lisäksi kasvattajien tulisi kiinnittää huomiota siihen, millaisen ilmapiirin he tarjoavat lasten kasvulle, koska tunneilmasto välittyy lapsille myös aikuisten välisen kanssakäymisen välityksellä. (Vilén ym. 2006:212, 213.)

Lapsen sosiaalinen kasvu ympäristö koostuu vanhemmista, lähiyhteisön jäsenistä, sukulaisista, ystäväistä, ikätovereista ja päivähoiton henkilökunnasta. Päivähoidon kasvu ympäristön tulisi olla sosiaalisesti kannustava ja sen tehtävänä tulisi olla lasten ohjaaminen, tukeminen ja rohkaiseminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Lisäksi sen tulisi mahdollistaa yksin tekeminen ja vetäytyminen omiin oloihinsa lapsen niin halutessa tai sitä tarvitessa. Sosiaalisessa ympäristössä tärkeitä tekijöitä ovat myös henkilökohtainen huomio, säännöllisyys, toistuvuus ja kiireettömyys. Näiden merkitys korostuu etenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskenneltäessä. (Vilén ym. 2006:213.) Lapsen johdonmukaisen kohtelun ja ohjaamisen myötä syntyvä turvallisuus ja luottamus kasvattajaan sekä sitä kautta myös muihin ihmisiin ja elämään ylipäänsä ovat onnistuneen kasvatuksen ehtoja (Kaipio 2000:101).

Fyysinen kasvu- ja oppimisympäristö koostuu puolestaan sisä- ja ulkotiloista, välineistä, materiaaleista ja lähiympäristöstä. Fyysisen ympäristön tulisi ennen kaikkea ohjata ja houkuttaa lasta tilassa toimimiseen. Kun kasvu ympäristö on hyvin suunniteltu ja toteutettu, se rohkaisee lasta kokeilemaan tilan tarjoamia mahdollisuuksia sekä antaa lapselle onnistumisen kokemuksia. Fyysisessä ympäristössä tärkeä tekijä on turvallisuus. Keskeisiä ominaisuuksia ympäristös-

sä ovat myös elämyksellisyys ja monipuolisuus, joiden avulla erilaiset toiminnot liikkumisesta, luovasta toiminnasta ja tutkimisesta rauhoittumiseen mahdollistuvat. (Vilén ym. 2006:214.)

Kasvattajien tulisi pyrkiä luomaan päiväkotiyhteisössä, lasten ja aikuisten kesken sellainen myönteinen ilmapiiri, jossa lasten on mahdollista kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Tilojen suunnittelulla ja järjestämisellä on mahdollista vaikuttaa edistävasti erilaisten vertaisryhmien toimintaan sekä lasten ja kasvattajien väliseen vuorovaikutukseen. Kun varhaiskasvatusympäristö on hyvin suunniteltu, rohkaisee se toimimaan pienemmissä ryhmissä, joissa jokaisen on helpompi ottaa osaa keskusteluun ja vuorovaikutukseen. (Stakes 2006:16, 18.)

3.2 Kasvattajayhteisö

Kun toteutetaan tietoista ja tavoitteellista kasvatusta ja opetusta, kasvattajien ja kasvatustyhteisön täytyy tehdä valintoja. Kasvattajien tarkoituksena on suunnitella toimintaa ja rakentaa sellainen ympäristö, joka palvelee lapsille ominaisia tapoja toimia, kuten leikkimistä, liikkumista ja taiteellista ilmaisua sekä varhaiskasvatuksen sisällöllisiä teemoja, kuten luonnontieteellinen orientaatio. Kasvattajien tehtävänä on lisäksi välittää lapsille ympäristön ja yhteisen toiminnan avulla aiempien sukupolvien kokemuksia ja kulttuuriperintöä sekä tietoa eri tieteenaloilta. (Stakes 2006:17.)

Kasvatustyhteisöillä on aina vastuu kasvatuksesta heidän valitsemiaan menettelytapoja myöten. Hyvän yksilöllisen kasvatuksen edellytyksenä on hyvä kasvattajayhteisö. Laadukkaasti toimivalle kasvattajayhteisölle on ominaista muun muassa yhteisöllisyyden tunne sekä sitoutuminen yhteisesti määriteltyyn perustehtävään, yhteisiin toimintalinjoihin, tavoitteisiin ja johdonmukaisiin käytäntöihin. Kasvattajien keskinäinen toiminnan johdonmukaisuus ei tarkoita, että kaikki kasvattajat tekisivät asioita täsmälleen samalla tavalla, vaan se merkitsee yksittäisen kasvattajan kykyä toimia omalla persoonallisella tavalla yhdessä sovittujen periaatteiden mukaisesti. (Kaipio 2000:102, 103.)

Kasvattajayhteisön toiminnassa syntyvillä käytännöillä ja tilanteilla on vaikutusta lapsen persoonallisuuden kehitykseen, hänen tuleviin mahdollisuuksiinsa ja elämäänsä. Tämän vuoksi se, miten päivähoitoyhteisön kasvattajat toimivat, määrittää monin tavoin lapsen yksilöllistä kehitystä, jonka ohjaamana lapsi tekee valintoja. (Kaipio 2000:101.) Jokaista aikuista tarvitaan lapsinäkökulman toteuttamiseen. Kaikkien kasvattajien tulee kantaa yhdessä vastuuta niistä lapsista, jotka ovat päivähoitossa. (Järvinen ym. 2009:10.)

Päivähoitoyhteisön ja erityisesti kasvattajayhteisön toimintakulttuurilla on vaikutusta myös lapsen kokemiin tunteisiin ja elämyksiin. Toimintakulttuuriin sisältyy monenlaisia yhteisön elämää muokkaavia ja ohjaavia tekijöitä kuten arvot, normit ja roolit. Yhteisön toimintaa

muokkaavat ja ohjaavat erityisesti roolikäyttäytyminen, ihmisten välinen vuorovaikutus sekä näkymätön toimintakulttuuri. Kasvatuksen näkymätön toimintakulttuuri eli piilopedagogiikka on todellisuudessa se tekijä, joka ohjaa lasten leikin ja toiminnan mahdollisuuksia. Käytännön toiminta järjestyksineen ja muutoseikkoineen, vaikkakin se voi poiketa laadituista kasvatus- ja oppimistavoitteista, ohjaa todellisuudessa lasten tilannekäyttäytymistä. (Uusitalo 2000:57.)

3.3 Varhaiskasvattajan toiminta

Päiväkotiryhmän toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa tulisi ottaa huomioon sekä lapsiryhmän että jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet, ikä, vireystaso ja perheen kanssa sovitut käytännöt (Järvinen ym. 2009:124). Kasvattajan toimintaa tulisi ohjata näkemys hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Lisäksi tulisi tiedostaa lapsen kasvun ja oppimisen mahdollisuudet. Kasvattajan tehtävänä on kannustaa lasta omatoimisuuteen sillä tavoin, että lapsi voi iloita osaamisestaan, mutta saa myös tarvittaessa apua. (Stakes 2006:17.)

Varhaiskasvattajan tulisi pystyä luomaan luottamuksellinen ja turvallinen ilmapiiri sekä lapsiryhmään että siihen kuuluville yksittäisille lapsille. Kasvattajan tehtävänä on havainnoida lasta ja lapsiryhmää sekä puuttua tilanteisiin, jotka vaikuttavat uhkaavilta tai vaarallisilta. Huomaamalla lapsen taidot ja vahvuudet tuetaan ja autetaan lasta. Samalla annetaan hänelle onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat lapsen myönteistä minäkuvaa. Sitä voidaan vahvistaa myös kehittämällä turvallisia aikuiskontakteja, luomalla hyvä ryhmähenki ja tukemalla lasten keskinäistä vuorovaikutusta. (Järvinen ym. 2009:10.)

Marjatta Kallialan teos *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?* liittyy laajempaan Kengu-Ru-tutkimushankkeeseen, jonka tarkoituksena oli pyrkiä parantamaan alle kolmivuotiaiden hyvinvointia päiväkodissa soveltamalla ja arvioimalla päiväkodin arkeen soveltuvia työskentelytapoja. Kalliala pyrki omassa osuudessaan selvittämään ja kehittämään aikuisten sitoutuneisuutta päiväkodissa 1-3 -vuotiaiden lasten ryhmissä. Hän piti kuuden päiväkotiryhmän henkilökunnalle leikkiin liittyvää koulutusta ja havainnoi näiden ryhmien toimintaa leikkipitoisissa tilanteissa ennen ja jälkeen koulutuksen. Lisäksi ryhmissä kokeiltiin omahoitajakäytäntöä. Vertailun vuoksi Kalliala kävi havainnoimassa myös viidessä verrokkiryhmässä, joiden kasvatustyöntekijät eivät saaneet leikkikoulutusta. Tutkimustuloksissaan Kalliala viittaa siihen, että varhaiskasvatuksen laadukkuutta ajatellen päivähoidon varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus sekä kasvattajan toiminta ovat tärkeimmässä roolissa. (Kalliala 2008:6, 70, 71, 72, 190.)

Kasvattajan tulisi olla sitoutunut ja osata vastata lapsen tunteisiin ja tarpeisiin (Stakes 2006:16). Kallialan (2008:78) mukaan sitoutuneisuus koostuu kolmesta osatekijästä, joita ovat sensitiivisyys, aktivointi ja autonomia. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan aikuisen kykyä tunnistaa

lapsen tunteita ja reagoida niihin. Se näkyy lapsen kunnioittamisena ja arvostamisena, lämpönä ja kiintymyksen osoittamisena, kannustamisena ja kehumisena sekä lapsen huolen tunnistamisena. Aktivoinnissa puolestaan on kyse siitä, miten aikuinen osaa sopivalla tavalla motivoida lasta, ruokkia keskustelua ja lasten ajattelua sekä rikastuttaa lapsen toimintaa. Autonomialla taas tarkoitetaan aikuisen lapselle antamia mahdollisuuksia valita ja kokeilla. Lisäksi aikuisen tulisi kannustaa lasta tekemään aloitteita ja ottamaan vastuuta sekä rohkaista häntä neuvottelemaan säännöistä ja ristiriitatilanteista. (Kalliala 2008:78.)

Ammatillisuus, koulutuksesta saatu tieto ja kokemukset ovat osaamisen perusta. Kasvattajayhteisön tulisi dokumentoida ja arvioida toimintaansa sekä pyrkiä alati kehittämään sitä. On tärkeää, että kasvattajat ylläpitävät ja kehittävät ammatillista osaamistaan ja huomioivat varhaiskasvatuksen muuttuvat tarpeet. Kasvattajan työssä tulisikin tiedostaa oma kasvattajuutensa sekä arvot ja eettiset periaatteet sen taustalla. Kun kasvattaja pohtii ja arvioi omaa työtään, hänen on helpompi toimia tietoisesti eettisesti kestävien ja ammatillisten toimintaperiaatteiden mukaisesti. (Stakes 2006:16, 17.)

3.3.1 Kasvatustietoisuus

Ammattikasvattajalle tunnuksenomaista on kasvatustietoisuus, joka ilmenee siinä, miten kasvattajan toiminta ja teot perustuvat tietoihin tekoihin. Kasvatustietoisuus kehittyy koko ajan ja siihen voidaan vaikuttaa pohtimalla, erittelemällä ja arvioimalla omaa toimintaa eli reflektoiden. (Järvinen ym. 2009:19.) Itsensä reflektoinnin lisäksi kasvattajan olisi hyvä tutustua muiden samaa työtä tekevien ajatuksiin (Cantell 2010:8).

Varhaiskasvattajan ajattelu ja ammatillisuus muuttuvat ja kehittyvät uusien kokemusten myötä koko työuran ajan. Tämän vuoksi myös pitkään työskennelleen kasvattajan on hyvä pysähtyä toisinaan miettimään omaan työhönsä liittyviä arvoja ja omien toimintatapojensa merkityksiä peruskysymysten avulla: Miksi toimin tietyllä tavalla? Mitkä ovat pyrkimykseni ja tavoitteeni? Mitkä asiat työssäni ja toiminnassani ovat oikein ja mitkä väärin? (Cantell 2010:6-7.) Toimiakseen tarkoituksenmukaisella tavalla jokaista perhettä kohtaan, työntekijä tarvitsee tilaa, aikaa ja paikkoja oman työnsä pohdinnalle (Kaskela & Kronqvist 2007:29).

”Ymmärrys omasta kasvattajuudesta antaa herät korvat kuulla ja sydämen tunnistaa aidosti lasten ja perheiden kokemuksia” (Kaskela & Kronqvist 2007:29). Kun reflektoidaan omaa kasvattajuutta, päästään lähemmäksi itselle tärkeitä ja olennaisia asioita. Reflektoinnin avulla kasvattajan on lisäksi mahdollista ymmärtää paremmin sekä itseään että perheiden moninaisia tapoja ja toiveita. Ammatillisuuteen voidaan siis nähdä kuuluvaksi myös valmius tunnistaa ja reflektoida kasvatustyön herättämiä tunteita. Silloinkin, kun varhaiskasvattaja tutkii ja reflektoi rohkeasti itseään ja työnsä laatua, on kyse ennen kaikkea päivähoidossa olevan lap-

sen ja perheen näkemisestä. Kasvatustietoisuudella on vaikutusta kasvattajan tapaan katsoa, arvioida ja ymmärtää lasta. (Kaskela & Kronqvist 2007:29.)

3.3.2 Kasvattajien yksilöllisyys

Kuten jokainen lapsi on myös jokainen kasvattaja erilainen yksilö, jolla on omat ominaispiirteensä, vahvuutensa ja heikkoutensa. Kasvattajan persoonallisuus on merkittävä tekijä työkenneltäessä lasten kanssa. Kasvattajan olisikin hyvä tiedostaa omat persoonalliset piirteensä, sillä vain sen kautta hänen on mahdollista arvioida ja kehittää omaa persoonallisuuttaan ja käsitystä itsestään. (Koivunen 2009:122.)

Varhaiskasvattaja ei ole puolueeton tai vailla arvoja, vaan myös hänellä on maailmasta omia tulkintoja, jotka hän on muodostanut kokemuksiensa ja oppimiensa asioiden pohjalta. On selvää, että omalla taustalla ja persoonallisuudella on vaikutusta jokaisen ihmisen tapaan toimia. Vaikka kasvattajaa ohjaavat varhaiskasvatukseen liittyvä lainsäädäntö ja ohjeistukset, kasvattajat eivät käyttäydy yhtenevällä tavalla, vaan toimivat omien tulkintojensa ohjaamina. (Cantell 2010:127.)

Kaikilla ihmisillä, niin myös kasvattajilla on ihmisistä ja asioista ennakkokäsityksiä, joilla on vaikutusta siihen, minkälaisia kasvatukseen ja toimintatapojen kasvattajat käyttävät ja miten he suhtautuvat lapsiin. Kun kasvattaja on avoin vuorovaikutukselle sekä itsensä ja oman toimintansa pohdinnalle, hän on valmis myös muuttamaan käsityksiään. Kasvattajan tulisikin kohdata ja hyväksyä oma rajoittuneisuutensa sekä ennakkokäsityksensä. Esimerkiksi keskusteleminen lasten, heidän vanhempiensa tai muiden työyhteisön jäsenten kanssa voi auttaa näkemään lapsen persoonan, kehityksen ja toiminnan uudella tavalla. (Cantell 2010:37-38.) Myös lasta havainnoimalla kasvattaja voi saada tietoa, joka voi muuttaa hänen käsitystään lapsesta.

3.3.3 Lapsen yksilöllisyyden huomioiva kasvatustapa

Nykyisin vallitseva lapsikäsitys eli näkemys lapsesta ja lapsen olemuksesta perustuu holistiseen ihmiskäsitykseen, jonka mukaan lapsi on kokonaisvaltainen psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen yksilö, joka kasvaa ja kehittyy omassa tahdissaan. Lapsen suotuisaan kehittymiseen tarvitaan aikuista, joka osaa nähdä lapsen yksilölliset tarpeet, kehitystason ja persoonallisuuden. Ymmärtääkseen lapsen yksilöllistä kasvua ja kehitystä ammattikasvattajalla tulee olla tietoa lapsuuden eri kehitysvaiheista niihin liittyvine kehityshaasteineen ja -tehtävineen. Lapset voivat erota kypsymiseltään ja kehitykseltään paljonkin toisistaan. Olennaisinta on huomioida lapsen yksilöllinen ja persoonallinen kasvu ja tukea sitä. (Järvinen ym. 2009:37, 38, 57.)

Kasvatuksen tulisi perustua lapsen tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin. Kasvattajalta edellytetään taitoa havainnoida ja kuunnella lasta. Lisäksi hänen tulisi pyrkiä tutustumaan lapsen elämään ja perheeseen kokonaisuudessaan toimimalla yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Olisi hyvä, että varhaiskasvatuksen henkilökunnalla olisi mahdollisimman paljon tietoa lapsesta ja perheen tilanteesta erityisesti lapsen aloittaessa päivähoitossa. (Järvinen ym. 2009:34-35.)

”Jokainen lapsi tulisi kohdata yksilönä ja hyväksyä sellaisena kuin hän on” (Järvinen ym. 2009:35). Lapsen yksilöllistä kehitystä tulisi tukea myös hoidon, kasvatuksen ja opetuksen keinoin. Lapsilähtöisyyden näkökulmasta se tarkoittaa lapsen yksilöllistä hoitamista, kasvaamaan saattamista ja oppimaan ohjaamista. Yksilöllinen hoitaminen on mahdollista, kun kasvattajalla on tietoa lapsen tarpeista ja lapsiryhmän kokemuksista. Näitä tietoja saadaan keskustelemalla vanhempien kanssa sekä havainnoimalla lapsia ja kirjaamalla nämä havainnot. Havaintojen pohjalta kasvattajien on mahdollista arvioida yksilöllisesti lasten kasvua, kehitystä ja oppimista. (Järvinen ym. 2009:35.)

Lapsilähtöisesti toimivalla kasvattajalla tulee olla herkkyyttä kohdata lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa. Tämän saavuttamiseksi kasvattajan tulisi kyetä näkemään, minkälaisia kasvun ja kehittymisen tarpeita lapsella on ja mitkä kokemukset ovat lapselle merkityksellisiä. Kasvattajan tulisi myös käyttää hyödykseen lapsesta saamia tietoja kasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Lasten tarpeet vaihtelevat päivästä ja tilanteesta toiseen aivan kuten jokaisella meistä. Ammattikasvattajan onkin tärkeää osata muokata toimintatapaansa niin lapsen kuin tilanteen mukaan. (Järvinen ym. 2009:34, 35.)

Lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen edellyttää varhaiskasvatuksen ammattilaisilta monenlaisia taitoja ja herkkyyttä kiinnittää huomiota kunkin lapsen tapaan ajatella ja oppia. Päivähoitossa tulisi tunnistaa ja huomioida ne lapsen yksilölliset, temperamenttiin, sosiaaliin taitoihin sekä kehitykseen liittyvät piirteet, joiden ohjaamina lapsi on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kun lapsen vuorovaikutustaidot ovat hyvät, hän yleensä löytää paremmin oman paikkansa ryhmässä ja saa osakseen luottamusta. (Järvinen ym. 2009:160.)

Lapsen yksilöllistä huomioimista voidaan toteuttaa monin eri tavoin, mutta usein on kyse hyvin pienistä asioista, kuten toivottamisesta jokainen lapsi aamulla tervetulleeksi päiväkotiin (Vilén ym. 2006:212). Varhaiskasvattajien myönteiset kommentit ja kannustus kasvattavat lapsen itsetuntoa. Jokainen lapsi tarvitsee rohkaisua ja palautetta omasta toiminnastaan. Lisäksi päiväkodin hoitotilanteissa olisi hyvä antaa lapselle sopivasti vastuuta ja mahdollisuus kokea onnistumisia. (Cantell 2010:19.) Myös ohjattua toimintaa voidaan toteuttaa toisinaan ryhmän sijasta yksilöllisesti. Tällöin aikuinen pystyy paremmin ottamaan huomioon lapsen

näkökulman sekä kuuntelemaan häntä, jolloin lapsi saa aikuiselta kaiken huomion. (Ovaska 2004:181-182.)

4 Yksilö ja ryhmä

Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja arvokas yksilö, jonka kaltaista ei ole toista. Ihmiset eroavat toisistaan esimerkiksi fyysisten ominaisuuksien, luonteen ominaispiirteiden, kiinnostuksen kohteiden, arvojen ja asenteiden sekä taitojen ja lahjakkuuksien osalta. Ihmisen ainutlaatuisuus alkaa kehittyä jo hänen elämänsä varhaisessa vaiheessa vuorovaikutusprosessissa, joka koostuu monista toisiinsa vaikuttavista tekijöistä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi yksilön geneettinen perimä ja ympäristö. (Lonka, Hakkarainen, Salmela-Aro, Ferchen, Lautso & Sauri 2010:12.)

Kehittyäkseen inhimilliseksi olennoiksi ihmiset tarvitsevat yhteisön, jossa elää, kasvaa ja kehityä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristönsä kanssa. Vain yhteisössä elämällä ihminen voi edes ymmärtää olevansa yksilö. (Kaipio 1999:17.) Näin ollen sosiaalisilla suhteilla, kasvatuksella ja vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys myös tärkeän inhimillisen ominaisuuden, ihmisen yksilöllisyyden, ainutlaatuisen minän kehitysprosessissa (Hämäläinen & Nivala 2008:153, Kaipio 2000:97).

Individualisaatioprosessilla tarkoitetaan ihmisen kasvamista omanlaiseksi persoonallisuudeksi, oman erillisyytensä tiedostavaksi yksilöksi ja hänen oman identiteettinsä kehittämistä. Sen katsotaan edellyttävän sosiaalista kasvuprosessia. Siten kasvatuksen tehtävänä koetaan olevan tukea samanaikaisesti niin lapsen yksilöllistymiskehitystä kuin hänen sosiaalistumistaan. Kasvatuksella pyritään siis tukemaan yksilöllisen ainutlaatuisuuden vahvistumista, yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä sopeutumista ympäröivään sosiaaliseen maailmaan ja hyväksyttävien toiminta- ja käyttäytymismallien omaksumista. (Hämäläinen & Nivala 2008:151-152, 155.)

4.1 Yksilön ainutlaatuisuus

Jokainen ihminen on ainutlaatuinen yksilö, oma persoonallisuutensa. Yksi tyypillisistä keinoista jäsentää yksilöllisyyttä on tarkastella ihmisen persoonallisuutta ja persoonallisuuspiirteitä tarkoituksena ymmärtää yksilön ainutlaatuisuutta ja sen kehittymistä (Kaipio 1999:187). Persoonallisuudella tarkoitetaan ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen muodostamaa kokonaisuutta, joka on jokaiselle yksilölle luonteenomainen, ikään kuin hänen olemuksensa ydin. Persoonallisuudella viitataan tavallisesti ihmisen ulkoiseen, muille näkyvään ja koettavissa olevaan olemukseen ja toimintaan, mutta se liittyy myös yksilön sisäiseen kokemukseen omasta minästä. (Lonka ym. 2010:10.)

Persoonallisuuden perustana koetaan olevan synnynnäinen temperamentti, joka on määräytynyt biologisesti, osittain perintötekijöiden kautta. Se perustuu keskushermoston rakenteessa ja toiminnassa ilmeneviin eroihin, jotka vaikuttavat yksilön tapaan käyttäytyä ja reagoida sekä tapaan ilmaista ja kontrolloida tunteitaan. (Lonka ym. 2010:17-18.) Temperamentti on havaittavissa jo vastasyntyneessä vauvassa. Se vaikuttaa siihen, miten vauva suuntautuu ympäristöönsä sekä reagoi ympäristönsä tilanteisiin ja omasta kehosta tuleviin ärsykkeisiin. (Ojanen, Anttila, Lähdesmäki, Oksala, & Paavilainen 2004:43.)

Temperamentti määrittää yksilölle tyypilliseksi tavaksi toimia eli käyttäytymistyyliksi ja havaittavissa oleviksi yksilöiden väliseksi eroiksi (Keltikangas-Järvinen 2008:37). Yksilöä kuvaillaan usein erilaisten temperamentti- ja persoonallisuuspiirteiden avulla, kuten aktiivisuus, sosiaalisuus ja impulsiivisuus. Se miten voimakkaasti eri piirteet esiintyvät yksilössä erottaa hänet muista ihmisistä. (Ojanen ym. 2004:43.) Varhaiset temperamenttipiirteet ovat suhteellisen pysyviä. Ne säilyvät eliniän ja ovat erilaisista tilanteista riippumattomia. (Keltikangas-Järvinen 2008:43.)

Temperamentti ei yksinomaan määritä persoonallisuuden kehitystä, vaan se on oikeastaan joukko erilaisia taipumuksia ja valmiuksia. Yksilön ainutlaatuinen persoonallisuus muovautuu temperamentin ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. (Lonka ym. 2010:17.) Esimerkiksi lapsi tekee jotain ja ympäristö vastaa siihen, tai ympäristö asettaa lapselle odotuksia ja lapsi vastaa niihin. Seuraamalla omaa käytöstään ja sitä, kuinka muut häntä kohtelevat lapsi oppii asioita itsestään. (Keltikangas-Järvinen 1999:103-104.) Tämä vuorovaikutusprosessi on jatkuva ja vaikuttaa koko elämän ajan (Lonka ym. 2010:14). Kuitenkin juuri yksilön ensimmäiset vuodet ovat aikaa, jolloin hänen peruspersoonallisuutensa rakentuu. Lapsuuden kokemukset säilyvät muistissa ja vaikuttavat lopun elämää yksilön toiminnassa. Lapsuuden ja nuoruuden vuosina ihminen ikään kuin kasvaa ja kehittyy sellaiseksi persoonallisuudeksi kuin mitä hän aikuisena on. (Cacciatore, Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008:43.)

Kenties merkittävimpiä ympäristöstä tulevia vaikutteita yksilön persoonallisuuden kehitykselle ovat esimerkiksi lapsena saatu kasvatusta ja lapsuuden aikainen perheympäristö sekä lapsen vuorovaikutussuhteet muiden ihmisten kanssa (Lonka ym. 2010:17-18). Muita ihmisiä lapsen lähipiirissä oman perheen jäsenten ja sukulaisten lisäksi ovat tyypillisesti esimerkiksi kaverit, päivähoitotyöntekijät taikka koulun opettajat ja harrastusten ohjaajat. Myös yhteiskunnan ja yhteisön odotukset sekä kulttuurin normit ja arvostukset vaikuttavat osaltaan yksilön persoonallisuuden muovautumiseen (Keltikangas-Järvinen 2008:36).

Kasvaessaan ja kehittyessään myös ihminen itse voi sekä tietoisesti että tiedostamattaan vaikuttaa aktiivisesti oman persoonallisuutensa kehittymiseen. Esimerkiksi saadessaan käsityksen itsestään yksilö voi pyrkiä muuttamaan tyypillisiä taipumuksiaan ja omaksua uusia toimintata-

poja. Persoonallisuus siis muotoutuu ja kehittyy ajan kuluessa erilaisten elämänvaiheiden sekä -kokemusten myötä. Persoonallisuudessa on kuitenkin myös jotakin pysyvää ja säännön-mukaista. Tämä mahdollistaa yksilön sisäisen kokemuksen omasta minästä ja tietoisuudesta sekä niiden jatkuvuudesta. Persoonallisuuden pysyvyyden koetaan perustuvan sekä geneettisen perimän vaikutukseen että elinympäristöömme, joka yleensä muuttuu varsin hitaasti. (Lonka ym. 2010:13-15.)

4.1.1 Minuus ja itsetunto

Yksilö on ulkoa tarkasteltuna persoonallisuus, mutta sisältä koettuna minä (Ojanen ym. 2004:75). Minällä tarkoitetaan yksilön sosiaalisesti välittyntä tietoisuutta omasta identiteetistään ja kokemusta omasta ainutlaatuisesta itsestään (Lonka ym. 2010:78). Sen tehtävänä on synnyttää yksilössä pysyvyyden ja eheyden kokemus, joka on ihmiselle hyvin tärkeä (Ojanen ym. 2004:75). Vastasyntyneellä vauvalla ei ole tietoista minää, mutta ajan kuluessa ja lapsen kehittyessä hän alkaa vähitellen hahmottaa ja tiedostaa minuutensa. Tämän koetaan tapahtuvan jo ensimmäisten elinvuosien aikana ja noin kolmen vuoden iässä lapselle on rakentunut minän perusta. (Keltikangas-Järvinen 1999:100.) Kuvaavasti samoihin aikoihin lapsi alkaa käyttää minä-sanaa (Ojanen ym. 2004:80).

Minän tärkeimmät rakenneosat ovat minäkäsitys, identiteetti ja itsetunto, jotka muotoutuvat yksilön ja sosiaalisen ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. Minäkäsityksellä eli minäkuvala tarkoitetaan yksilön laajaa, jäsentynyttä sisäistä mallia siitä, millaisena hän itseään pitää, minkälaisin piirtein ja ominaisuuksin hän itseään kuvaa. (Ojanen ym. 2004:81.) Identiteetti puolestaan on minän pysyvyyttä kuvaava tunne. Se on varmuutta siitä, kuka on tai millaiseksi on kasvamassa. (Keltikangas-Järvinen 1999:112.) Identiteetissä korostuu ihmisen ainutlaatuisuuden lisäksi yhteenkuuluvuus joihinkin ryhmiin tai yhteisöihin ja se voi perustua esimerkiksi sosiaaliseen asemaan, ammattiin tai arvomaailmaan (Ojanen ym. 2004:83).

Itsetunto on merkittävä minuuden ominaisuus. Se koostuu itsetuntemuksesta eli omien persoonallisuuspiirteiden sekä vahvuuksien ja heikkouksien tiedostamisesta. Itsetunto kuvastaa myös ihmisen kykyä luottaa itseensä, omiin kykyihinsä ja pärjävyyteensä. Lisäksi siihen sisältyy yksilön käsityksiä omasta arvosta ja merkityksestä. (Ojanen ym. 2004:81, 84-85.) Kyky arvostaa itseään ja hyväksyä itsensä sekä kyky nähdä oma elämänsä merkityksekkäänä ja ainutkertaisena onkin itsetunnon tärkein prosessi (Keltikangas-Järvinen 1999:16, Laine 2005:24).

Itsetunto on kaiken aikaa läsnä ja se vaikuttaa suoraan ihmiseen itseensä - hänen ajatuksiinsa, olemukseensa ja toimintaansa. Se on yksilön keskeinen sisäinen voimavara. Hyvä itsetunto esimerkiksi kannustaa ja kannattelee epäonnistuttaessa sekä silloin kun elämä koettelee.

Heikko itsetunto taas vähättelee ja pidättelee ihmisen tekemisiä. Yksilö havainnoi ja tulkitsee aktiivisesti toimintansa seurauksia, jotka taas vaikuttavat hänen itsetuntoonsa. (Cacciatore ym. 2008:8, 12, 40, Keltikangas-Järvinen 1999:16, 242.)

Sekä yksilön minäkäsitys että itsetunto alkavat kehittyä jo vauvan ja vanhempien välisessä varhaisessa vuorovaikutus- ja tunnesuhteessa (Laine 2005:34). Varhainen hoitosuhde on tärkeä perusta lapsen itsetunnon rakentumiselle, joten ensimmäisen ikävuoden aikana vauvan tulee saada riittävästi hoivaa ja huolenpitoa, niin että hänessä alkaa kehittyä tunne omasta tärkeydestään ja arvostaan. Lapsen kasvaessa on keskeistä, millaisena vanhemmat ja muut ihmiset lasta pitävät, millaisia odotuksia heillä on lasta kohtaan ja miten he suhtautuvat lapsen osaamiseen, tekemisiin ja suorituksiin. (Keltikangas-Järvinen 1999:123, 125, 128, 132.) Myös muihin ihmisiin samaistuminen ja etenkin muilta saatu palaute vaikuttavat itsetunnon muodostumiseen (Laine 2005:32).

Itsetunto rakentuu ja muuttuu koko ajan ja sen määrä vaihtelee elämän eri alueilla. Lapsuuden ja nuoruuden vuosilla on kuitenkin keskeinen merkitys itsetunnon kehityksen kannalta, sillä yksilön itsetunto alkaa jo varhaisina kouluvuosina vähitellen vakiintua ja perusitsetunto muodostua. (Cacciatore ym. 2008:43, Keltikangas-Järvinen 1999:30-33.) Perusitsetunto on itsetunnon pysyvä osa, joka kuvastaa ihmisen sisintä käsitystä omasta arvostaan. Se säilyy suhteellisen samanlaisena hetkellisistä itsevarmuuden vaihteluista huolimatta. (Keltikangas-Järvinen 1999:31.) Lapsen ja nuoren itsetuntoon tulisikin pyrkiä vaikuttamaan aktiivisesti, myönteisesti tukien, jotta perusitsetunnosta kehittyisi vahva aikuisuutta ja tulevaisuuden haasteita varten (Cacciatore ym. 2008:43, 69).

Lapsuus- ja nuoruusvuodet on tärkeitä ja huomionarvoisia siksikin, että tuolloin yksilö on herkempi omanarvontunteen vaihtelulle, joka saattaa etenkin lapsuudessa vaikuttaa varsin vahvasti hänen peruspersoonansa. Itsetunnon hakiessa vielä perusmuotoaan esimerkiksi jonkinlainen vastoinkäyminen tai loukkaus, kuten kiusatuksi tuleminen, voi jättää siihen pysyvän jäljen. Koska lapsi ei osaa vielä käsitellä ja suhteuttaa kokemuksiaan, hän turvautuu itsensä muuttamiseen. Tällöin kokemukset muuttavat lapsen persoonallisuutta. On haastavaa myöhemmin muokata yksilön mielen perusrakennetta ja lisätä perusitsetunnon vahvuutta, mutta mahdotonta se ei ole. (Cacciatore ym. 2008:44, 143.)

Lapsen itsetunnon kehittymistä voidaan tukea varsin yksinkertaisin keinoin. Itsetunto kasvaa jo, kun lapsen kanssa vietetään aikaa ja häntä kuunnellaan. Lisäksi vanhempien olisi ihanteellista kehua lasta itseään, ilmaista välillä, miten mieluisaa lapsen kanssa on olla ja kuinka tärkeää on, että hän on olemassa. Myös muiden kasvattajien, kuten päiväkotityöntekijän tulisi ajoittain esimerkiksi todeta, miten mukavaa onkaan nähdä lasta tänäkin aamuna päiväkodis-

sa. Lasta voi myös opettaa ajattelemaan ja toimimaan sekä suhtautumaan asioihin siten, että hänen itsetuntonsa kasvaa. (Keltikangas-Järvinen 1999:135, 242.)

Kun lapsella on positiivinen ja tasapainoinen minäkäsitys sekä hyvä ja terve itsetunto, hän kokee arvostusta ja hyväksyntää omana ainutlaatuisena itsenään sekä osallisuutta elämässään, niin lapsi mitä varmimmin myös voi hyvin (Stakes 2006:15). Myönteisen minäkäsityksen kehityksen tukeminen sekä itsetunnon rakentaminen ja ravitseminen on erityisen tärkeää, sillä toimiva itsetunto edistää yksilön kasvua tasapainoiseksi ihmiseksi. Jokaisesta yksilöstä voi kasvaa oikeanlaista tukea saadessaan itseään arvostava, itsensä ja toisten kanssa toimeen tuleva ja tyytyväinen ihminen. (Cacciatore ym. 2008:8.)

4.2 Kasvatus yhteisössä

Kasvatuksen eräänä tehtävänä on valmistaa yksilöä eri ryhmien ja yhteisöjen sekä yhteiskunnan jäsenyyteen sekä yhteiselämään muiden kanssa. Kasvatus toteutuu aina jossakin ympäristössä ja erilaisissa yhteisöissä, kuten perheessä ja päiväkodissa. Näin ollen kasvatuksen katsotaan olevan yhteisöllistä, yhteisössä toteutuvaa ja sen toteuttamaa toimintaa. (Hämäläinen & Nivala 2008:150, 151.)

Tarkastellessa ihmistä luonteeltaan sosiaalisena, erilaisten ympäröivien ryhmien ja yhteisöjen jäsenenä elävänä yksilönä, korostuu kasvatuksen luonne sosiaalisena toimintana. Yksilön on omaksuttava yhteisön jäsenyyttä ja yhteiselämää ohjaavia periaatteita sekä tyypillisiä toiminta- ja käyttäytymismalleja, jotta elämä ja jäsenyys yhteisössä olisi yksilölle mahdollista. Tähän viitattaessa käytetään yleisesti sosialisatiion käsitettä, jolla tarkoitetaan yhteisön jäseneksi ja jäsenyyteen kasvamista. Sosialisatio on osaltaan myös esimerkiksi yhteisön kulttuuriperinnön, erilaisten kulttuuristen tapojen, normien, tietojen ja uskomusten sekä arvojen ja merkitysten omaksumista ja sisäistämistä sosiokulttuuriseksi perustaksi, joka ohjaa yksilön omaa elämää ja toimintaa. Keskeistä on, että yksilöstä kehittyy sosialisatioprosessin seurauksena yhteisönsä toimintakykyinen jäsen, joka samalla vaikuttaa yhteisöönsä vuorovaikutuksen kautta. (Hämäläinen & Nivala 2008:151.)

Kasvatuksen tehtävänä on tukea sosialisatiion toteutumista yhteisössä, sen päivittäisessä elämässä ja toiminnassa. Kasvattajat puolestaan pyrkivät mahdollistamaan lapsen yksilöllisen kasvun ja kehittymisen sekä tukemaan sosialisatioprosessia. (Hämäläinen & Nivala 2008:151, 155.) Yksilön sosiaalisen kehityksen katsotaankin toteutuvan pitkälti samanaikaisesti minäkäsityksen kehityksen kanssa (Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009:166). Sosialisatiionäkökulmasta tarkasteltuna yhteisön koetaan kasvattavan kuitenkin myös itsessään. Näin tapahtuu yhteisön jäsenen omaksuessa sosiaalisia ja kulttuurisia ajattelu- ja toimintatapoja

osallistumalla yhteisön päivittäiseen elämään ja havainnoimalla muiden toimintaa. (Hämäläinen & Nivala 2008:155.)

Havainnoidessa kasvatusta yhteisöllisenä toimintana ja yhteisöä kasvattavana tekijänä, kiinnittyy huomio yhteisön jäseniin, heidän välisiin suhteisiin ja niiden kasvattaviin vaikutuksiin. Yhteisön jäsenilleen tarjoaman kokemuksellisen merkityksen katsotaan olevan pääosin yhteisön kasvattavien vaikutusten perustana. (Hämäläinen & Nivala 2008:156, 157.) Monille lapsille päiväkotiki onkin tärkeä yhteisö (Ikonen 2006:149). Se koostuu päiväkodin työntekijöistä sekä lapsista. Päiväkodissa lasten muodostamissa ryhmissä lapset saavat kokemuksen yhteisön jäsenyydestä; esimerkiksi siitä, mitä yhteisö merkitsee ja miltä siihen kuuluminen tuntuu sekä miten yhteisön jäsenyys saadaan ja millaisia haasteita ja edellytyksiä yhteisöön kuulumisen sisältää. (Ikonen 2006:149.)

Kehitettäessä yksilöllisyyden ja erilaisuuden ymmärtämistä sekä yksilöllisten tarpeiden huomioimista päivähoitoyhteisössä, tulisi huomioida myös lapsen sosiaalinen konteksti ja vuorovaikutuksen merkitys. Yksilökeskeisen ja yhteisöä korostavan näkemyksen tulisikin yhdistyä yhä vahvemmin toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi lapsen yksilöllisyyden ja persoonallisuuden kehittymisen havainnoimisessa sekä yleisten kasvatusten menetelmien kehittämisessä. Kasvattajan tulisi ymmärtää ja hallita sekä yhteisö- ja ryhmätason että yksilötason prosesseja ja toimintoja. Toimivan päivähoitoyhteisön kasvatuskäytännöissä koko yhteisö jäsenineen ja resursseineen sekä yksilöllisyys muodostavat toiminnallisen kokonaisuuden. (Kaipio 2000:95.)

4.2.1 Vertaisryhmä

Päiväkodissa lapsi toimii ryhmässä ja yhteisössä, jossa hän kohtaa toisia ikäisiään lapsia, vertaisiaan. Vertaisryhmistä puhuttaessa tarkoitetaan yksilön ikätovereita, ystäviä ja kavereita (Karling ym. 2009:167). Yhteisöillä sekä ystävyys- ja kaverisuhteilla on oleellinen merkitys yksilön kognitiiviselle, sosiaaliselle ja emotionaalille kehitykselle (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006:14, Laine 2005:175). Näin ollen päiväkotiyhteisön mahdollistamat sosiaaliset suhteet niin lasten kesken kuin lasten ja aikuisten välillä ovat tärkeitä lapsen inhimillisen kehityksen kannalta (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006:14).

Yhteisön ja vertaisryhmän jäsenenä lapset oppivat ja harjoittelevat leikin ja toiminnan avulla monia sosiaalisen elämän kannalta tärkeitä taitoja ja valmiuksia. Lapsi oppii muun muassa erilaisia vuorovaikutustaitoja, kuten kommunikointia, itsensä ilmaisua ja toisten kuuntelemista sekä muiden huomioonottamista ja ystävällistä kohtelua. Hän oppii tekemään valintoja, jakamaan leluja, odottamaan vuoroaan ja olemaan eri rooleissa. (Ikonen 2006:149, Jarasto & Sinervo 2000:164.) Lapsi kohtaa ja oppii tuntemaan muita lapsia sekä näkemään ja arvostamaan ryhmään luonnostaan kuuluvaa erilaisuutta (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006:14).

Ryhmässä toimiessaan hän voi myös oppia toisilta lapsilta ja löytää itsestään esimerkiksi uusia kykyjä ja tunteita, kuten iloa yhdessä tekemisestä. Lapsen tarkastellessa ja verratessa itseään suhteessa muihin lapsiin, hänen minäkäsityksensä selkiytyy ja itsetuntonsa kehittyy. (Jarasto & Sinervo 2000:163.)

Ryhmässä saadut kokemukset vertaissuhteista vaikuttavat lapsen ja nuoren kehitykseen. On yksilön kehitystä tukevaa, mikäli hän kokee olevansa omassa vertaisryhmässään pidetty ja hyväksytty. Lisäksi yksilön ryhmään kuuluvuuden tunne mahdollistuu vertaisryhmässä saatujen myönteisten kokemusten kautta. Luonnollisesti se, että yksilön elämässä on erilaisia sosiaalisia verkostoja ja kaverisuhteita ei sinänsä varmista lapsen kehitystä edistävää vaikutusta, vaan kehitys on riippuvainen näiden sosiaalisten suhteiden ominaisuuksista ja laadusta. (Laine 2005:206-207.)

Hyvä suhde ja turvallinen vuorovaikutusprosessi aikuisen kanssa ovat edellytys lapsen sosiaalisten taitojen oppimiselle (Salminen & Tynnenen 2011:44, Vilén ym. 2006:213). Siten lapsi voi suunnata mielenkiintonsa toisiin lapsiin ja muodostaa vuorovaikutussuhteita heidän kanssaan (Salminen & Tynnenen 2011:44). Kasvattajan on tärkeää tukea ja edistää lasten vertaisvuorovaikutusta. Mikäli aikuinen ei tue riittävästi lasten kanssakäymistä, voi käydä niin, että ne lapset, joiden sosiaaliset taidot ovat muita heikommat, jäävät ryhmän ulkopuolelle. Kasvattajien tehtävänä onkin ottaa huomioon lasten ikä ja kehitystaso sekä tilanteen edellyttäessä ohjata ja kannustaa lapsia löytämään oikeanlaisia toimintamalleja ja ratkaisuja itsenäisesti. (Vilén ym. 2006:213.)

4.2.2 Pienryhmätoiminta

On esitetty, että päiväkodin nykyisissä suurissa lapsiryhmissä on liikaa vuorovaikutussuhteita, jotta jokainen lapsi voisi tulla huomioiduksi yksilönä (Vilén ym. 2006:464). Suuressa päiväkotiryhmässä toimittaessa jotkut lapset saattavat jäädä vähemmälle huomiolle, kun aikuisen huomio ja voimavarat suuntautuvat koko ryhmän ohjaamiseen (Mikkola & Nivalainen 2009:21, 32.) Pienryhmässä vuorovaikutussuhteiden määrä on vähäisempi, jolloin sekä lasten että kasvattajan on helpompi olla ja toimia (Salminen & Tynnenen 2011:9). Pienryhmätoiminnan myötä päiväkodin arki rauhoittuu ja niin lasten kuin työntekijöiden hyvinvointi lisääntyy (Mikkola & Nivalainen 2010:34).

Eräänä ajatuksena pienryhmätoiminnan taustalla on kasvattajien ja lasten välisten sekä lasten keskinäisten vuorovaikutussuhteiden mahdollistaminen ja syveneminen (Mikkola & Nivalainen 2010:33, Vilén ym. 2006:213). Läheisemmän vuorovaikutuksen myötä lapsen on mahdollista saada tarvittaessa aikuisen aikaa ja tukea sekä varmistaa hänen huomionsa positiivisin keinoin. Kasvattajalla on mahdollisuus keskittyä aidosti yksittäiseen lapseen, jolloin hän ehtii

paremmin kohtaamaan ryhmänsä lapsia. Lisäksi kasvattajan on helpompi seurata ja ohjata niin yksittäisen lapsen kuin koko pienryhmän toimintaa sekä oppimista ja kehitystä. (Mikkola & Nivalainen 2010:23, 31, 32.)

Pienemmässä ryhmässä lapsen on helpompaa tulla yksilönä esille ja olla oma itsensä. Lapsella on myös parempi mahdollisuus hallita omaa toimintaansa. Hän voi turvallisesti oppia käyttämään vuorovaikutustaitojaan tilanteeseen sopivalla tavalla sekä havaitsemaan oman toimintansa seurauksia ja vaikutuksia muihin ihmisiin. (Mikkola & Nivalainen 2010:31, 33.) Lapsen toiminta ja taidot jäsentyvät ja kehittyvät, kun lapsi huomioidaan ja hänen tarpeisiinsa voidaan vastata varmemmin (Salminen & Tynnen 2011:9, Vilén ym. 2006:213).

Käsitys pienryhmätoiminnan toimivuudesta päiväkodin arjessa on vahvistunut sekä aikuisten että lasten myönteisten kokemusten seurauksena. Mikäli pienryhmätoiminta on aktiivista ja pienryhmien kokoonpanot pysyvät suhteellisen samoina, on lapsen mahdollista ryhmäytyä hyvin omaan pienryhmäänsä. Lapsen oppiessa tuntemaan pienryhmänsä jäseniä ja luottamaan heihin hänen on helpompaa tulla myös osaksi suurempaa ryhmää ja osallistua sen toimintaan. (Mikkola & Nivalainen 2010:31, 33, 34.)

5 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus on aina läsnä päivittäisessä ihmisten välisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Se on prosessi, jossa yksilö toimii ja reagoi suhteessa ympärillään oleviin ihmisiin. (Giddens 2001:80, 91, 102.) Lasten päivähoitossa niin kuin muissakin palveluorganisaatioissa vuorovaikutus on erityisen tärkeässä roolissa perustehtävän toteuttamisessa. Yhteisön perustehtävästä johdetut työn tavoitteet muuntuvat päiväkotiyhteisön jäsenten välityksellä erilaisiksi teoiksi ja toiminnaksi juurikin vuorovaikutuksen kautta. (Uusitalo 2000:52.) Toimiva vuorovaikutus on ihmisten ja erilaisten ryhmien ja yhteisöjen välisen yhteistyön edellytys. Jokaisen yksilön on yhteisön jäsenenä opittava monipuolisia vuorovaikutustaitoja. (Järvinen ym. 2009:159.)

Kieli on keskeinen osa vuorovaikutusta, koska esimerkiksi puhumalla voidaan välittää tietoja sekä ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan toisille (Kalliala 2008:81). Keskustellessa voidaan myös muun muassa vaihtaa kuulumisia sekä osoittaa kiinnostusta ja välittämistä (Järvinen ym. 2009:159). Vuorovaikutus ei kuitenkaan ole ainoastaan puhumista ja kuuntelemista, vaan vuorovaikutustaitoina yksilön tulisi oppia myös kuulemista, empatiakykyä, ymmärtämistä ja tiilannetajua (Koivunen 2009:123). Etenkin kuunteleminen ja kuuleminen ovat tärkeitä taitoja. Kuunteleminen tarkoittaa toisen ihmisen kunnioittamista ja pyrkimystä ymmärtää häntä. Se edellyttää kuuntelijalta aitoa läsnäoloa sekä keskittymistä ja eläytymistä kuuntelemiseen. Kuuleminen taas on empaattisuuden välittämistä, aidon kiinnostuksen osoittamista ja suhteen luomista toiseen yksilöön. (Salminen & Tynnen 2011:36.)

Vuorovaikutus koostuu myös siitä, mitä viestimme erilaisien sanattomien kommunikaatiomuotojen kautta. Tällaisia muotoja ovat tyypillisesti kasvojen ilmeet sekä kehon liikkeet ja eleet. Kasvot voivat kuvastaa monia erilaisia ilmeitä. Tietyt peruspiirteet, jotka ilmentävät kasvoilla tyypillisiä tunteita, kuten iloa ja surua, ovat ihmisille luontaisia. Kasvojen tunneilmaisun ja näiden ilmeiden tulkinnan katsotaan olevan yhteisiä kaikilla ihmisillä. Myös esimerkiksi katseella, äänenpainolla ja fyysisellä etäisyydellä voi viestiä sanoitta. Sanattomin ilmaisukeinoin voimme vahvistaa sitä, mitä olemme sanoin ääneen ilmaisseet tai tehdä sen merkityksettömäksi. (Giddens 2001: 84-85, 102.)

5.1 Vuorovaikutuksen roolista päivähoitossa

Kasvatuksen kannalta on tärkeää tiedostaa lapsen yksilökehitys ja persoonallisuuden muotoutuminen vuorovaikutuksellisenä kehitystapahtumana. Kasvatus on yhteiskunnan erilaisten kasvatusinstituutioiden ja yksittäisten kasvattajien enemmän tai vähemmän tietoista toimintaa ja vaikuttamista yksilöiden sekä yhteisöjen kehittymiseen vuorovaikutuksen avulla. (Kaipio 1999:17, Kaipio 2000:97.) Siksi päivähoitokannalta on keskeistä hahmottaa ja ymmärtää se, miten koko päivähoitoinstituution yhteiskunnalliset järjestelyt, säädökset, ohjeet, vaatimukset ja ajattelu määrittävät yksittäisen kasvattajan toimintaa. Ne vaikuttavat osaltaan kasvattajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja siten lopulta myös lapsen persoonallisuuden kehitykseen. Muita päivähoitoyhteisön käytäntöihin ja toimintaympäristöön sekä lapsen kohtaamiseen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa yksittäisen päivähoitotyöntekijän henkilökohtaiset arvot, asenteet ja ajattelu, kasvattajayhteisön toiminta, keskinäinen vuorovaikutus ja ihmissuhteet sekä vallitseva yhteishenki. (Kaipio 2000:97-98, 101.)

Päivähoitoyhteisössä arjen tilanteet mahdollistavat monia hetkiä, jolloin kasvattaja voi kohdata lapsen aidosti ja yksilöllisesti huomioiden. Kasvattajalla tulisi olla herkkyyttä ymmärtää ja arvioida yksittäisten kasvatusilanteiden merkityksiä, sillä jokainen tilanne kasvatusyhteisössä tulisi nähdä vaikuttamisena yksilön kokonaiskehitykseen ja persoonallisuuden muotoutumisprosessiin (Kaipio 1999:190, 195). Yksilö havainnoi aktiivisesti ympäristöään, omaa toimintaansa ja sitä miten muut häneen suhtautuvat. Siten yksittäisellä tilanteella voi olla suuri vaikutus ja johtaa yksilön käyttäytymiseen ja ratkaisuihin, jotka voivat edistää tai haitata hänen kehitystään. (Kaipio 2000:99.)

Kasvattajan tulisi myös havaitsemaan ja ottamaan ymmärtäväisesti huomioon välittömässä tilanteessa myös lasten ja toisten kasvattajien yksilöllisiä käsityksiä ja tulkintoja tilanteesta. Tällöin hän pystyisi omalta osaltaan toimimaan tietoisesti siten, että kokemus vahvistaisi kunkin osallisen myönteistä minäkäsityksen ja itsetunnon kehitystä sekä persoonallisuuden muu-
tosta. Tärkeinä kasvatus- ja kohtaamistilanteina tulisi nähdä yksittäisten opetustuokioiden ja

leikkien lisäksi kaikki yhteiseen päivään kuuluvat erilaiset tilanteet, kuten pukeutuminen ja riisuuntuminen, lepo- ja ruokailuhetket, vessa- ja peseytymistilanteet sekä yhteiset keskustelu- ja suunnitteluhetket. (Kaipio 2000:99, 100.)

5.2 Kasvattaja vuorovaikuttajana

Kasvatus perustuu aina vuorovaikutukseen. Kasvattajan tulee tiedostaa roolinsa peilikuvana olemisesta, mikä tarkoittaa sitä, että lapsi peilaa kuvaa itsestä ja muista sen pohjalta, miten kasvattaja häneen suhtautuu. Jos kasvattaja näkee lapsessa vain kielteisiä asioita, alkaa lapsikin suhtautua itseensä negatiivisella tavalla. (Vilén ym. 2006:462.) Kasvattavan aikuisen tulee tarjota turvallista vuorovaikutusta, jossa lapsen on mahdollista testata ja kokeilla rajojaan sekä luottaa aikuiseen myös rajojen asettajana. Rakkauden ja välittämisen tulisi olla ehdotonta, lapsen hyvästä tai huonosta käytöksestä riippumatonta. (Mikkola & Nivalainen 2010:19-20.)

Jos lapsen päivähoitopäivää ajatellaan vuorovaikutuksen näkökulmasta, tulee myös aikuisen roolia tarkastella eri tavalla kuin mihin on totuttu. Päivähoitopäivän tulisi olla kokonaisuus, jossa lapsella on aina tarvitessaan mahdollisuus saada aikuiselta psyykettä kannattelevaa vuorovaikutusta. Perinteistä työtappaa suunnitelmiseen ja toimintatuokioineen noudattavien kasvattajien on pitänyt olla tehokkaita, organisointikykyisiä ja kykeneviä hallitsemaan nopeastikin muuttuvia arjen tilanteita. Nämä taidot ovat tarpeellisia edelleenkin, mutta vuorovaikutuksen kannalta osaksi ammatillisuutta tulisi sisältyä myös taito kohdata toisia ihmisiä, luottaa intuitioonsa, tunnistaa tunteitaan ja olla läsnä kaikissa arjen tilanteissa. (Mikkola & Nivalainen 2010:23.)

Lapsen kokonaisvaltaista tukemista on mahdollista toteuttaa monien menetelmien avulla. Kaiken tukemisen perusta on kuitenkin toimivassa vuorovaikutuksessa. Mikäli vuorovaikutus ei ole toimivaa, eikä lapsi luota työntekijään, ei kasvatuksella, ohjeilla tai kuuntelemisella saavuteta tavoiteltua vaikutusta. (Vilén ym. 2006:462.) Kasvattajan tulisi kuulla ja kuunnella lasta keskittyneesti ja vastaanottavaisesti sekä osata ohjata hänen toimintaansa tarpeen vaatiessa. Kasvattajan olisi hyvä myös kehua ja kannustaa lasta sekä rohkaista häntä mukaan haasteellisiin tehtäviin. Lisäksi lapselle tulisi puhua rauhallisesti ja lapsen ymmärtämiä ilmaisuja käyttäen. (Koivunen 2009:123.)

Hannele Cantellin kirja *Ratkaiseva vuorovaikutus* esittelee erilaisten kasvattajien ja opettajien kokemuksia sekä tilanteita, joita he kohtaavat toistuvasti työssään. Kasvattajat kertovat omiin kokemuksiinsa perustuen, miten he ovat toimineet erilaisissa tilanteissa ja millaisia kohtaamisia heillä on työssään lasten kanssa ollut. Kasvattajien kertomukset päiväkodin arjesta, vuorovaikutustilanteista ja pedagogisista ratkaisuista sisältävät paljon niin sanottua hil-

jaista tietoa. Sillä viitataan kokemuksiin perustuvaan ajatteluun, joka vaikuttaa ihmisten ja yhteisöjen toiminnan taustalla. (Cantell 2010:7.)

Kirja on syntynyt kokemuksiin perustuvan keskustelun kautta tarinankirjoittamisen keinoin. Sen tekoon osallistuneille kasvattajille ja opettajille annettiin luettavaksi todellisiin tapahtumiin perustuneita kuvitteellisia tarinoita, joiden pohjalta he kirjoittivat omakohtaisia esimerkkejä ja kokemuksiaan vastaavanlaisista tilanteista. Kasvattajien kirjoitukset analysoitiin ja jäseneltiin teemoihin tieteellisen tutkimuksen keinoin. Silti kirjan kasvattajien ja opettajien tekstejä ei voida pitää tutkimusaineistona, sillä aineistonhankintatapa ei ollut systemaattinen. Esitetty tieto ei myöskään ole tieteellistä, vaan tärkeintä on tuoda kasvattajien ääni kuuluviin välittäen heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan aiheesta. Kirjan nimen *Ratkaiseva vuorovaikutus* taustalla on ajatus siitä, että kasvattajien ja lasten välisellä vuorovaikutuksella koetetaan löytää ratkaisuja. Lisäksi nimi ilmentää vuorovaikutus- ja kohtaamistilanteiden ratkaisevan tärkeää merkitystä sekä varhaiskasvattajan ammatilliselle kehitykselle että lapsen ihmisenä kasvamiselle. (Cantell 2010:8, 9.)

Cantellin (2010:77) mukaan vuorovaikutuksellisen toimintakulttuurin luomista voidaan edistää konkreettisten menetelmien avulla. Päiväkodeissa tarvitaan käytäntöjä, joiden avulla huolehditaan siitä, että lapset tulevat huomioiduiksi. Muutoin osa lapsista saattaa jäädä huomamatta ja kohtaamatta. Lasten aktiivinen ajatteleva puolestaan lisää kasvattajan tietoisuutta päivän tapahtumista. Kasvattajalle voi olla valaisevaa miettiä työpäivän päättyessä, mitä hänelle on jäänyt kustakin lapsesta mieleen. (Cantell 2010:77.)

Tunteiden jakaminen ja osoittaminen kuuluvat kiinteästi osaksi varhaiskasvatuksen ammattilaisten ammattitaitoa. Käytännössä päivähoitossa tulisikin tietoisesti opetella sellaista olemisen taitoa, läsnäoloa, jossa kuunnellaan toisten ihmisten tunteita ja ajatuksia. Ihmisten kohtaamisessa keskeistä on halu ja kyky olla psyykkisesti läsnä ja kuunnella. Lisäksi tärkeää on välittäminen ja vastuu toisesta, mihin liittyy halu ymmärtää ja arvostaa toista. Vastavuoraisuus ja molemminpuolinen hyvän olon kokemus ovat myös merkittäviä tekijöitä ihmisen kohtaamisessa. (Järvinen ym. 2009:160.)

Kasvattajan olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen tapaan, jolla hän on kontaktissa lasten kanssa ja pyrkiä myös fyysisesti asettumaan heidän kanssaan samalle tasolle (Cantell 2010:79). Kun ollaan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, on tärkeää muistaa katsekontakti. Kasvattajan kannattaisikin asettua lapsen tasolle niin, että silmät ovat samalla tasolla, sillä se korostaa katsekontaktin merkitystä. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun kasvattajalla on lapselle tai lapsella on kasvattajalle jotakin tärkeää sanottavaa. Katsekontaktin avulla voidaan vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että häntä kuunnellaan ja hänen asiaansa pidetään tärkeänä. (Koivunen 2009:47.)

Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän kasvattajalta vaaditaan herkkyyttä tunnistaa lapsen tunteita ja mahdollisuuksia. Pedagoginen työote näkyy aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa monella tavalla. Kasvattaja voi ilmentää huolenpitoaan ja sitoutuneisuuttaan ilmeiden, eleiden ja sanojen avulla. Keskeisintä on ymmärtää lasten havaintojen arvo lähtökotana pedagogiselle vuorovaikutukselle. Aikuisen on mahdollista lisätä lapsen havainnon arvoa huomioimalla se sekä osallistamalla siihen ja sen herättämään tunteeseen. Hänen olisi siis tärkeää tarttua lasten huomioihin ja ajatuksiin sekä ihmetellä maailmaa yhdessä lasten kanssa. (Kalliala 2008:30-31, 261.)

5.2.1 Yksilöllinen vuorovaikutus

Kun lapsi aloittaa päivähoiton, tapahtuu hänen elämässään suuri muutos. Varhaiskasvatuksen ammattilaisella on vastuu lapsen yksilöllisestä huomioimisesta ja soziaalistamisesta lapselle uuteen ympäristöön. Ammattitaitoinen kasvattaja osaa käyttää hyödykseen vuorovaikutustaitojaan, jotta lapsi oppisi luottamaan uuteen aikuiseen ja tuntisi olonsa turvalliseksi. On tärkeää, että kasvattajat kiinnittävät huomiota niin lapsen sanalliseen kuin sanattomaankin viestintään. Lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutuksen tulisi olla pääasiassa positiivista ja vuorovaikutustilanteiden tulisi sisältää lapsen henkilökohtaista, jakamatonta huomioimista. (Järvinen ym. 2009:160.)

”Jokainen kohtaaminen ja vuorovaikutustilanne lapsen kanssa on merkityksellinen” (Mikkola & Nivalainen 2010:91). Esimerkiksi vaipan vaihto pienelle lapselle voi olla sekä aikuiselle että lapselle mukava, lämmin ja turvallinen hetki yhdessä. Aito kohtaaminen edellyttää kiireettömyyttä, mikä mahdollistuu, kun arki on hyvin suunniteltu ja järjestetty. Tällöin on aikaa tehdä asioita kaikessa rauhassa. (Mikkola & Nivalainen 2010:91.)

Hyvin pienilläkin lapsilla on kyky lukea ympäristönsä tunnekieltä. Aikuisen tapa huomioida ja kohdata lapsi sekä vastata hänen tarpeisiinsa herättää aina erilaisia tunteita esimerkiksi mielihyvää ja turvallisuudesta pelkoon ja turhautumiseen. Siitä huolimatta, että lapsi ei vielä pysty erittelemään omia tunteita toisten ihmisten tunteista tai käsittelemään niitä, hän kokee ja tuntee ne kuitenkin vahvasti itsessään. Jokapäiväiset arjen kohtaamiset, joissa lapselle osoitetaan hyväksyntää ja läheisyyttä, kehittävät ja vahvistavat hänen perusturvallisuuttaan. Lapselle merkitsee hyvin paljon tieto siitä, että ainakin joku aikuinen pitää häntä erityisenä. (Mikkola & Nivalainen 2010:20.)

Lapsen tulisi saada kokea olevansa hyväksytty sellaisena kuin hän on. Aikuinen voi edistää tämän kokemuksen syntymistä lapselle olemalla läsnä, pysähtymällä lapsen luo ja kuuntelemalla häntä. Aikuinen voi sanattomasti viestittää ymmärtävänsä lasta mukautumalla hänen

toimintaansa. Sanallisesti lasta voidaan puolestaan tukea nimeämällä asioita ja tunteita, joita lapsi käy läpi tai esittämällä kysymyksiä, jotka herättävät lasta itse pohtimaan asioita. (Vilén ym. 2006:213.)

Jokaisen lapsen yksilöllisen ja henkilökohtaisen vuorovaikutuksen varmistaminen päivähoitos-
sa on haasteellista, mutta kuitenkin mahdollista toteuttaa (Mikkola & Nivalainen 2010:20).
Lasten ja aikuisten vuorovaikutukseen ja erilaisten lasten huomioimiseen vaikuttavat esimer-
kiksi suuret ryhmäkoot ja vuorovaikutussuhteiden määrä. On selvää, että lasten määrän li-
sääntyessä ryhmässä, kasvattajien aika yksittäistä lasta kohden vähenee. Vaarana on muun
muassa, että erityisesti hiljaiset lapset jäävät suuressa ryhmässä vaille huomiota ja kohta-
amista. Toki vuorovaikutuksen laatuun on lapsiryhmän koon lisäksi vaikutusta myös monilla
muilla tekijöillä. (Koivunen 2009:51, Cantell 2010:70.) Sekä lasten keskinäistä että lasten ja
aikuisten välistä vuorovaikutusta voidaan parantaa myös työtavoilla sekä joillakin rakenteelli-
sillä toimenpiteillä. Esimerkiksi istumajärjestyksellä ja toimintatavoista sopimalla voidaan
lisätä lapsen varmuutta. Tuntiessaan olonsa turvalliseksi lapsi uskaltaa olla oma itsensä ja
luottaa toisiin. (Cantell 2010:75.)

Kallialan (2008:190) mukaan monet tutkimukset puhuvat sen puolesta, että laadukkaan var-
haiskasvatuksen ehdoton arviointiperuste on aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus. Kasvat-
tajan toiminta onkin ensiarvoisen tärkeä tekijä laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamises-
sa. Vaikka erilaisilla puitetekijöillä, kuten ryhmäkoot ja tilat, on merkitystä varhaiskasvatuk-
sen laatuun, on lasten kannalta laadukkaassa varhaiskasvatuksessa ennen kaikkea kysymys
kasvatushenkilökunnan osaamisesta, sensitiivisyydestä, motivaatiosta ja ammattietiikasta.
(Kalliala 2008:188-190.)

6 Tutkimuksen lähtökohdat

Tässä osiossa kerromme tutkielmallemme asettamistamme tavoitteista ja määrittelimme
tutkimusongelmat. Esittelemme myös opinnäytetyömme työelämän yhteistyökumppanina
toiminutta päiväkotiyksikköä ja sen toiminnan taustalla vaikuttavia arvoja. Lopuksi kuvaamme
toteutunutta yhteistyötämme.

6.1 Tutkimustavoitteet ja -ongelmat

Opinnäytetyössämme tutkimuskohteena oli lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen
päiväkodissa. Erityisesti tarkoituksenamme oli saada tietoa siitä, miten se näkyy ja miten sitä
toteutetaan arjessa. Tavoitteenamme oli selvittää päivähoidon varhaiskasvattajien näkemyk-
siä, kokemuksia ja heidän ajatuksiaan aiheesta. Tutkimusaineiston keruu suuntautui erääseen
vantaalaiseen päiväkotiyksikköön, jossa haastattelimme kasvatushenkilökuntaa heidän yksilöl-

lisistä kokemuksistaan. Näin ollen tiedostimme aineiston ainutkertaisuuden, emmekä tavoitelleet työssämme laajemmin yleistettävää kuvausta ja näkemystä ilmiöstä.

Ottaen huomioon opinnäytetyön luonteen ja laajuuden päätimme rajata tutkimuskohteeksi kasvatustyöntekijöiden näkemykset ja pääsiallisesti tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun. Olemme suuntautuneet opinnoissamme lapsen ja perheen hyvinvoinnin vahvistamiseen ja siihen liittyen olemme käsitelleet jonkin verran myös lapsen yksilöllistä huomioimista. Koemme, että aihe on ollut esillä yleisessä keskustelussa ja saanut huomiota erityisesti päivähoiton toimintaa ja ammattikäytäntöjä pohdittaessa. Koska olemme valmistumassa sosionomeiksi ja mahdollisesti suuntaamassa päivähoiton alalle, meistä oli kiinnostavaa lähteä selvittämään juurikin kasvatustyöntekijöiden eli lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa toteuttavan osapuolen näkemyksiä aiheesta. Lisäksi koska teimme ensimmäistä kertaa opinnäytetyötä ja ylipäätensä tämän tasoista tutkimusta, koimme meille olevan selkeämpää ja helpommin hallittavampaa pitäytyä yhdessä kohderyhmässä ja tiedonkeruumenetelmässä. Näin esimerkiksi siksi, että koimme kasvatustyöntekijöiden olevan helpommin tavoitettavissa heidän kyetessä osallistumaan haastatteluun työpäivänsä aikana. Arvelimme myös heillä olevan työnsä kautta omanlaistaan näkemystä ja tietoa yksilöllisen huomioimisen käytännön toteuttamisesta päiväkodissa.

Yleisesti varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä ajatellen, koemme, että työllämme olisi mahdollisuus vaikuttaa arjen kasvatustyön laadun paranemiseen tutkimukseen osallistuneessa päiväkotiyksikössä sen myötä, että työssämme pohditaan ja jäsennetään yksilöllisen huomioimisen toteutumista arjen kasvatustilanteissa. Toivomme työme avulla herättävämmä keskustelua ja ajatuksia sekä tekevämme näkyväksi kasvatushenkilökunnan omaa toimintaa ja osaamista, tietotaitoa, hiljaista tietoa sekä tiedostamatonta toimintaa. Tämän uskoisimme vaikuttavan myönteisesti käytännön toiminnan kehittämiseen vähintäänkin tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden tasolla heidän kasvatustietoisuuden ja ammatillisuuden kehittyessä ja lisääntyessä. Sen toivoisimme vaikuttavan yhä päivähoiton varhaiskasvatuksen laadun paranemiseen.

Itseemme kohdistuvana tavoitteenamme opinnäytetyöprosessille oli oman ammatillisen kasvun ja kehityksen edistäminen. Toisin sanoen tavoitteenamme oli harjoitella tutkimuksen tekoa ja tutkimuksellisen työotteen omaksumista sekä lisätä ja syventää ammatillista tietoa sekä monipuolistaa omaa osaamistamme varhaiskasvatukseen ja tarkemmin opinnäytetyömme aiheeseen liittyen. Pyrimme myös soveltamaan ja ilmentämään osaamistamme ja oppimaamme opinnäytetyössämme. Luonnollisesti tavoitteenamme oli myös opintojen loppuun saattaminen ja sosionomiksi valmistuminen.

Opinnäytetyössämme keskeisenä tutkimusongelmana oli, miten lapsen yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa? Tarkoituksena oli saada tietoa muun muassa päiväkodin kasvattajien mielipiteistä, arvoista ja kokemuksista sekä käytännöistä ja menetelmistä liittyen yksilölliseen huomioimiseen niin yksittäisen kasvattajan toiminnan kuin työyhteisön tasolla. Toisin sanoen olimme kiinnostuneita sekä kasvattajien arvoista ja näkemyksistä toiminnan taustalla että yksilöllisen huomioimisen toteutumisesta käytännön tasolla.

Osaongelmiksi määrittelimme seuraavat:

- Mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen on yksittäisen kasvattajan mielestä?
- Mikä on yksilöllisen huomioimisen arvo ja merkitys kasvattajalle sekä kasvatusyhteisölle?
- Millä keinoin yksilöllistä huomioimista toteutetaan päiväkodin arjessa?
- Mitkä tekijät edistävät yksilöllistä huomioimista ja mitkä tekevät siitä haasteellista?

Koemme, että määrittelemämme tutkimusongelmat ohjaavat ja havainnollistavat opinnäytetyömme sisältöä. Pyrkimyksenämme oli saada perusteellinen käsitys kasvattajien näkemyksistä yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodissa, joten osaongelmat ovat varsin laaja-alaisia ja monipuolisia. Näistä tutkimusongelmista johdettujen täsmennetympien haastattelukysymysten avulla halusimme saada tietoa erityisesti arjen toiminnan ja käytäntöjen näkökulmasta.

Voisi kai sanoa, että asettamiimme tutkimusongelmiin nähden tutkimuksessamme käsitellään aihetta laajemmin yleiseltä kannalta esimerkiksi rajaamatta, määrittämättä tai keskittymättä erityisesti mihinkään tiettyyn tekijään aiheen sisällä. Emme siis tarkastele lapsen yksilöllistä huomioimista ja sen toteutumista esimerkiksi juuri tietynikäisten lasten ryhmässä tai tarkemmin määritellyissä tilanteissa, kuten perushoito- tai pienryhmätilanteissa.

6.2 Työelämän yhteistyökumppanin esittely

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina ja haastattelujen toteuttamisympäristönä toimi Vantaalla sijaitseva päivähoiton toimintayksikkö, johon kuuluu kaksi toimipistettä. Tunnistamattomuuden varmistamiseksi emme käytä työssämme päivähoiton toimintayksikön tai sen päiväkotien nimiä. Sen sijaan käytämme yhteistyökumppanistamme nimitystä päiväkotiyksikkö, koska se on ensinnäkin päivähoiton toimintayksikkö nimitykseen nähden lyhyempi. Toisaalta koemme sen olevan informatiivisempi ja täsmällisempi kuin jos käyttäisimme pelkästään termiä toimintayksikkö.

Päiväkotiyksikön päiväkodeilla on yhteinen johtaja, joka on toiminut tehtävässään yksikön perustamisesta lähtien vuodesta 1997. Päiväkotiyksikössä on ollut luonnollista henkilökunnan vaihtuvuutta vuosien varrella esimerkiksi äitiyslomista ja paikkakunnalta muutoista johtuen, mutta muuten vaihtuvuus on ollut varsin vähäistä ja moni työntekijä on työskennellyt siellä pitkään. (Päiväkotiyksikön johtaja 2011.)

Yksikön päiväkodeissa toimintaa toteutetaan sisarusryhmissä. Näin ollen jokaisessa lapsiryhmässä on kaikenikäisiä lapsia 0-6 -vuotiaisiin ja saman perheen eri-ikäisillä lapsilla on mahdollisuus olla samassa ryhmässä keskenään. Päiväkotiyksikön suuremmissa päiväkodissa toimii viisi sisarusryhmää. (Päiväkotiyksikkö 2005:4.) Kaiken kaikkiaan päiväkodissa on reilut 80 lasta ja yksittäisissä ryhmissä on keskimäärin 16 lasta. Siellä työskentelee kuusi lastentarhanopettajaa ja yhdeksän lastenhoitajaa. Jokaisessa ryhmässä on kolme varhaiskasvattajaa, joista pääasiallisesti yksi on lastentarhanopettaja. Lisäksi ryhmässä toimii tarvittaessa avustaja. (Päiväkotiyksikön johtaja 2011.) Päiväkoti toimii omassa rakennuksessaan, joka on nykyaikainen, tilava ja hyvin varusteltu muun muassa salilla ja sisäuima-altaalla. Yhteisten tilojen lisäksi jokaisen yksittäisen ryhmän omiin tiloihin kuuluu ryhmätila, pienryhmätila ja lepohuone. Päiväkodissa on iso, kaikille lapsille yhteinen leikkipiha, jonka lisäksi viereinen metsä on myös ahkerassa käytössä. (Päiväkotiyksikkö 2005:4.)

Toisessa päiväkotiyksikön päiväkodissa toimii yksi 0-6 -vuotiaiden sisarusryhmä (Päiväkotiyksikkö 2005:4). Ryhmässä on noin 24 lasta. Päiväkodissa työskentelee yksi lastentarhanopettaja ja kolme lastenhoitajaa. (Päiväkotiyksikön johtaja 2011.) Se toimii kerrostalon alakerran tiloissa, jotka on alun perinkin suunniteltu päivähoidon käyttöön. Päiväkodilla on käytössään kolme tilavaa huonetta ja parveke sekä oma pieni leikkipiha. Lisäksi läheisessä leikkipuistossa käydään useasti. (Päiväkotiyksikkö 2005:4.)

Päivähoidon toimintayksikön toimintaa ohjaavana periaatteena on jokaisen lapsen arvostaminen ja hyväksyminen omana itsenään. Yksikön toiminta-ajatuksena on tukea lasta kasvamaan vahvaksi, itseään, toisia, ympäristöä ja elämää kunnioittavaksi ihmiseksi. Lisäksi työyhteisössä pyritään toimimaan avoimesti ja rehellisesti sekä vastuullisesti vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä eri osapuolten kanssa. (Päiväkotiyksikkö 2005:3, 5.)

6.2.1 Arvot päiväkotiyksikön toiminnan taustalla

Kerätessämme tutkimusaineistoa opinnäytetyötämme varten kevätkaudella 2011 oli päiväkotiyksiköllä käytössään toimintaa ohjaavana työvälineenä heidän vuonna 2005 laatimansa varhaiskasvatuksen oppimis- ja opetussuunnitelma. Yhteistyömme päiväkotiyksikön kanssa ollessa aktiivisimmillaan oli heillä tarkoituksena aloittaa uuden yksikkökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman työstäminen. Hyödynnämme opinnäytetyössämme siis vuoden 2005 suunnitel-

maa. Sen mukaan yksikön toiminta perustuu Vantaan kaupungin varhaiskasvatuksen silloin voimassa olleisiin arvoihin, joita ovat oikeudenmukaisuus, luovuus, avoimuus ja tuloksellisuus.

Oikeudenmukaisuuden kannalta lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioonottamista pidetään tärkeänä. Keskeistä on myös huomioida yksilöllisyys lapsen kehityksessä, valmiuksissa, taidoissa ja kiinnostuksen kohteissa. Päiväkotiyksikön toiminnan suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana on, että jokaisella lapsella on mahdollisuus tasavertaiseen ja kokonaisvaltaiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen. Kaikkia päiväkotilapsia pyritään kohtelevaan tasa-arvoisesti tasavertaisina ryhmän jäseninä. Lapsi halutaan oppia tuntemaan ja hyväksymään kokonaisuutena, omana itsenään sekä pyritään tukemaan lasta hänen vahvuuksiensa kautta. Lisäksi lasta opetetaan hyväksymään erilaisia ihmisiä. (Päiväkotiyksikkö 2005:7, 15, 20, 23.)

Lapsen hyvinvointia ja minäkäsitystä vahvistavat erilaiset luovat toiminnot, kuten leikkiminen, tutkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja tunteiden ilmaisu. Toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan yksittäisten lasten ja lapsiryhmän tarpeiden sekä yksikön kehittämistyön pohjalta. Toimintaa toteutetaan pääsääntöisesti pienryhmissä. Päivähoidossa lapselle on tarjolla monipuolista, häntä kiinnostavaa tekemistä, joka mahdollistaa itseoppimisen ja oivaltamisen. Leikki on päiväkotiyksikön toimintatavoista merkittävin, sillä lapsi oppii parhaiten leikkimällä. Näin ollen leikille annetaan riittävästi aikaa, mahdollisuuksia ja tukea. Lapsen hyvinvoinnin ja vuorovaikutuksen kannalta myös perushoitotilanteita pidetään arvokkaina. (Päiväkotiyksikkö 2005:7, 9.)

Avoimuus toteutuu yksilötasolla siten, että lapsi saa olla oma itsensä sekä ilmaista kokemuksiaan, tunteitaan ja ajatuksiaan. Yhteisötasolla avoimuus ilmenee rakentavan vuorovaikutuksen kautta luottamuksellisessa ja turvallisessa ilmapiirissä. Päiväkodeissa vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö eli kasvatuskumppanuus on tärkeä perusta kasvatustyölle. Vanhempia ja heidän mielipiteitään kunnioitetaan sekä heidän kanssaan käydään jatkuvaa vuoropuhelua lasta koskeviin asioihin liittyen muun muassa säännöllisten lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeeskustelujen muodossa. (Päiväkotiyksikkö 2005:8, 11.)

Tuloksellisuuteen liittyen lapsen kokonaisvaltainen kasvu ja hyvinvointi sekä toimintaan sitoutuneisuus ovat olennaisia asioita. Lapsen kasvun ja toiminnan säännöllisellä dokumentoinnilla, varhaisella tunnistamisella, suunnitelluilla toimenpiteillä sekä moniammatillisella yhteistyöllä pyritään edistämään lapsen hyvinvointia sekä ennaltaehkäisemään ja vähentämään kehityksen ja oppimisen esteitä. Päiväkotiyksikön tavoitteena on tukea lapsen positiivisen minäkuvan ja terveen itsetunnon rakentumista, jotta lapsesta kehittyisi itseensä uskova ja luottava yksilö. (Päiväkotiyksikkö 2005:8, 15.)

6.2.2 Kuvaus yhteistyöstä

Koska opinnäytetyömme ei ollut osa mitään olemassa olevaa hanketta, oli yhteistyökumppanin hankkiminen meidän omalla vastuulla. Koemme, että meille entuudestaan tuntemattoman yhteistyötahon etsiminen oli jo lähtökohtaisesti hyvä asia. Tällöin pystyisimme aloittamaan yhteistyön ikään kuin puhtaalta pöydältä, ilman aiempia sitoumuksia tai ennakkokäsityksiä. Kykenisimme myös suhtautumaan objektiivisemmin esimerkiksi työyhteisöön ja sen jäseniin sekä yhteistyöhön ja haastattelujen toteuttamiseen.

Lähdimme etsimään yhteistyökumppania opinnäytetyöllemme sähköpostitse. Laadimme sähköpostiviestin, jossa esittelimme lyhyesti itsemme ja opinnäytetyömme suunnitelman. Viestin liitteeseen sisällytimme vielä tarkempaa tietoa opinnäytetyöprojektistamme. Lähetimme sähköpostiviestimme erään Vantaan kaupunginosan useaan päivähoiton toimintayksikköön. Kahdesta toimintayksiköstä saimme yhteydenoton, joka opinnäytetyössämme esiintyvän päiväkotiyksikön kohdalla johti esimiehen tapaamiseen sekä yhteistyöstä sopimiseen ja sen aloittamiseen.

Yhteistyösuhteen alussa esittelimme opinnäytetyötämme tavoitteineen ja toteutussuunnitelmineen päiväkotiyksikön johtajalle. Olimme kiinnostuneita kuulemaan yhteistyökumppanimme ja valmiita ottamaan vastaan erilaisia ajatuksia ja ideoita, erityisesti toteutukseen liittyen. Keskusteltuamme opinnäytetyömme aiheesta huomasimme, että meillä oli yhteinen aito kiinnostus lapsen yksilöllisen huomioimisen -teemaa kohtaan ja koimme sen tärkeäksi. Katsoimme saaneemme vahvistusta sille, että aiheemme oli hyvä ja tutkimisen arvoinen. Olimme samoilla linjoilla työmme pääpiirteistä, emmekä tehneet alustavaan suunnitelmaan juurikaan muutoksia, vaan sovimme yhdessä työmme toteutuksen yksityiskohdista.

Yhteistyömme kyseisen päiväkotiyksikön kanssa lähti alusta alkaen hyvin käyntiin. Lähdimme tutustumaan tarkemmin yksikköön, sen toimintaan ja arvomaailmaan keskustelemalla johtajan kanssa sekä erilaisen sieltä saamamme materiaalin kautta. Laadimme yhteistyösopimuksen ja hankimme virallisen tutkimusluvan opinnäytetyöllemme Vantaan kaupungin Sivistystoimelta. Samalla aloimme laatia saateviestiä haastatteluun osallistuville kasvatustyöntekijöille (liite 1). Viestissä esittelimme haastateltaville keitä olemme ja mistä opinnäytetyössämme sekä haastatteluissa on kyse. Lähdimme myös hahmottelemaan haastattelukysymyksiä ja työtämään haastattelurunkoa (liite 2).

Päiväkotiyksikön johtaja osallistui aktiivisesti omassa roolissaan työmme toteuttamiseen. Hän toimi yhteyshenkilönä meidän ja yksikön välillä tiedottamalla asioista puolin ja toisin. Hän rekrytoi haastateltavia, välitti materiaaleja haastateltaville ja huolehti yksikössään asioiden etenemisestä. Lisäksi johtaja kommentoi muun muassa aikaansaamaamme materiaalia ja

prosessin kulkua. Hänen välityksellään hoidimme kaikki tarvittavat asiat päiväkotien suuntaan sähköpostitse ja kasvokkain tavaten.

Yhteistyömme merkittävin osuus oli päiväkotiyksikön varhaiskasvattajien haastattelun toteuttaminen. Haastattelimme kaiken kaikkiaan kuutta kasvatustyöntekijää. Pian haastattelujen jälkeen laadimme kirjallisen jälkikyselyn haastatteluihin osallistuneille (liite 3). Jälkikyselyn tarkoituksena oli selvittää ikään kuin palautteena haastatteluun osallistuneiden ajatuksia ja tuntemuksia haastattelusta sekä haastatteluprosessin herättämiä ajatuksia ja mahdollisia vaikutuksia työhön ja työyhteisön toimintaan. Johtaja otti hoitaakseen kyselyn välittämisen haastatelluille työntekijöille ja keräsi vastaukset meitä varten.

Haastatteluprosessin jälkeen yhteistyömme jatkui edelleen. Opinnäytetyömme tekemisen painopiste siirtyi raportin kirjoittamiseen, jolloin olimme aiempaa harvemmin yhteydessä toisiimme. Lähinnä lähettelimme muutamia sähköpostiviestejä tarkentaaksemme joitakin työhöme liittyviä asioita ja saadaksemme kommentteja työstämistämme asioista. Tutkimustulosten valmistuttua lähetimme tulosten esittelyn sähköpostitse päiväkotiyksikön johtajalle luettavaksi ja kommentoitavaksi. Huomioimme hänen kommenttinsa opinnäytetyömme viimeistelyssä. Toimitimme hänelle työmme kokonaisuudessaan saadaksemme hänen arvionsa esimerkiksi työmme sisältöön, pätevyyteen ja hyödynnettävyyteen liittyen. Olemme sopineet päättävämme yhteistyömme opinnäytetyöprosessin osalta siihen, että menemme esittelemään valmista tutkielmaamme päiväkotiyksikön henkilökunnalle pian työmme valmistuttua.

7 Tutkimuksen toteutus

Tämä osio sisältää tutkielmamme menetelmällisten valintojen käsittelyä liittyen tiedonkeruuseen ja aineiston analyysiin. Lisäksi kuvaamme haastatteluprosessin toteutumista.

7.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan tutkimuksen kohteeksi valitun ilmiön esiintymisen syitä ja merkityksiä. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on nimensä mukaisesti kyse enemmän laadusta kuin määrästä, jolloin se ei tähtää yleistettäviiin tuloksiin eikä mittaamiseen. (Koivula 1999:19, 29.) Laadullinen tutkimus koostuu monenlaisista tutkimuslajeista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009:162). Se, mitä tutkimusmenetelmiä työssä hyödynnetään, riippuu tutkimusongelmasta ja -kohteesta. Tyypillisiä kvalitatiivisia menetelmiä ovat esimerkiksi havainnointi, haastattelu ja persoonalliset dokumentit kuten kirjoitelmat. Näillä menetelmillä on mahdollista nostaa esiin tutkittavien näkökulmia ja tuoda heidän äänensä kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2008:28.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ihminen nähdään tulkitsevana subjektina ja tietoa kerätään tyypillisesti suoran ihmiskontaktin keinoin (Hirsjärvi ym. 2009:164, Koivula 1999:30). Sen avulla on mahdollista päästä lähelle ja parhaimmillaan sisälle yksilön tai ryhmän kokemusmaailmaan sekä ymmärtää heidän asioille ja tapahtumille antamia merkityksiä. Tavoitteena on etsiä ymmärrystä siihen, miksi ihminen ajattelee, sanoo tai tekee niin kuin tekee sekä tarkastella ja tulkita syvällisemmin tutkittavaa ilmiötä. Laadullinen tutkimus ei ole sellaisenaan täysin toistettavissa, koska se on ainutkertainen kuvaus tutkimuskohteeksi tarkoituksenmukaisesti valittujen yksilöiden kokemusmaailmasta, ei yleisestä elämämaailmasta. (Koivula 1999:29, 30.) Tulokseksi voimme siis saada vain tiettyyn aikaan ja paikkaan rajoittuvia ehdollisia kuvauksia. Tutkittavia tapauksia pidetään ainutlaatuisina ja niistä muodostuvaa aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009:161, 164.)

Tyypillisesti kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa aineiston keruu toteutetaan elämän luonnollisissa, aidoissa tilanteissa. Saatua aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja monelta kantilta. (Hirsjärvi ym. 2009:164.) Tutkimus kokonaisuudessaan muun muassa toteutussuunnitelmiseen, käsitteeseen ja tulkintoihin muotoutuu ja tarkentuu tutkimusprosessin kuluessa. Se tapahtuu vuoropuhelussa ilmiön ja tutkimukseen osallistuvien, kuten haastateltavien tai havainnointavien, kanssa. (Koivula 1999:30.) Tästäkin syystä prosessin kuvausta sekä toiminnan ja päätösten avointa esille tuomista pidetään oleellisena ja asianmukaisena tutkimuksen kaikissa vaiheissa kvalitatiivisessa tutkimustyössä (Hirsjärvi & Hurme 2008:59).

Päätimme toteuttaa opinnäytetyömme kvalitatiivisena tutkielmana. Jo opinnäytetyöprosessia aloittaessamme tuntui kvalitatiivinen lähestymistapa kvantitatiivista tutkimusotetta mielenkiintoisemmalta. Lisäksi se vaikutti omiin työskentelytyyleihimme paremmin sopivalta vaihtoehdolta lähteä toteuttamaan työtämme. Valitsimme kvalitatiivisen tutkimusotteen kuitenkin ensisijaisesti siksi, että se oli opinnäytetyömme aiheen kannalta tarkoituksenmukainen ja palveli tutkimustehtävää.

Opinnäytetyössämme toteutuivat monet tyypilliset kvalitatiivisen tutkimuksen piirteet. Tarkastelimme työssämme, miten lapsen yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa. Tarkoituksena oli selvittää yksittäisten päivähoiton varhaiskasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja heidän ajatuksiaan aiheesta haastattelujen avulla. Käsittelimme ja analysoimme haastateltavien kokemusmaailmasta koottua ainutlaatuista materiaalia mahdollisimman kattavasti. Tarkastelimme tutkittavaa aihetta avoimin mielin keräämästämme haastatteluaineistosta ja työmme teoriapohjasta käsin ymmärtääksemme ja tulkitaksemme kohdeilmiötä. Emme pyrkineet aikaansaamaan valtakunnallisesti yleistettävää tilastotietoa esimerkiksi kasvatuskäytännöistä.

7.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Tutkimusmenetelmä tulisi valita niin, että se sopii kokonaisuuteen ja yhteen muiden valintojen kanssa. Lisäksi menetelmän tulisi palvella tutkimuksen laajempia päämääriä. (Hirsjärvi & Hurme 2008:16). Ensisijaisesti haastattelun valintaan pääasialliseksi tutkimusmenetelmäksemme vaikuttivat Hirsjärven ja Hurmeen (2008:16) ajatusta soveltaen näkemys ihmisestä ainutkertaisena yksilönä ja pyrkimys tarkastella ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä selvittämällä haastattelemiemme henkilöiden ajatuksia ja kokemuksia.

Haastattelu on varsin yleinen tiedonkeruun perusmuoto. On luontevaa keskustella ihmisten kanssa ja kysyä heiltä suoraan haluttaessa selvittää ja kerätä tietoa esimerkiksi henkilöiden käsityksistä ja kokemuksista tai pyrittäessä ymmärtämään, miksi ihmiset toimivat jollakin tavalla. Haastattelu on joustava aineistonkeruumenetelmä, joka soveltuu monenlaisiin lähtökohtiin ja tutkimustarkoituksiin (Hirsjärvi & Hurme 2008:11, 14, 34, 41.) Tutkimustarkoituksia varten toteutettava haastattelu on ennalta suunniteltua, tavoitteellista toimintaa, jonka avulla pyritään keräämään mahdollisimman luotettavaa ja pätevää informaatiota. Tämän vuoksi saatetaan puhua myös tutkimushaastattelusta. (Hirsjärvi & Hurme 2008:42, Hirsjärvi ym. 2009:207-208.) Haastattelu valikoituu tutkimusmenetelmäksi usein muun muassa siksi, että haastattelutilanteessa korostuu näkemys ihmisestä yksilönä ja tutkimuksen kohteena. Haastateltava henkilö on tutkimuksessa merkityksiä antava ja aktiivinen toimija. (Hirsjärvi ym. 2009:205.) Toisaalta haastattelussa molemmat osapuolet eli haastattelija ja haastateltava vaikuttavat toinen toisiinsa, jolloin kaikkia haastatteluja voidaan oikeastaan pitää haastattelijan ja haastateltavan yhteistyön tuloksena (Hirsjärvi & Hurme 2008:23, 42).

Tiedonkeruumenetelmänä haastattelun etuna voidaan pitää sitä, että vastaajiksi suunnitellut henkilöt osallistuvat yleensä tutkimukseen. Muihin menetelmiin verrattuna haastattelun ansiona on se, että se luo mahdollisuuden säädellä tiedonhankintaa joustavasti tilanteen mukaan vastaajien yksilölliset piirteet huomioiden. Haastattelun suunniteltua teemojen ja kysymysten käsittelyjärjestystä voidaan halutessa muuttaa. Lisäksi on mahdollista selventää vastauksia ja syventää saatuja tietoja esittämällä lisäkysymyksiä. Samoin voidaan pyrkiä selvittämään vastausten taustalla olevia motiiveja ja perusteluja esitetyille mielipiteille. Myös haastateltavien tavoittaminen tarvittaessa myöhemminkin on mahdollista ja suhteellisen helppoa. (Hirsjärvi & Hurme 2008:34-35, Hirsjärvi ym. 2009:205, 206.)

Haastatteluun liittyy myös monia haasteita. On useimmiten haasteellista tutkia erilaisia tietoja, käsityksiä, arvoja ja merkityksiä, minkä vuoksi tulisi harkita esimerkiksi haastattelun soveltuvuutta tutkimustarkoituksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008:12.) Haastatteluprosessi edellyttää tutkijalta huolellista suunnittelua ja valmistautumista haastattelijan rooliin ja tehtäviin sekä itse haastattelutilanteeseen, mihin kuluu luonnollisesti aikaa (Hirsjärvi ym. 2009:206).

Haastattelu on konteksti- ja tilannesidonnaista, jolloin siihen koetaan liittyvän myös monia haastattelijasta ja haastateltavasta sekä itse tilanteesta aiheutuvia virhelähteitä. Tutkittavat henkilöt voivat puhua haastattelutilanteesta eri asioista eri tavoin kuin jossakin toisessa tilanteessa. Esimerkiksi tilanne voi tuntua haastateltavasta epämiellyttävältä tai turvattomalta, mikä saattaa vaikuttaa vastauksiin. Lisäksi haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia, minkä katsotaan voivan heikentää haastatteluiden luotettavuutta. Aineiston tuloksia tulkittaessa tulisi ottaa huomioon mahdolliset virhelähteet ja tiedostaa myös omien tulkintojensa mahdollinen virheellisyys. Täten tulosten yleistämistä tulisi harkita tarkkaan. (Hirsjärvi ym. 2009:206, 207.)

7.2.1 Haastattelumalli

Koemme, että haastattelumallimme oli tyypiltään puolistrukturoidun ja teemahaastattelun välimuoto. Puolistrukturoidussa haastattelussa kaikille haastateltaville esitetään samassa järjestyksessä samat kysymykset, joihin he saavat vastata omin sanoin (Eskola & Suoranta 2005:86). Puolistrukturoitu haastattelu soveltuu tapauksiin, joissa halutaan täsmällistä tietoa tietyistä asioista. Tällöin yksittäisillä kysymyksillä pyritään rajaamaan haastateltavan vapauksia ja ohjaamaan aiheen käsittelyä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Teemahaastattelu puolestaan on tyyliltään vapaamuotoinen ja keskustelunomainen. Haastattelun etenemistä ohjaavat tutkijan etukäteen määritellyt teemat ja mahdollisesti niihin pohjaavat kysymykset, jotka ovat muodostuneet tutkittavaan aiheeseen perehtymisen pohjalta. Kaikki teemat pyritään käsittelemään kaikkien haastateltavien kanssa. (Koivula 1999:43, Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Teemahaastattelussa ihmisten vapaalle puheelle annetaan tilaa huomioiden haastateltavien tulkinnat ja heidän asioille antamat merkitykset (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a).

Haastattelurunkomme koostui viidestä suuntaa-antavasta teemasta, jotka olivat taustatiedot, pohjustusta, käytäntö, yksilöt ryhmässä ja lopuksi (liite 2). Kysymyksissä selvitettiin muun muassa haastateltavan ammatillisia perustietoja, hänen käsityksiään lapsen yksilöllisestä huomioimisesta ja sen toteutumisesta käytännössä. Nämä kyseiset teemat tai otsikot hahmottelimme ryhmittämään haastattelukysymyksiä sekä selkeyttämään ja helpottamaan haastattelujen toteuttamista. Niitä ei ollut alun perinkään tarkoitus käyttää sellaisenaan aineistoa esiteltäessä varsinaisessa työssämme. Kysymykset teemoittuivat osittain teorian ja kysymysten sisällön pohjalta sekä kokonaisuuden ja asioiden luontevan etenemisjärjestyksen perusteella.

Opinnäytetyömme tutkimuskohteen ollessa lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen päivähoiton arjessa, päätimme haastatella erään päivähoiton toimintayksikön varhaiskasvat-
tajiä. Näin ollen koemme, että haastattelumallissamme on myös asiantuntijahaastattelun

piirteitä. Haastattelimme varhaiskasvattajia, jotka osallistuivat haastatteluihin ikään kuin oman alansa asiantuntijoina edustaen omaa ammattiryhmäänsä (Koivula 1999:45).

7.2.2 Yksilöhaastattelusta

Yksilöhaastatteluilla aikaansaadaan tarkempaa ja luotettavampaa tietoa kuin haastattelemalla useampaa henkilöä samaan aikaan. Toisaalta monien yksittäisten haastattelujen toteuttamiseen, purkamiseen ja käsittelyyn kuluu luonnollisesti enemmän aikaa. (Kananen 2010:53.) Haastateltaessa henkilöitä yksittäin vältetään ryhmähaastattelulle tyypillisiltä haasteilta itse haastattelutilanteessa ja haastattelumateriaalin purkamisessa. Ryhmähaastattelussa ryhmän dynamiikka ja valtahierarkia saattavat vaikuttaa siihen, kuka on äänessä, mitä sanotaan ja dominoiko joku ryhmässä. Ryhmäkeskustelujen purkaminen ja analysointi saattaa olla ongelmallista, sillä usein on vaikea määrittää, kuka haastatelluista puhuu milloinkin. (Hirsjärvi & Hurme 2008:63.)

Edellä esitettyjen argumenttien lisäksi valitsimme haastattelun toteuttamismuodoksemme yksilöhaastattelun, koska ajattelimme sen palvelevan tavoitettamme selvittää ja koota yksittäisten varhaiskasvattajien yksilöllisiä näkemyksiä ja kokemuksia tutkimusaiheeseemme liittyen. Koimme yksilöhaastattelujen tarjoavan rauhallisemman ja yksityisemmän tilanteen syvennyttä aiheeseen, jolloin haastateltavat voisivat avoimemmin ja rohkeammin kertoa omista ajatuksistaan. Lisäksi ajattelimme, että yksilöhaastattelujen avulla saisimme syvällisempiä ja omaleimaisempia sekä monipuolisempia vastauksia kysymyksiimme ryhmähaastatteluja todennäköisemmin. Koska meillä ei ollut aiempaa kokemusta tutkimushaastattelusta vastaavassa tarkoituksessa, asiayhteydessä ja laajuudessa, pidimme yksilöhaastattelutilannetta myös helpommin toteutettavana, jäsennettävänä ja hallittavana.

7.3 Haastatteluprosessin toteutus

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää päivähoiton varhaiskasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja heidän ajatuksiaan lasten yksilöllisestä huomioimisesta päivähoitossa. Näin ollen keskeisenä osana opinnäytetyötämme oli haastatella päivähoiton kasvatustyöntekijöitä. Tavoitteenamme oli selvittää ja koota yksittäisten kasvattajien näkemyksiä sekä käsitellä ja analysoida haastattelumateriaalia mahdollisimman kattavasti. Haastattelimme yhteensä kuutta henkilöä opinnäytetyömme yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön päiväkodeissa. Kaikki haastattelut toteutettiin yhden viikon aikana toukokuun ensimmäisellä viikolla 2. - 6.5.2011.

Seuraavaksi esittelemme tarkemmin haastatteluprosessin toteutumista aina haastateltavien hankinnasta ja itse haastattelukysymysten laadinnasta tyypillisen haastattelutilanteen ku-

vaamiseen. Päätimme kuvata työskentelyämme, jotta lukijan olisi helpompi hahmottaa haastattelujen toteutusta osana opinnäytetyön kokonaisprosessia. Kuvauksen kautta lukijan on mahdollista tulla tietoisiksi siitä, mitä olemme tehneet ja miten olemme sen toteuttaneet, jolloin myös työmme luotettavuutta on helpompi arvioida tältä osin.

7.3.1 Haastattelukysymykset

Luonnollisesti haastattelukysymysten avulla oli määrä selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä lapsen yksilölliseen huomioimiseen liittyen. Haastattelukysymyksiä oli 34, jotka kaikki laadimme itse (liite 2). Työskentelimme kysymysten parissa ahkerasti ja aikaansaatu haastattelurunko oli intensiivisen pohdinnan ja työstämisen tulos. Käytimme haastatteluissa valmiita avoimia kysymyksiä, jotka olivat kaikille haastateltaville samat ja ne esitettiin samassa järjestyksessä. Lisäksi kysyimme joitakin improvisoituja lisäkysymyksiä. Osan lisäkysymyksistä esitimme vain joillekin haastateltaville tarkentaaksemme heidän vastauksiaan ja saadaksemme heistä enemmän irti.

Avoimissa kysymyksissä tyypillisesti käytettäviä kysymyssanoja ovat mitä, miksi ja kuinka. Tällaisiin kysymyksiin ei ole mahdollista vastata lyhyesti vain yhdellä sanalla vaan vastaajan tulee ilmaista ajatuksensa selittävästi. (Kananen 2010:57.) Avoimien kysymysten etuna on, että ne tarjoavat vastaajalle mahdollisuuden kertoa mielipiteensä vapaasti omin sanoin monivalintatyyppisten kysymysten määrittäessä vastausvaihtoehdot. Niiden avulla voidaan saada esille erilaisia näkökulmia, joita tutkijakaan ei ole etukäteen saattanut tulla ajatelleeksi. (Hirsjärvi ym. 2009:199, 201.)

Päätimme käyttää haastattelussa avoimia kysymyksiä, sillä mielestämme ne yleisesti ottaen sopivat haastattelumenetelmään. Ajattelimme, että pohdintaa ja omin sanoin ilmaistuja katuvia vastauksia tavoittelevat kysymykset palvelevat tutkimustarkoitustamme. Toivoimme kysymysten haastavan ja herättelevän vastaajia pohtimaan aihetta laajalti, jopa pintaa syvemmältä. Pyrimme herättelemään haastateltavia pohtimaan sekä omaa että kasvatusyhteisönsä toimintaa, minkä avulla toivoimme voivamme tuoda näkyväksi heidän toimintaansa ja osaamistaan, tietotaitoa ja hiljaista tietoa sekä tiedostamatonta toimintaa. Uskomme, että kun vastaajan täytyy muodostaa vastauksensa rakentavasti itse sen sijaan, että hän valitsee valmiista vaihtoehdoista, vaatii se vastaajalta luonnollisesti enemmän kysyttävän asian pohdintaa ja sisäistämistä. Avoimet kysymykset eivät ole liiaksi johdattelevia vaan antavat tilaa muun muassa haastateltavan omille tulkinnoille, kuvauksille ja perusteluille, jotka johtavat monipuoliseen tutkimusaineistoon.

Pyrimme linkittämään haastattelukysymyksiä työmme teoriapohjaan ja saimmekin hyviä ideoita kysymyksiimme aiheeseen liittyvästä teoriamateriaalista. Muutaman kysymyksen taustalla

oli Mikkolan ja Nivalaisen (2010:49) teoksessa Lapselle hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010 - luvun varhaiskasvatukseen esitettyjä valmiita kysymyksiä, joita muokkasimme omaan aiheeseen ja kysymysrunkoomme sopivaksi. Nämä kysymykset olivat: miten huomaat lapsen yksilölliset tarpeet ja miten koet pystyväsi vastaamaan niihin päiväkotipäivän aikana, koetko, että työpäiväsi aikana ehdit kohdata ryhmäsi lapsia riittävästi sekä koetko tuntevasi kaikki ryhmäsi lapset ja tiedätkö, mitä heille kuuluu.

Alustava haastattelurunko kävi kommentoitavana ohjaavalla opettajallamme ja päiväkotiyksikön johtajalla. Lisäksi toteutimme eräänlaisen koehaastattelun kirjallisessa muodossa avulialla opiskelijatoverilla ja saimme myös hänen kommenttinsa kysymyksistä. Haastattelurunkomme sai kokonaisuudessaan kaikilta myönteistä palautetta ja hyväksynnän, emmekä näin ollen tehneet siihen enää mitään merkittäviä sisällöllisiä muutoksia pieniä sanamuotojen muokkauksia lukuun ottamatta.

7.3.2 Haastateltavien hankinta

Tutkimuksen tarkoitus määrittää kohderyhmän ja haastateltavat valikoituvat usein siksi, että he ovat kyseiseen kohderyhmään kuuluvia henkilöitä, esimerkiksi jonkin ammattiryhmän edustajia. Kohderyhmää ja sen edustajia valittaessa tulisi tiedostaa, että valinta luonnollisesti rajaa tutkittavien ryhmää. (Hirsjärvi & Hurme 2008:83.) Olimme alusta alkaen suunnitelleet haastattelevamme 5-7 henkilöä. Päivähoidon toimintayksikön johtajan ehdotuksesta päädyimme hakemaan kuutta haastateltavaa, yhtä jokaisesta lapsiryhmää ohjaavasta tiimistä. Tällöin yksi haastateltava olisi pienemmästä, yhden lapsiryhmän päiväkodista ja loput sitten suuremmasta, viiden ryhmän päiväkodista. Päädyimme tähän ratkaisuun, koska mielestämme kuusi haastateltavaa olisi opinnäytetyön luonteen ja laajuuden kannalta sopiva määrä. Näin saisimme mahdollisimman kattavan käsityksen toimintayksikön toiminnasta, käytännöistä ja arvoista. Ajattelimme myös, että jokainen tiimi lapsineen on kuitenkin erilainen ja ainutlaatuinen yhteisö, joka toimii tietyssä määrin itsenäisesti. Vaikka haastateltava tulisikin ensisijaisesti yksilönä, itsensä edustajana haastatteluun, hän on luonnollisesti myös osa omaa tiimiään ja toisaalta koko päiväkodin työyhteisöä.

Yhdessä päiväkotiyksikön johtajan kanssa pohdimme, että haastateltavien joukossa voisi olla sekä lastenhoitajia että lastentarhanopettajia. Näin voisimme saada mahdollisimman monipuolista aineistoa. Ajattelimme, että lastentarhanopettajilla ja lastenhoitajilla on erilainen koulutustausta ja työnkuva vastuineen, mikä saattaisi näkyä vastauksissa. Tarkoituksenamme ei kuitenkaan ollut keskittyä näihin eroavaisuuksiin tai tehdä liiemmin jaottelua tai vertailua niiden välillä. Omassa opinnäytetyössämme päätimme tietoisesti, että vastaajien koulutustausta tai ammattinimike ei ole olennaista, eikä se olisi aineistomme käsittelyn kannalta keskeinen asia.

Päiväkotiyksikön johtaja oli hyvin keskeisessä roolissa haastateltavien hankinnassa. Johtaja ehdotti, että hän voisi esitellä opinnäytetyöprojektimme päiväkotien henkilökunnalle ja laittaa haastateltavien rekrytoinnin aluilleen. Johtaja ajatteli rekrytoinnin tapahtuvan luontevasti hänen kauttaan, koska hän on aktiivisesti tekemisissä työntekijöiden kanssa ja hän koki roolistaan käsin tuntevansa työntekijät. Lisäksi hänen mielestään heillä on toimiva työyhteisö ja vuorovaikutteinen ilmapiiri, jolloin asioista voisi keskustella yhteisönä.

Sovimme yhdessä johtajan kanssa periaatteista haastateltavien hankinnalle. Halusimme, että haastatteluun osallistuminen olisi vapaaehtoista, eikä kukaan kokisi painostusta. Toivoimme, että osallistujat olisivat avoimia haastattelulle sekä valmiita jakamaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan lasten yksilöllisestä huomioimisesta. Lisäksi halusimme viestittää, että tarkoituksenamme on selvittää päivähoiton varhaiskasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja heidän ajatuksiaan aiheesta, joten haastattelukysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia.

Johtaja esitteli projektiamme henkilökunnalle talon palaverissa. Hän laittoi meidän laatimamme opinnäytetyösopimuksen sekä -suunnitelman kiertämään ryhmiin, jolloin jokainen kiinnostunut pystyi niihin tarkemmin vielä tutustumaan. Johtajan ehdotuksesta päädyimme siihen, että yksittäiset tiimit päättävät keskenään joukostaan osallistujan haastatteluun. Olimme myös valmiita ottamaan vastaan useampia haastateltavia, mikäli kiinnostuneita löytyisi.

Haastatteluja edeltävällä viikolla toimitimme haastatteluun osallistuville jaettavaksi saateviestin (liite 1) ja haastattelukysymykset. Viestissä kertosimme, keitä olemme ja mistä opinnäytetyössämme sekä haastatteluissa on kyse. Kerroimme haastattelutilanteesta ja haastattelujen tallentamisesta sekä äänitetyn materiaalin käsittelystä. Lisäksi totesimme odottavamme haastatteluja innolla. Toimitimme kysymykset etukäteen haastateltaville, jotta he voisivat tutustua niihin ennakkoon ja saisivat ajatuksiaan liikkeelle. Ajattelimme, että näin heidän olisi helpompi saapua haastattelutilanteeseen ja heillä olisi aiheesta kenties enemmän sanottavaa ja mahdollisesti syvällisempiäkin ajatuksia esille tuotavaksi.

7.3.3 Haastattelujen tilannekuvaus

Haastattelimme kuutta henkilöä, yhtä jokaisesta lapsiryhmää ohjaavasta tiimistä. Emme olleet etukäteen määrittäneet, kuinka monta tai missä suhteessa lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia tulisi haastatella. Sattumoisin heitä oli haastateltavien joukossa yhtä paljon. Haastattelimme osallistujia yksi kerrallaan. Olimme sopineet etukäteen haastatteluajoista sekä siitä, kuka milloinkin tulee haastateltavaksi. Haastattelut toteutettiin haastateltavien

työajan puitteissa päiväkotien tiloissa rauhallisessa ja yksityisessä ympäristössä, jossa saimme olla kunkin haastateltavan kanssa keskenämme. Koimme, että päiväkotiympäristö haastattelutilana olisi heille luontevampi ja toisaalta helpompi, kun heidän ei tarvitsisi lähteä toisaalle työpäivänsä puitteissa taikka sen ulkopuolella. Näin ajattelimme myös tältä osin mini-moivamme heidän haastattelutilanteeseen käyttämänsä ajan ja vaivan. Olimme varanneet jokaista haastattelua kohden tunnin aikaa huomioiden ajankäytön erot haastateltavien välillä. Haastattelut kestivät keskimäärin noin puoli tuntia, mutta ajallisesti vaihtelua oli noin 15 minuutista 45 minuuttiin.

Aloitimme haastattelut rauhallisesti tervehtimällä haastatteluun tulijan. Esittelimme itsemme ja asiamme vielä lyhyesti ja varmistimme, ettei haastateltavalla ollut mitään epäselvyyksiä tai kysyttävää ennen kuin aloimme käsitellä itse haastattelukysymyksiä. Haastattelut etenivät pitkälti haastattelurunkomme mukaisesti. Haastattelutilanteessa pyrimme aktiivisen ja tarkkaavaisen kuuntelemisen lisäksi säilyttämään katsekontaktin haastateltavaan. Istuimme sopivan etäisyyden päässä haastateltavasta ja annoimme hänelle aikaa vastaamiseen. Esitimme kysymykset rauhallisessa tahdissa, keskeyttämättä haastateltavan puhetta ja puhumatta kenenkään päälle. Kysymysten välissä saatoimme kommentoida ja esittää tarkentavia lisäkysymyksiä sekä toistaa haastateltavan sanomisia asian varmistamiseksi ja ajatuksen kokoamiseksi. Viimeisen kysymyksen jälkeen pyrimme vielä varmistamaan haastateltavalta, onko hänellä vielä jotakin, mitä hän haluaa tuoda esille. Lopuksi kiitimme haastateltavaa osallistumisesta ja hänen panoksestaan opinnäytetyöllemme.

Haastattelutilanteissa olimme molemmat yhtäläillä läsnä ja aktiivisia, mutta toisella oli päävastuu kysymysten esittämisessä ja tilanteen eteenpäin viemisessä toimien ikään kuin "tirehtöörinä". Tällöin kuitenkin myös enemmän seuraajan roolissa ollut saattoi kommentoida tai esittää jonkun tarkentavan lisäkysymyksen. Toimimme päävastuussa haastattelukysymysten esittämisessä vuoroin haastattelukohtaisesti. Lähdimme haastatteluprosessiin nöyrällä ja arvostavalla asenteella haastateltavia kasvattajia kohtaan, minkä toivoimme välittyneen myös heille itselleen. Arvostamme haastateltavien osallistumista ja heidän näkemyksiään, sillä ne muodostavat merkittävän osan tutkimustamme. He tarjosivat näkemystensä kautta aiheeseemme liittyvää täsmällistä käytännön tietoa, jota emme teoriatietoon perehtymällä olisi pystyneet aidosti saavuttamaan. Myös sen vuoksi meillä oli aito kiinnostus vastauksia kohtaan.

Haastattelutilanteissa oli haastatteliijoita ja haastateltavia sekä kasvatustieteen ammattilaisia ja opiskelijoita. Näistä erilaisista rooleista huolimatta koemme, ettei tilanteissa ollut arvoasetelmia vaan olimme pikemminkin tasavertaisia. Meidän kokemuksemme haastattelutilanteista oli, että niissä kaikissa vallitsi hyvä ja avoin ilmapiiri, joka ei ollut liian virallinen. Koetimme luoda haastattelutilanteissa kiireettömän tunnelman antamalla jokaiselle haastatelta-

valle hänen tarvitsemansa ajan. Kaiken kaikkiaan haastattelujen tekeminen oli mielestämme positiivinen ja mielenkiintoinen kokemus.

7.3.4 Haastattelujen tallentaminen

Haastattelua toteutettaessa on sen tallentaminen jossakin muodossa välttämätöntä. Tyypillisiä tallentamiskeinoja ovat esimerkiksi tilanteen videointi, äänittäminen ja muistiinpanojen tekeminen. Pyrittäessä mahdollisimman sujuvaan haastatteluun sekä luontevaan ja vapautuneeseen keskusteluun tulisi haastattelijan välttää kynän ja paperin käyttöä. Haastattelun nauhoittamisen avulla saadaan tilanteesta säilytetyksi kokonaisvaltainen kuva sekä yksityiskohtaisia ja olennaisia seikkoja kuten äänenkäyttö, tauot sekä ilmeet ja eleet. Tavallisesti haastateltavat suostuvat haastattelun nauhoittamiseen ja unohtavat pian nauhurin olemassaolon haastattelun edetessä. (Hirsjärvi & Hurme 2008:75, 92-93.)

Olimme sopineet jo etukäteen päiväkotiyksikön johtajan kanssa haastattelujen tallentamisesta ääninauhurin avulla. Asiasta tiedotettiin haastateltaville etukäteen lähettämässämme saateviestissä. Lisäksi haastattelutilanteessa, ennen tallentamisen aloittamista varmistimme, että jokainen haastateltava oli tietoinen äänittämisestä ja hän antaisi lupansa haastattelun tallentamiselle. Haastattelut äänitettiin koulultamme lainattua nauhuria käyttäen, jotta saimme ne mahdollisimman tarkasti taltioitua. Näin pystyimme keskittymään haastateltavaan ja itse haastattelutilanteeseen, eikä mitään jäänyt pelkästään muistimme varaan. Äänitetyn materiaalin avulla pystyimme palaamaan sanatarkasti haastatteluihin ja itse haastattelutilanteisiin äänitallenteen herättämän muistikokemuksen kautta. Nämä näkökulmat puoltavat osaltaan työmme luotettavuutta.

Harjoittelimme äänityslaitteen hallintaa, jotta sen käyttö sujuisi luontevasti haastattelutilanteissa. Äänityslaitte oli huomaamaton, eikä se näin ollen vaikuttanut häiritsevään haastatteluita. Ennen kuin palautimme nauhurin takaisin koululle, poistimme äänitetiedostot laitteen muistista. Äänitetyt haastattelut litteroitiin eli muutettiin sanasta sanaan kirjalliseen muotoon. Kaiken kaikkiaan litteroitua materiaalia kertyi 71 sivun verran. Sen jälkeen kokosimme ja analysoimme haastatteluaineiston työtämme varten. Työn valmistuttua hävitimme kaikki haastattelumateriaalit asianmukaisesti.

7.4 Aineiston analyysi

Analyysiin sisältyy aivan tavanomaisia toimintoja, kuten perehtymistä aineistoon ja aineistomateriaalin järjestelyä sekä sisällön tai rakenteiden luokittelua, jäsentämistä ja pohtimista. Tarkoituksena on tiivistää runsaan tutkimusmateriaalin sisältämiä tietoja sekä havainnoida tutkimusongelmien kannalta oleellisten asioiden ilmenemistä aineistossa. Analyysi on syste-

maattista aineiston käsittelyä etsien yhtäläisyyksiä ja eroja. Aineistoa voidaan analysoida monien vaihtoehtoisten näkökulmien ja tarkastelutapojen kautta. Tutkimusongelma vaikuttaa keskeisesti analyysin toteuttamiseen. Lisäksi ratkaisevaa on myös se, onko huomio sisällöissä, siinä mitä aineistossa kerrotaan vai keskitytäänkö ilmaisuun ja kielenkäyttöön. Tutkimus on ainutlaatuinen prosessi, jonka toteutus, eteneminen ja lopputulos on monen tekijän summa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.)

7.4.1 Sisällönanalyysi

Erilaisiin aineiston tarkastelutapoihin tutustuttuamme valitsimme opinnäytetyömme haastateluaineiston analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on tyypillinen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, joka soveltuu monenlaisiin tutkimustarkoituksiin. Se voidaan nähdä sekä yksittäisenä metodina että suuntaa-antavana teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa kokemuseräisestä aineistosta pyritään saamaan käsitteellisempi ja kokoava näkemys tutkittavasta ilmiöstä. Sen tarkoituksena on saada kerätystä aineistosta sanallinen kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Kyse on tekstianalyysistä, jossa koetetaan etsiä tekstin sisältämiä merkityksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009:91, 103, 104, 106, 112.)

Sisällönanalyysia voidaan toteuttaa teorialähtöisesti, aineistolähtöisesti tai teoriasidonnaisesti. Se, miten tutkittavaan ilmiöön liittyvä teoria ohjaa aineiston hankintaa, analyysia ja raportointia erottaa nämä analyysimuodot toisistaan. Teorialähtöisessä analyysissä tutkittava ilmiö määritellään jonkun aikaisemman teorian tai mallin perusteella ja aineiston hankinta sekä analyysi toteutetaan tämän jo tunnetun tiedon ohjaamana. Tämän tyyppiseen analyysiin liittyy yleensä aikaisemman tiedon testaamista tutkittavassa uudessa asiayhteydessä kerätyn aineiston kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2009:95, 97, 98.)

Aineistolähtöisessä analyysissä tarkoituksena on muodostaa tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa analyysiyksiköt valikoidaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän mukaisesti eivätkä ne ole ennalta harkittuja tai sovittuja. Aikaisemmat havainnot, tiedot tai teorat eivät saisi vaikuttaa analyysin toteuttamiseen tai lopputuloksen muodostamiseen. Koska ajatus itse havaintojenkin teoriavaikutteisuudesta on yleisesti hyväksytty tosiasia, on puhtaasti aineistolähtöinen tutkimus jo tästä syystä vaikea toteuttaa. Taustalla on näkemys siitä, että havainnot eivät koskaan ole täysin objektiivisia, vaan esimerkiksi käytetyt käsitteet ja tutkimusasetelma sekä menetelmät ovat tutkijan määrittämiä ja vaikuttavat aina tuloksiin. Laadullisessa tutkimuksessa tämä ongelma tunnustetaan, mutta erityisesti aineistolähtöisessä tutkimuksessa ongelma on keskeinen. On kyse siitä, onko tutkijan mahdollista täysin sulkea pois ennakkokäsityksensä tehdessään aineiston analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2009:95, 96, 98.)

Teoriasidonnaisen analyysin avulla on mahdollista koettaa välttää aineistolähtöisen analyysin ongelmia. Sekä teoriasidonnaisessa että aineistolähtöisessä analyysissä se, miten tutkittava ilmiö käsitteenä määritellään ja miten aineiston hankinta toteutetaan, ei ole sidottu teoriaosassa esitettyyn tietoon. Teoriasidonnaisessa analyysissä kuitenkin myönnetään tutkimuksen aiheeseen liittyvän tiedon ja teorian olemassaolo sekä luonnollinen vaikutus analyysin toteuttamiseen. Analyysissä myös hyödynnetään joitain teoreettisia kytkentöjä. Tällöin aikaisempi tieto auttaa jäsentämään aineistoa tai ohjaa analyysia, mutta analyysiyksiköt valitaan aineistolähtöisen analyysin tapaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009:96-97, 98.)

Teoriasidonnainen tai toisin sanoen teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineistolähtöisesti eli aineiston ehdoilla. Vasta analyysin edetessä aineiston sisällöstä nousevat yksittäiset asiat ja teemat pyritään yhdistämään tutkimuksen taustalle valittuun teoriaan ja sen käsitteisiin. Se, missä analyysin vaiheessa teoria otetaan ohjaamaan aineiston tulkintaa, vaihtelee aineistosta ja tutkijasta riippuen. Kyseisessä analysointiprosessissa vuorottelevat siis aineistolähtöisyys ja teoreettiset mallit, joita tutkija pyrkii yhdistämään toisiinsa vapaasti ja luovasti, puolipakolla tai jopa pakottamalla. Toisaalta aineistoa analysoitaessa saattaa syntyä jotain uutakin. (Tuomi & Sarajärvi 2009:96-97, 100, 117.)

Päätimme toteuttaa sisällönanalyysin teoriasidonnaisesti. Valitsimme kyseisen menetelmän, koska se tuntui meille ja työllemme sopivimmalta keinolta tarkastella haastattelumateriaalia. Emme halunneet toteuttaa analyysia teorialähtöisesti, koska koimme menetelmän olevan liiaksi sidoksissa aiempaan tietoon ja teorioihin. Olimme kiinnostuneita perehtymään haastattelumateriaaliin aineistolähtöisesti, mutta pyrkimys tai jopa edellytys tehtyjen havaintojen ja tulkintojen täydellisestä objektiivisuudesta tuntui kyseenalaiselta ja lähes mahdottomalta. Teoriasidonnainen analyysimenetelmä vaikutti mielestämme ikään kuin näiden kahden toimivalta välimuodolta. Siinä edetään avoimin mielin aineiston ehdoilla, mutta aiemman tiedon vaikutusta analyysiin pidetään luonnollisena. Tutkimusaiheeseen liittyvää tietoa ja teoriaa voidaan myös hyödyntää esimerkiksi tutkimusaineiston jäsentämisessä sekä keskeisten teemojen ja käsitteiden nimeämisessä. Näistä syistä katsoimme tämän menetelmän sopivan tutkimustarkoitukseemme sekä antavan toimivat raamit, joiden sisällä ja ohjaamina on ensikertalaisina opinnäytetyöntekijöinä helpompi lähteä toteuttamaan aineiston analyysia.

7.4.2 Analyysin vaiheet

Tutkimusmateriaaliin tulisi perehtyä huolellisesti ja lukea se kokonaisuutenaan useaan kertaan, jotta syntyisi ajatuksia ja mielenkiintoisia kysymyksiä sekä saisi aineistosta parempaa ymmärrystä analyysin toteuttamiseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2008:135, 143.) Aineiston litteroinnin jälkeen aloitimme analysointiprosessin tutustumalla keräämäämme haastattelumateriaa-

liin. Kävimme materiaalia ahkerasti moneen kertaan läpi niin kokonaisuutena kuin yksittäisen haastattelun, teeman tai kysymyksen kautta.

Haastatteluaineistoon alustavan perehtymisen jälkeen kokosimme haastateltavien vastaukset yhteen samaan tiedostoon kysymyskohtaisesti haastattelurungon mukaan, jotta meidän olisi helpompi hahmottaa sekä parempi hallita ja käsitellä aineistokokonaisuutta. Saadaksemme koottua yksittäisten haastateltavien vastaukset yhdeksi kokonaisuudeksi muokkasimme haastateltavien rönsyilevää puhekielistä alkuperäistekstiä eheämmäksi. Tämän teimme kokoamalla heidän ajatuksiaan hieman täsmällisemmiksi ja selkeämmiksi ilmaisuiksi.

Aineiston pelkistämässä materiaalista karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen pois. Pelkistämistä voidaan toteuttaa joko tiivistämällä aineistoa tai jakamalla sitä osiin. Tutkimustehtävä ohjaa aineiston pelkistämistä, jolloin litteroidusta aineistosta etsitään tutkimuskysymyksiin vastaavia olennaisia ilmaisuja. (Tuomi & Sarajärvi 2009:109.) Muokattuamme haastateltavien vastauksia selkeämmiksi ryhdyimme pelkistämään haastattelumateriaalia entistä tarkemmin karsimalla ja tiivistämällä yksittäisiä vastauksia. Pyrimme yksinkertaistamaan vastauksia ja määrittämään niiden ydinajatuksen. Lisäksi yritimme havainnoida jokaista haastattelua kokonaisuudessaan. Siten pystyimme yhdistämään ja liittämään yksittäisen vastaajan samasta aiheesta eri kohdissa esittämiä ajatuksia samaan asiayhteyteen täsmällisemmän kysymyksen kohdalle.

Vähitellen aloimme tarkastella haastatteluaineistoa kysymyskohtaisuuden sijaan kokonaisuudessaan keskittyen aineistosta yleisesti nouseviin asioihin ja ajatuksiin sekä asiakokonaisuuksiin. Etsimme aineistosta esimerkiksi toistuvia teemoja, ilmauksia ja käsitteitä ja käytimme eri värejä erottaaksemme ne toisistaan ja kootaksemme ne yhteen. Pyrimme etsimään samankaltaisuuksia ja yhdistelemään niitä toimiviksi kokonaisuuksiksi.

Aineiston ryhmittelyssä materiaalista haetaan samankaltaisuuksia ja tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä ja ilmaisuja. Tarkoituksena on, että samaa asiaa tarkoittavat käsitteet pyritään ryhmittämään ja yhdistämään luokaksi, joka nimetään sen sisältöä osuvasti kuvaavalla käsitteellä. Luokittelun seurauksena aineisto tiivistyy sisällyttäessä yksittäiset ilmaisut tai tekijät yleisempiin käsitteisiin. Pelkistetyistä ilmauksista muodostetaan alaluokkia, jotka ryhmitellään sopiviin yläluokkiin. Ala- ja yläluokat muodostavat edelleen pääluokan, joita voi olla useampia. Kaikki luokat alleen kokoavaa kategoriaa kutsutaan yhdistäväksi luokaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009:110, 112.)

Ryhmittelyn koetaan olevan osa käsitteellistämisen prosessia, jossa alkuperäisistä ilmauksista pyritään etenemään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Luokkien yhdistelemistä jatketaan niin kauan kuin se aineiston sisällön kannalta on mielekästä ja tarkoituksenmukaista.

Tuomi ja Sarajarvi (2009:112) viittaavat teoksessaan Hämäläisen (1987) näkemykseen siitä, että käsitteellistämässä pyritään muodostamaan tutkimuskohteesta kuvaus yleiskäsitteiden avulla. Käsitteellistämässä tutkimuksessa kerätty kokemusperäinen aineisto pyritään yhdistämään teoreettisiin käsitteisiin. Tutkimustuloksissa esitellään esimerkiksi aineistosta muodostettu malli, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat. (Tuomi & Sarajarvi 2009:111, 112.)

Saatuamme ryhmiteltyä aineistoamme, aloimme pohtia esille nousseiden teemojen luokittelua ja luokkien nimeämistä. Luokkien työstämisessä hyödynsimme muun muassa miellekarttamallia. Emme edenneet luokkien muodostamisessa järjestelmällisesti ja säännönmukaisesti alaluokista yläluokkiin vaan se, miten määrittelimme luokkia ja niiden tasoja, vaihteli asia- ja teemakohtaisesti. Pyrimme haastatteluaineiston ryhmittelyssä ja luokittelussa vahvasti aineistolähtöisyyteen. Lisäksi hyödynsimme luokkien muodostamisessa ja jäsentämisessä sekä käsitteiden ja luokkien nimeämisessä aiemmin työstämiämme osioita. Koemme saaneemme apua erityisesti työmme teoriataustasta, asettamistamme tutkimusongelmista sekä laatimastamme haastattelukysymysrungosta.

Havainnollistaaksemme haastatteluaineiston luokitteluprosessiamme esittelemme Taulukossa 1 esimerkin luokkien jäsentämisestä sekä nimeämisestä. Pelkistetty esimerkkitaulukkomme keskittyy kuvaamaan tiivistetysti ajatuskulkuja alkuperäisistä ilmauksista Lapsilähtöisyyden yläluokkaan. Esimerkissämme emme kuvaa Lapsilähtöisyys -teeman koko sisältöä, vaan esittelemme joitain alkuperäisiä ja pelkistettyjä ilmaisuja vain kyseisen yläluokan yhdestä alaluokasta.

Alkuperäiset ilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
<p><i>"...jokainen otetaan huomioon niinku omana itsenään ja omana persoonanaan ja."</i></p> <p><i>"Et kaikki on, kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on..."</i></p> <p><i>"...me otetaan huomioon, et hän on kuitenkin oma ittesä ja siitä niin lähetään ja sen mukaan mennään."</i></p>	<p>Kaikki saavat olla omia persooniaan</p>		
<p><i>"Kuitenki se, että me ollan yksilöitä ja me tehdään eri lailla ja toiset tekee nopeemmin ja tota onnistuu, suoriutuu joistakin asioista nopeemmin ja tota toiset hitaammin. Ööö ja toisia sitte autetaan enempi ja toisia vähemmän..."</i></p> <p><i>"...et muistaa, et ne on kuitenkin yksilöitä, vaikka ryhmänä ollaankin."</i></p> <p><i>"...me nähdään lapsi omana itsenään ja toimitaan sen lapsen kehityksen mukaan eikä sen koko ryhmän kehityksen mukaa."</i></p>	<p>Lapsia kohdellaan yksilöinä</p>	<p>Yksilöllisyyden ja persoonan kunnioittaminen</p>	<p>Lapsilähtöisyys</p>
<p><i>"Että otetaan huomioon niitä jokaisen lapsen omia tarpeita ja tämmösiä sitten."</i></p> <p><i>"Kyllä se mun mielestä tarkoittaa näitä lapsen yksilöllisiä tarpeita. Miten niitä huomioidaan ja otetaan kun on paljon lapsia. Niin miten eri yksilö huomioidaan ja hänen tarpeensa ryhmässä."</i></p> <p><i>"...vanhempien kanssa niin ku lähetään niistä lapsen tarpeista, yksilöllisistä asioista..."</i></p>	<p>Jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen</p>		

Taulukko 1: Esimerkki aineiston jäsentämisestä

Kun olimme saaneet haastatteluaineistosta muodostetut luokat ja niiden sisällöt pääosin määriteltä, alkoi myös haastattelutulosten esittelyn rakenne hahmottua. Sitten ryhdyimme kirjoittamaan tuloksia auki opinnäytetyöraporttiin. Aloitimme kirjoitustyön osioista, jotka olivat mielestämme työstetympiä ja jäsentyneempiä kokonaisuuksia sekä siksi myös selkeäm-

piä ja valmiimpia teemoja kirjoitettavaksi. Kirjoitustyön edetessä haastatteluaineistosta laitimamme luokittelu sisältöineen ja tulosten esittelyn rakenne muokkautuivat. Ne hioutuivat ja täsmentyivät yhä uudelleen aktiivisen pohdinnan ja työstämisen seurauksena.

Aiemmat aineiston analyysin vaiheet ja erityisesti tulosten esittelyn työvaihe olivat intensiivisiä, haastavia ja paljon aikaa vieviä. Analyysia työstäessä on täytynyt ottaa samanaikaisesti huomioon aineiston mukaisuus, tutkimuksellisuus ja opinnäytetyön tehtävään ja tarkoitukseen vastaaminen sekä oma tulkinta ja ratkaisut. Tasapainoilu näiden tekijöiden kesken loi haasteita ja edellytti perusteellista pohdintaa. Lisäksi se aiheutti vastuuntuntoa näiden asioiden tarkoituksenmukaisesta toteutumisesta. Koemme, että vaikka haastattelumateriaali sisältöineen on haastateltujen henkilöiden tuotosta, ovat esittämämme tulokset, esimerkiksi esitellytavaltaan, asiakokonaisuuksiltaan ja ilmaisumuodoltaan, vahvasti oman työmme tulosta.

Analyysin viimeisenä, merkittävänä vaiheena on aineiston tulkinta, jota kvalitatiivisessa tutkimuksessa toisaalta tehdään koko prosessin ajan (Hirsjärvi & Hurme 2008:152). Tulkinnan tekeminen tutkimusaineistosta ei ole aina yksinkertaista ja helppoa, vaan se vaatii taitoja ja paneutumista. Toisaalta ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tulkinnan tekemiseen, vaan tulkintoja sanotaan olevan niin monta kuin on tulkitsijoitakin. Laadullisessa tutkimuksessa on huomionarvoista se, että samaa aineistoa voidaan tulkita monin eri tavoin muuttamalla näkökulmaa ja tutkimusongelmaa. (Kananen 2010:69, 145.)

Tulosten esittelykokonaisuus on rakentunut siltä pohjalta, kuinka olemme käyttämämme analyysimenetelmän ymmärtäneet ja miten olemme sitä työssämme soveltaneet. Jotta olemme saaneet laajan haastatteluaineiston esittämämme muotoon, on se edellyttänyt meiltä jonkin asteista kokoavaa tulkintaa aineiston sisällöstä. Koemme, että tällainen tulkinta on ollut välttämätöntä sekä luonnollinen osa aineiston tiivistämistä ja esittämistä yhtenä eheänä kokonaisuutena. Olemme pyrkineet olemaan aineiston kokoamisen ja tulkinnan suhteen neutraaleja ja objektiivisiä sekä rehellisiä ja aineistolle uskollisia.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulkintoja tehdään monivaiheisesti tutkijan tulkintessa tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tulkintoja ja lukijan edelleen tulkintessa tutkijan tulkintoja kohdeilmiöstä. Lukijan olisikin kyettävä luottamaan tutkijan tulkintaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008:151, 152.) Näin ollen tutkijan tulisi selvittää, miten hän tulkintansa ja päätelmänsä perustelee ja mihin ne pohjautuvat. Tätä voidaan todentaa esimerkiksi hyödyntämällä otteita tutkimukseen osallistuneiden autenttisista ilmauksista tutkimusraportissa. (Hirsjärvi ym. 2009:233.)

Hyödyntämällä teoreettista materiaalia aineistosta voidaan etsiä yksittäisistä tapauksista mahdollisia yleisempiä ilmiöitä ja rikastuttaa tulkintamahdollisuuksia (Koivula 1999:32). Tut-

kija tekee kokoavia tulkintoja aineiston tiedoista sekä käsittelee ja työstää asioita teorian, empirian ja oman pohdintansa kautta. Ansiokkaan tulkinnan tulisi kuvastaa aineiston prosessointityötä ja sen sisältämän tiedon jalostamista sekä tarjota parhaimmillaan uutta tietoa ja uusia näkökulmia tutkittavaan aiheeseen liittyen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Tutkija pyrkii luomaan kokonaisvaltaisen kuvan ja tulkinnallisen selityksen tutkimalleen ilmiölle (Hirsjärvi & Hurme 2008:152).

Tulosten esittelyn kokoamisen jälkeen pyrimme tekemään perusteltuja johtopäätöksiä ja tulkintoja tutkimusaineistostamme. Tässä työskentelyn vaiheessa tulkinta oli luonteeltaan vapaamuotoisempaa, esimerkiksi kun saimme enemmän seurata omaa ajatuskulkuamme ja esittää asioita omin sanoin. Toisaalta tulkinta oli määrittelemättömämpää ja siksi sitä oli hankalaa kuvata. Lisäksi oli haasteellista saada esitettyä tekemämme huomiot ja johtopäätökset jonkinlaisena toimivana kokonaisuutena.

Lähdimme tarkastelemaan aineistoa laatimiemme tutkimusongelmien kautta etsien niihin kokoavia ja täsmällisempiä vastauksia. Otimme syvällisempään tarkasteluun ja pidemmälle viedyn tulkinnan kohteeksi joitakin asioita, jotka herättivät meissä erityisesti ajatuksia ja pohdintaa. Pyrimme tuomaan esille omia näkemyksiämme, havainnoimaan asioiden yhteyksiä ja kokonaisuuksia sekä tarkastelemaan eri teemoja useammasta näkökulmasta. Tarkoituksenamme oli myös ilmentää teorian ja aineiston yhteyttä. Toivomme, että olemme onnistuneet tuomaan esille jotakin uutta sen seurauksena, että olemme yrittäneet täydentää aineiston ja esittelemämme teorian antamia tietoja oman pohdintamme ja tulkintamme kautta.

8 Tutkimustulokset

Opinnäytetyössämme tutkimuskohteena oli lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutuminen päivähoitossa. Erityisesti tarkoituksenamme oli selvittää, miten se näkyy ja toteutuu arjessa. Halusimme saada tietoa muun muassa päivähoidon varhaiskasvattajien ajatuksista, arvoista ja kokemuksista sekä käytännöistä ja menetelmistä liittyen yksilölliseen huomioimiseen niin yksittäisen kasvattajan toiminnan kuin työyhteisön tasolla. Tavoitteenamme oli selvittää heidän näkemyksiään esimerkiksi siitä, mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen on ja millainen arvo ja merkitys sillä on sekä kasvattajalle että kasvatusyhteisölle. Olimme kiinnostuneita myös käytännön keinoista toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodin arjessa sekä tekijöistä, jotka edistävät yksilöllistä huomioimista tai tekevät siitä haasteellista.

Tulosten esittelymallimme lähti rakentumaan pohjautuen määrittelemäämme jaotteluun kasvatustyöntekijöiden arvoista ja näkemyksistä toiminnan taustalla sekä yksilöllisen huomioimisen toteutumisesta käytännön tasolla. Perehtyessämme haastatteluaineistoon ja pohtiessamme, miten kokoaisimme ja esittelisimme tulokset opinnäytetyöraportissamme, huomasimme

aineistosta välittyvän ja erottuvan ajatus kyseisestä jaottelusta. Tämä tuntui varsin luonnolliselta ja loogiselta ratkaisulta siksikin, että totesimme jaottelun arvoihin ja näkemyksiin sekä käytännön toimintaan olleen olemassa jo opinnäytetyöprosessimme alusta lähtien. Jaottelu näkyy työmme aiemmissa osioissa mielestämme selkeämmin ja vahvemmin muun muassa laa-
timissamme tutkimusongelmissa ja haastattelukysymysrungossa. Kolmanneksi osioksi muodostui katsaus haastateltujen kasvattajien ajatuksiin liittyen sekä oman että työyhteisön toiminnan kehittämiseen lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta ja heidän näkemyksiinsä sen tulevaisuudesta.

Esittelemme haastatteluaineiston tuloksia käsittelemällä ensiksi osiota, jossa kuvaamme päivähoiton kasvattajien arvoja ja näkemyksiä lapsen yksilöllisestä huomioimisesta. Osion teemoja ovat lapsilähtöisyys ja lapsen hyvinvointi. Sen jälkeen käsittelemme lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumista käytännön tasolla päiväkodin arjessa. Tämän osion teemoja ovat yhteistyö, yksilölliseen huomioimiseen vaikuttavia tekijöitä, kasvattajan oma toiminta sekä yksilö ryhmässä. Viimeisenä osiona esittelemme kehittämiskohteita ja tulevaisuusnäkyviä.

Elävöittääksemme ja vahvistaaksemme haastatteluaineiston tulosten esittelyä olemme käyttäneet tekstin lomassa haastateltujen kasvattajien suoria lainauksia. Toivomme hyödyntämiemme lainausten välittävän rikkaan ja aineistonmukaisen kokonaiskuvan haastattelumateriaalista. Haluamme tuoda haastateltavien ääntä kuuluviin myös heidän omin sanoin. Lainausten avulla pyrimme mahdollistamaan lukijalle kokemuksen autenttisesta haastattelumateriaalista, jolloin tutkimustuloksiin tutustuminen olisi lukijalle mielenkiintoisempaa ja antoisampaa. Lisäksi lukija voi tehdä niiden pohjalta omia päätelmiään. Katsomme suorien lainausten käytön myös lisäävän osaltaan tutkimuksemme luotettavuutta.

Haastatteluaineistomme oli sisällöltään laaja ja moninainen. Haastateltavien vastaustyyli-
olit erilaisia ja heidän antamansa vastaukset monipuolisia. Vastauksissa oli havaittavissa joitain eroja liittyen esimerkiksi niiden laatuun, pituuteen, tarkkuuteen ja informatiivisuuteen. Haastateltavien lainauksia on hyödynnetty kattavasti ja niitä on jokaisen tekstikappaleen jälkeen esimerkkeinä esitellyistä asioista. Olemme pyrkineet käyttämään lainauksia monipuolisesti jokaiselta haastateltavalta. Emme ole käyttäneet niissä minkäänlaisia tunnisteita varmistaaksemme mahdollisimman hyvin haastateltavien tunnistamattomuuden myös heidän omassa työyhteisössään kohdepäiväkotiyksikössä.

Olemme erottaneet lainatun tekstin muusta tekstistä sisennyksellä, *kursivoinnilla* ja käyttämällä lainausmerkkejä " " ja pienempää riviväliä. Emme ole muunnelleet lainauksissa haastateltavien sanoja, vaan ne ovat totuudenmukaisia ja pitkälti alkuperäisessä muodossaan. Tiivistämisen vuoksi olemme kuitenkin joutuneet jättämään lainauksista pois esimerkiksi ajatusta hakevaa, niin sanottua ääneenpohtimista täytesanoineen. Olemme myös pyrkineet tiivistä-

mään pitkiä ajatuksia ja puheenvuoroja mielestämme napakammiksi esittäen ajatuksen ytimen. Käyttämällä lainatussa tekstissä kolmea peräkkäistä pistettä ... ilmaisemme, että kyseisestä kohdasta on jätetty jotain pois. Lisäksi olemme käyttäneet hakasulkeita [], joiden sisällä olemme omin sanoin selventäneet lainauksen sisältöä.

8.1 Pohjustusta

Haastatteluun osallistuneista kuudesta henkilöstä kolme toimi tutkimuksen kohteena olleessa päiväkotitoimintayksikössä lastentarhanopettajana ja kolme lastenhoitajana. Haastateltavat olivat toimineet noin 6-20 vuotta päivähoitoalalla. Viisi kuudesta haastateltavasta oli työskennellyt reilusti yli kymmenen vuotta päivähoitoalalla. Haastateltavista kaksi oli työskennellyt toimintayksikössä 13 vuotta, eli yksikön perustamisesta lähtien, ja loput neljä vastaajaa 3,5-6 vuotta.

Haastateltavilla oli koulutuksen ja työn osalta erilaista kokemustausta. Koulutukseltaan heidän joukossaan oli lastentarhanopettajia, sosionomeja, päivähoitajia ja lähihoitajia. Jokainen myönsi saaneensa työnantajan puolesta jonkinlaista koulutusta ja kaksi haastateltavista kertoi hankkineensa jonkin tasoista täydennyskoulutusta. Muutamalla työntekijällä oli työkokemusta lasten hoidosta muualtakin kuin päiväkodista, esimerkiksi perhepäivähoidon puolelta. Lisäksi puolet vastaajista toi esille, että heillä on omia lapsia. Tämän voidaan katsoa antaneen omanlaistaan näkemystä, kokemusta ja tietämystä, joka on mahdollisesti vaikuttanut myös heidän toimintaansa työssään.

Lasten yksilöllinen huomioiminen oli aiheena kaikille vastaajille entuudestaan tuttu ja se koettiin tärkeäksi. Kaikki haastateltavat kertoivat, että aiheesta on keskusteltu työyhteisössä. Eroavaisuuksia vastauksissa ilmeni kuitenkin siinä, kuinka paljon aiheesta oli keskusteltu ja missä yhteyksissä, millaisella kokoonpanolla ja mihin liittyen. Suurin osa haastateltavista toi esiin, että aihetta oli käsitelty jonkin verran tiimeissä eli oman ryhmän kasvattajien kesken ja laajemmissa yhteyksissä kuten koko talon työyhteisön palaverissa, suunnittelupäivissä ja koulutuksissa. Joidenkin mukaan yksilöllisestä huomioimisesta oli keskusteltu lähinnä tiimeissä käsiteltäessä jotain toista aihetta. Sen koettiin nousseen esille etenkin pienryhmätoiminnan yhteydessä.

8.2 Lapsilähtöisyys

8.2.1 Lapsen tunteminen

Vastauksista kävi ilmi, että jokaisen lapsen tunteminen omana persoonanaan ja hänen yksilöllisten tarpeidensa tiedostaminen on yksi tärkeä osa lapsen yksilöllisessä huomioimisessa. Sitä

kautta, että oppii tuntemaan lasta, tietää minkälaisia tarpeita lapsella on, mitä hän osaa ja minkälaista huomiota hän tarvitsee. Näin ollen pystytään arvostamaan ja huomioimaan lasta persoonana ja vastaamaan hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa.

"...ku oppii tuntee lasta, ni tietää, että minkälaista yksilöllistä huomiota ja millasia yksilöllisiä tarpeita lapsella on."

"No se, että opitaan tuntemaan lasta ja lapsen niitä yksilöllisiä tarpeita. Tiedetään jokainen lapsi omana persoonanaan."

Haastateltavien mukaan lasta opitaan tuntemaan päiväkodin arjessa esimerkiksi perushoitotilanteissa ja jokapäiväisissä pienissä hetkissä muun muassa viettämällä hänen kanssaan aikaa, havainnoimalla lasta sekä seuraamalla hänen leikkejään. Etenkin pienryhmät koettiin keinoksi, jonka kautta opitaan tuntemaan ja näkemään lapsi yksilönä sekä huomioimaan häntä paremmin yksilöllisesti. Lisäksi koettiin, että vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ja lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma mahdollistavat ja lisäävät kasvattajan kokonaisvaltaista tietämystä lapsesta, sillä vanhemmat tuntevat lapsensa kaikkein parhaiten ja heidän antamat tietonsa ovat tärkeitä. Myös ryhmän kasvattajien välinen tiimityö nähtiin keinona jakaa kokemuksia ja tietoja lapsista.

"...kun lapsi yleensä alottaa, niin siinähan paljon ollaan sitte justiin niin ku sen lapsen kanssa ja seurataan sitä ja leikitään. Sen leikin kautta pystyy paljon seuraamaan, olee vieressä... Että tavallaan niin kun sitä kautta oppii sitten niin kun niitä sen mitä on ja."

"Tiimissä me ollaan sovittu, että käyään se keskustelu, et tiedetään niin kun tavallaan, että missä kunkin kohdalla mennään... Et se tiimityö on, myös ne työkaverit on hirveen tärkeitä tässä asiassa."

Kaikki haastateltavat kokivat tuntevansa ryhmänsä lapset ja tietävänsä pääosin, mitä heille kuuluu. Sen, tietääkö kasvattaja, mitä jokaiselle lapselle kuuluu, katsottiin olevan lapsikohdasta ja vaihtelevan päivittäin riippuen muun muassa kasvattajan muista työtehtävistä kuten kirjallisista töistä ja palavereista. Suurin osa kertoi kuitenkin tuntevansa oman pienryhmänsä lapset muun ryhmän lapsia paremmin, koska on heidän kanssaan enemmän tekemisissä. Muutama haastateltava koki, että pienemmät lapset tunnetaan paremmin, koska heidän kanssaan toimitaan enemmän yhdessä. Isommat lapset taas jäävät vähemmälle, koska he viihtyvät ja leikkivät keskenään sekä ovat varsin omatoimisia.

"Kyllä kuitenkin niin muodostuu läheisiks nää lapset täällä, että, että tota kyllä niin ku kaikki on kuitenkin tasa-arvoses asemassa täällä, ei pelkästään ne oman pienryhmän lapset vaan ihan kaikki kuitenkin niin ku yhtä omia täällä ni."

"Mutta totta kai ne lapset, jotka on mun omassa pienryhmässä, niin ne mä tunnen vielä paremmin ja ne, kenestä mä oon vastuussa sillä tavalla enemmän, että tehdään niin ku, mä teen suoraa yhteistyötä vanhempien kanssa. Niin tunnen siellä paremmin. Mutta kyllä mun täytyy tietää kaikkien lasten asioista. ... Se kuuluu työnkuvaan."

8.2.2 Yksilöllisyyden ja persoonan kunnioittaminen

Haastatteluaineistosta kävi ilmi, että jokaisen haastatellun kasvattajan mielestä kaikki lapset ovat yksilöitä. Jokainen lapsi nähdään ja otetaan huomioon omana itsenään ja persoonanaan. Kukin lapsi saa olla oma itsensä. Eräs vastaaja tähdensi, että sillä, että lasta yksilönä sekä hänen sanojaan, toiveitaan ja tekojaan arvostetaan, on myönteistä vaikutusta lapsen kannalta. Muutama vastaaja totesi, että on tärkeää nähdä ja kohdella lapsia yksilöinä, eikä vain ryhmän jäsenenä, eikä yhtenä persoonattomana joukkona.

"...kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on ja siitä on nyt noiden isojen kaa jouduttu käymään aika paljon keskustelemaan. Just näistä, on kulttuurieroja ja on tota muutenki tyttöissä ja pojissa on eroja ja et niin ku kukin saa olla omanlaisensa. Se on aika tärkeitä kans."

"Mut et kyl näitä niin ku ite aattelee, et kyl yksilöllis, semmonen yksilöllisen, et sut huomataan yksilönäkin, eikä pelkästään, et sä oot nyt tämän ryhmän jäsen."

Lapsen yksilöllisessä huomioimisessa koettiin olevan oleellista jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden tiedostaminen ja toimiminen niiden mukaisesti. Kaikki lapset ovat erilaisia ja he toimivat ja tekevät asioita eri tavalla. Vastaajien mukaan lapsilla on erilaisia tarpeita liittyen esimerkiksi heidän ikä- ja kehitystasoonsa, päivärytmiinsä sekä ruokailu- ja nukkumistottumuksiinsa. Lapsilla voi olla myös tiettyjä erityistarpeita kuten allergioita ja erityisruokavaliointa. Yksilöllisiä tarpeita pyritään huomioimaan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa esimerkiksi joustamalla päiväkodin päivärytmissä ja käytännöissä.

"No sitä just, että jokainen otetaan huomioon niin ku omana itsenään ja omana persoonanaan ja. Ihan niin ku käytännön jutuista alkaen. Mä nyt laitoin esimerkkejä ihan, et laps halua, et häntä niin ku silitetään, ku nukkuu, ni sit me silitetään ja otetaan niin ku huomioon kaikki."

"Et me otetaan justinsa, jos on erityistarpeita niin ku esimerkiks meidän talossa on aika paljon ollu näit allergisia lapsia, ni otetaan ne huomioon. Ja sitte just erilaiset nukkumiset, et mehän ollaan nukutettu lapsia vaunuissa ulkona, jos tarve vaatii noita ihan pieniä."

Kaikkien haastateltavien mielestä jokainen lapsi pääsee yksilönä ja persoonana esille päiväkodin arjessa. Heidän mukaansa lapsen persoona ilmenee hänen omana tahtonaan, omina mielipiteinään, kiinnostuksen kohteinaan ja toiveinaan sekä tapoinaan päivittäisissä tilanteissa ja pienissä asioissa kuten leikkitilanteissa ja taiteellisissa tuokioissa.

"Se ois kauheeta, jos kaikki olis tasapästetty jotenki niin ku samaan muottiin. Ku sehän on tavallaan myös rikkaus, että on niin meissä aikuisissa kuin lapsissa erilaisia persoonia ja erilaisia tapoja toimia ja erilaisuutta..."

"...yleensä ne kyllä kertoo mielipiteensä jo ilman kysymättäki ja kyl sielt niin ku tulee just tämmösis taiteellisissa hommissa ... ni sielt niin ku lähtee lentoon ne omat asiat, mitkä kiehtoo itseensä ja mitä toivoo, et me tehtäs täällä. Ja sit tommoset niin ku luonteen laadut, tyypit, et millasia tota niin ku lapset on ni. Et kylhän nois leikkitilanteissa ... on jonkinlaista persoonaa. Kyl ne sieltä päivän aikana tulee vahvasti kyl esille, et tota mikä on hirveen kiva."

Monen vastaajan mukaan esimerkiksi vilkkaammat lapset luonnollisesti vaativat ja saavat enemmän huomiota kasvattajilta, mutta myös hiljaisemmat lapset pääsevät esille ja tulevat kohdatuiksi etenkin pienemmissä ryhmissä toimittaessa. Muutama haastateltava korosti, että erityisesti hiljaisten ja ryhmästä vetäytyvien lasten kohdalla tulisi kasvattajan muistaa huolehtia ja varmistaa, että he pääsevät esille ja tulevat huomioiduiksi.

"Siin [pienryhmässä] tulee hiljaisemmatki kuulluksi ja uskaltavatki siinä enemmän sitte puhua ja. Tietysti siis ohan se aina, että vilkkaammat ja tämmöset ehkä enemmän saa sitä huomiota, mutta tota. ...nyt ku on niin paljo enemmän havainnoidaan ja on ne pienryhmät, ni jokaisesta lapsesta tietää, et ai tämä on se hiljainen, ni suhtautuu sit siihen sillä lailla."

"Mutta ne, jotka on niitä, jotka todella tarvii ja tuo itseään esille, ni se on ihan sama missä se tilanne on, ni kyllä se he niin ku vie siitä voiton, et muut jää sillo vähän. Valitettavaa on, mutta näin se monesti menee."

8.2.3 Lasten osallisuus

Yksilöllisen huomioimisen kannalta lapsen kuuntelemista pidettiin tärkeänä. Eräs vastaaja toi esiin, että kun aikuinen kuuntelee lasta, tuntee lapsi tulevansa kuulluksi ja hän kokee, että hänestä välitetään. Päiväkodissa kuunnellaan esimerkiksi lasten toiveita siitä, mitä he halusivat tehdä ja pyritään toteuttamaan niitä.

"No siis paljohan siinä tärkeitä on, mut ehkä must eniten on just se, et lasta niin ku kuunnellaan. Et oikeesti, et mitä sil on asiaa..."

"...ja sit semmonen tunne, et sä oot kuultu, et sä tuut kuulluks. Ja sitte myös se, että susta välitetään, ku sua kuunnellaan."

Lapsen ja vanhempien toiveita mielekkästä toiminnasta kysytään erään haastateltavan mukaan myös lapsen yksilöllisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa. Muutama vastaaja kertoi, että lasten kanssa pyritään arjessa käymään vuoropuhelua ja suunnittelemaan toimintaa yhdessä. Lisäksi kasvattajan tulisi olla valmis joustamaan ja muuttamaan alustavia suunnitelmiaan lasten toiveiden, ideoiden ja kiinnostuksen pohjalta. Sen, että lapsi voi vaikuttaa toimintaansa ja saa valita esimerkiksi haluaako hän askarrella vai ei tai mitä hän haluaa leikkiä ja kenen kanssa koettiin tukevan yksilöllistä huomioimista.

"Ja tota, tavallaan yrittäny, kun nykysin puhutaan lasten osallistamisesta ja osallisuudesta, niin kysyä myös lapsilta et mitä he haluaa. Mut tottakai sitte myös niinku itse, itse ideoi vähän ja käydään sitä vuoropuhelua mitä tehtäis."

"...kiinnittää huomiota siihen niitten kuuntelemiseen ja toiveiden toteuttamiseen. Ja et me tehään hirveesti just yhdessä suunnitellaan ja tehään ja valmiina, valmis niin ku muuttamaan suunnitelmia lasten ideoiden pohjalta. Ja kuitenkin sielt tulee ne parhaat ideat tulee sieltä lapsilta..."

"Ja sit on noi leikkikalut, et saa niinku mennä laittaa sinne sen leikin kohalle nimensä et mihin menee leikkii ja. Jotkut valitsee yksin ja jotku valitsee kaverin kanssa et mitäs nyt tehtäis ja näin. Ohan seki semmost yksilöllistä huomioimista."

8.3 Lapsen hyvinvointi

8.3.1 Tasapainoinen kasvu ja kehitys

Suurin osa haastateltavista koki, että lapsen yksilöllisen kehityksen tiedostaminen ja näkeminen on keskeistä yksilöllisessä huomioimisessa. Tärkeää on lapsen yksilöllisten tarpeiden sekä mahdollisten erityistarpeiden huomioiminen ja toimiminen niiden mukaisesti lapsen kehitystä tukien. Muutama vastaaja tähdensi jokaisen lapsen tarvitsevan omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan erilaista tukea ja apua. Näin ollen huomioimalla esimerkiksi lapsen ikä- ja kehitystaso pyritään antamaan tietyn ikäiselle lapselle oikeanlaista kasvatusta, hoitoa ja tukea. Erään vastaajan mukaan sisarusryhmissä toimittaessa voidaan esimerkiksi järjestää lauluhetket pienille ja isoille lapsille erikseen.

"No varmaan se, et me nähdään se lapsen yksilöllinen kehitys siinä ja sitte pystytään toimimaan hänen kehityksen niin ku siinä vaiheessa, missä se menee. Niin me autetaan sitä niin ku eteenpäin siinä."

"Mut sit kuitenkin jokainen tarvii sen oman, niitten omien tarpeitten, sen omista lähtökohdistaan niin erilaista tukee ja apua. Niihin pyritään sitte mahdollisuuksien mukaan vastaamaan."

"Sitte tota ollaan otettu huomioon myös tässä ihan niin ku suunnittelussa, et meil on esimerkiks vaan pienille ja isoille lapsille lauluhetket eriksee ja näin että pyritään vähän kattomaan sitä ikärajaa myös siinä nii, et vähäsen pystyy antamaa niille tietyn ikäisille sitä oikeenlaista hoitoo ja tukee."

Lapsen huomioimisen, tarpeiden havaitsemisen ja sen, miten hyvin niihin pystytään vastaamaan, koettiin vaikuttavan siihen, miten lapsi voi. Jokainen lapsi saa olla oma itsensä sekä kasvaa ja kehittyä omaan tahtiinsa. Yksilöllisen huomioimisen avulla lapselle mahdollistetaan hyvät puitteet kasvaa ja oppia uusia asioita. Lisäksi sen katsottiin vaikuttavan lapsen itsetunnon kehittymiseen ja vahvistumiseen. Muutaman vastaajan mukaan yksilöllisen huomioimisen kautta voidaan myös havaita lapsen liittyvä huolenaihe ja tuentarve ajoissa, mikä on tärkeä asia niin lapselle, perheelle kuin työntekijällekin.

"Mitä tarkemmin me pystytään huomioimaan lapsi ja lapsessa olevat tarpeet ja aistia niinku, et mitä hän tarvitsee. Mitenkä hyvin me pystytään niihin vastaamaan, ni sitä paremmin lapsi voi. Ja tota, me päästään niinkun yhdessä kasvamaan paremmin ja tuodaan sillä tota semmoset hyvät puitteet kasvaa ja oppia uusia juttuja."

"No tietenki se niin, et lapsi saa kehittyä ja kasvaa omaan tahtiin. Et hänel ei oo mitään kiirettä oppia jotain tiettyä asiaa, vaikka joku ehkä saman ikänen osaaki sen jo. Ni me otetaan huomioon, et hän on kuitenkin oma ittesä ja siitä niin lähetään ja sen mukaan mennään. Ja sitten myös se niin on mun mielestä tosi tärkeitä, et me nähdään toi tuentarve, jos lapsi tarvii sitä, niin me nähdään se ajoissa. Se on varmaan ehkä meille se iso asia, mutta on se toki lapselleki."

Haastatteluaineistosta kävi ilmi, että esimerkiksi pienryhmätoiminta, lapsen havainnoiminen ja leikin seuraaminen ja vanhempien kanssa toteutettava kasvatuskumppanuus ovat menetelmiä, joiden kautta opitaan näkemään jokainen lapsi yksilönä ja löydetään niitä tarpeita, joihin tulisi tarttua ja joita voidaan tukea lapsen kehityksessä. Haastateltavat kokivat etenkin kasvatuskumppanuuden tärkeäksi, sillä perheiden kanssa tehtävän yhteistyön avulla pystytään huomioimaan ja tukemaan kunkin lapsen yksilöllisiä tarpeita hänen kehityksensä kannalta.

"...tavallaan tän perheiden, asiakkaiden kanssa käytävän yhteistyön niin kun tärkeä tällöinen yks asia, mikä on. Et tavallaan sillä pystytään tukemaan just sen lapsen niin kun erityistarpeita ja tavallaan huomioimaan ne ... lapsen kehityksen kannalta."

8.3.2 Turvallisuuden kokemus

Useampi haastateltava piti lapsen turvallisuuden kokemuksta olennaisena perusteena yksilölliselle huomioimiselle. Sen, että lapsi huomioidaan yksilönä, koettiin luovan sekä toisaalta vahvistavan ja lisäävän lapsen turvallisuuden tunnetta. Vastaajien mielestä lapsen turvallisuuden tunteeseen liittyy kokemus siitä, että hän on hyväksytty ja hänestä välitetään sekä pidetään huolta. Lapsen ei tarvitse jännittää tai pelätä. Eräs vastaaja lisäsi, että lapsen turvallisuuden kokemus on hyvä perusta kasvatustyölle.

"...hänellä on se tunne, et hän on hyväksytty ja hänen tarpeisiinsa vastataan, että hän uskaltaa pyytää, mitä hän halua ja. Uskon, että sillä me saadaan niinku semmonen hyvä turvallinen pohja, jonka päälle on helppo rakentaa."

Lapsen turvallisuuden kokemukseen sisältyy muutaman haastateltavan mukaan myös tunne siitä, että kuuluu jonnekin. Lapsi kokee kuuluvansa ryhmään ja löytää oman paikkansa ryhmän jäsenenä. Tärkeää on hyväksytyksi tuleminen tunne sekä sopeutuminen päiväkotiyhteisöön, omaan ryhmään ja omaan pienryhmään. Yhteisöllisyys sekä toisten kanssa oleminen ja yhdessä tekeminen ja toimiminen ovat lapselle merkittäviä asioita.

"Se tuntee olevansa niin ku kuuluvansa niin ku siihen ryhmään ja tuntevansa saavan sen oman paikan niin kun ja kokevansa, että ... siitä välitetään ja tavallaan niin ku pietään huolta ja semmonen."

"...sit tulee semmonen tunne, et kuuluu jonnekki ja just se sopeutuminen, sopeutuminen siihen omaan ryhmään, omaan pienryhmään ja yhdessä tekemisen tunne..."

8.3.3 Arjen viihtyvyys

Yksilöllisen huomioimisen katsottiin vaikuttavan edistävästi lapsen viihtyvyyteen päiväkodissa. Muutaman vastaajan mukaan se, että lapsi kokee viihtyvänsä, on heille yksi olennainen osa yksilöllistä huomioimista. He pyrkivät toimimaan sen mukaisesti, että lapsen on hyvä olla sekä mukava ja helppo tulla päiväkotiin päivittäin. Eräs haastateltava uskoi, että heidän arkensa päiväkodissa on mieluisaa sekä leppoisaa ja että he jakavat yhdessä sekä ilot että surut.

"Ja tavallaan mä haluaisin, että lapsi kokee niin, että tänne on helppo tulla ja kiva tulla..."

"... ohan se nyt päivä varmaan paljon kivempaa, ku niin ku huomioidaan..."

"Ja uskon, et meil on ihan hyvät, hyvät tota, lupsakat, reippaat arjet ja ilot ja surut käydään yhdessä läpi."

Haastatteluaineistosta ilmeni, että lapsen viihtyvyyteen päiväkodissa voidaan vaikuttaa monin eri tavoin. Joidenkin vastaajien mukaan kasvattajat pyrkivät esimerkiksi selvittämään ja huomioimaan lasten toiveita yhteisestä toiminnasta sekä tekemään lasten kanssa asioita, joista he tykkäävät, kuten retket läheiseen metsään. Eräs haastateltava toi esille, että lapsella on mahdollisuus valita leikkinsä ja leikkiseuransa. Lapsi saa myös tuoda omia lelujaan kotoa päiväkotiin milloin vain. Lisäksi hänen mukaansa vapaalle leikille ja omaehtoiselle toiminnalle sekä tavallisille asioille pyritään antamaan aikaa päivittäin.

"Sit metsäretkillä käyään tosi paljo, ku ne tykkää tuolla olla. Ihan mielellään lähetään sitte sinne, ku ne haluaa."

"...toinen haluaa ja toinen ei ja sitten ei ole pakko esimerkiksi askarrella joka päivä tai kaikkee..."

"Ja joku vapaaleikki ehkä sit kans semmonen, että ei oo liikaa sit semmost toiminnallista koko ajan. Et annetaan semmoselle vapaalle leikille, semmosille tavallisille asioille aikaa. Ettei aina tarvii olla semmosta, et nyt me tehdään nyt tätä."

8.4 Yksilölliseen huomioimiseen vaikuttavia tekijöitä

8.4.1 Edistäviä tekijöitä

Lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta jokainen haastateltava näki pienryhmätoiminnan olevan keskeinen ja edistävä tekijä. Pienryhmässä jokainen lapsi pääsee paremmin esille ja tulee varmemmin huomioituksi yksilönä. Puolet vastaajista toi esille, että vuorovaikutus ja yhteistyö sekä työyhteisössä että vanhempien kanssa on tärkeää. Vuorovaikutuksen kautta voidaan vaihtaa ajatuksia lapsista ja toiminnasta sekä tehdä yhteistyötä kaikkien osallisten kanssa. Yhteistyön sujumista korostettiin etenkin kasvatuskumppanuudessa sekä oman tiimin jäsenten kesken.

"Pienryhmätyöskentely on mun mielestä avainsana siihen asiaan."

"No varmaan tää vuorovaikutus on mun mielestä ehkä semmonen tärkein tekijä siinä, että ja yhteistyö."

Muutama haastateltava totesi kiireettömän ja rennon ilmapiirin vaikuttavan myönteisesti toimintaan. Kasvattajat pyrkivät välttämään kiirettä sekä antamaan vapaalle leikille ja tavallisille asioille aikaa. Lisäksi pyritään järjestämään rauhallinen ympäristö ja viettämään mahdollisimman paljon aikaa lasten seurassa ollen aidosti läsnä heitä varten. Yhden vastaajan mukaan myös se, että päiväkodissa on riittävästi henkilökuntaa, on yksi yksilöllistä huomioimista edistävästä tekijöistä.

"Sitten, no just kiireen välttäminen on varmaan kans aika. Seki edistää. ... Et annetaan semmoselle vapaalle leikille, semmosille tavallisille asioille aikaa."

"Aikuisen aika ja sit semmonen rauha ja rauhallinen ympäristö."

Kasvatustyöntekijöiden koulutusta ammattiin ja lisäkouluttautumista pidettiin muutaman vastaajan mukaan tärkeänä, sillä sitä kautta voidaan oppia yksilöllisestä huomioimisesta enemmän ja syventyä aiheeseen. Näin ollen työstä tulee tietoisempaa toimintaa ja se voi myös tuntua antoisammalta. Useampi haastateltava piti jokaisen kasvattajan sitoutumista yksilölliseen huomioimiseen oleellisena.

"No kyllä mä näen, että koulutus ja kouluttautuminen on tärkeitä, mitä kautta tulee sitä tai siihen niinkun voi oppia tai siihen oppii, että. Et voi olla, että monet kokee sen niin, että se on vaan sitä lapsen huomioimista, mutta tavallaan ei pääse siit asiasta pitemmälle tai syvemmälle."

"...ja sit sen niin ku oma sitoutuminen siihen, siihen yksilölliseen huomioimiseen..."

8.4.2 Haastavia tekijöitä

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki muut haastateltavat pitivät päiväkodin henkilökunnan poissaoloja yhtenä keskeisenä yksilöllistä huomioimista vaikeuttavana tekijänä. Jos henkilökuntaa on ryhmästä pois esimerkiksi sairastumisen tai muiden työtehtävien vuoksi tai jos ei saada sijaista poissaolevan työntekijän tilalle, koettiin sen vaikuttavan oleellisesti päiväkotitoiminnan ja yksilöllisen huomioimisen toteuttamiseen. Lisäksi väen vaihtumisen työyhteisössä ja nopeasti muuttuvien tilanteiden, joihin ei ole pystytty valmistautumaan, koettiin voivan asettaa yllättäviä haasteita.

”Mutta tietysti sitte aina on palaverit, koulutukset, poissaolot, vaikuttaa niin, että ellei me saada sijaista niin, tää heti jollaki lailla romuttuu.”

”No se on varmaan just, se on aikanaki jos on poissa porukkaa. Ja samaten jos on hirveesti palavereja ja kaikkee tämmösiä, ni sitte joku niinku lähtee pois ryhmästä, ni sittehän se on lapsilta pois.”

Suurin osa haastateltavista toi esille isojen ryhmäkokojen olevan haasteellinen tekijä yksilöllisen huomioimisen kannalta. Eräs vastaaja täsmensi, että henkilökunnan määrä suhteessa suureen ryhmäkokoon on osasyynä siihen, että ei pystytä toimimaan haluttujen tavoitteiden mukaan ja huomioimaan lasta yksilöllisesti, koska ryhmässä on niin paljon erilaisia lapsia ja hyvin erilaisia tarpeita.

”Iso ryhmä. Ja paljon tarvitsijoita. Nii kyllä se on tosi haasteellista.”

”No kylhän me täällä koko aika aina nuristaan sitä, et meitä on niin vähän. Ja se on niin ku osasy, et tota. Että me haluttas jotenki, että me pystyttäs. Me tiedetään kaikki, että pitäis yksilöllisesti huomioida lapsi, et siihen tavotellaan, mutta kun meillä on iso ryhmä.”

Puolet haastateltavista piti haasteellisena ajan riittämättömyyttä ja ajankäyttöä. Koettiin, että aika ei tahdo riittää kaikkeen päiväkotipäivän puitteissa ja kiirettä syntyy toisinaan, vaikka sitä pyritään välttämään. Eräs vastaaja lisäsi, että vaikka monissa asioissa kuten ulkoilussa, ruokailussa ja päivälevossa voidaan joustaan jonkin verran, yhteistä tekemisen aikaa lasten kanssa on hirveän vähän. Ajankäyttö koettiin haasteelliseksi, kun lasten kanssa olemisen lisäksi pitäisi tehdä muun muassa lapsikuvauksia tai palaverimuistioita, olla palavereissa ja suunnitella toimintaa. Aikuinen ei välttämättä ole niin kokonaisvaltaisesti tilanteessa läsnä, jos hän on kiireinen ja tekee samanaikaisesti jotakin muuta.

”Se on varmaan toi ikuisuuskyseminen, aika. ...et vaik meilläki paljon joust, pystytään joustaa tietyistä ulkoilu-aikatauluista, ruokailustaki jonkun verran, päivälevosta jonkun verran, mut silti tuntuu, että semmosta yhteistä tekemisen aikaa on hirveen vähän.”

"Et jos tuntuu, et sulla on kiire, ni sillen sitä ei kunnolla niin kun huomaakaan kaikkia."

Muutaman haastateltavan mukaan lasten vanhempien esittämät huimat ja epärealistiset toiveet voivat vaikeuttaa lasten yksilöllisen huomioimisen toteuttamista. Varhaiskasvattajien yhteistyön toimivuus ja ryhmän jäsenten väliset näkemuserot ovat erään vastaajan mukaan yksilölliseen huomioimiseen vaikuttavia haasteellisia tekijöitä. Olennaista on, kuinka saadaan yhteistyö sujumaan erilaisten, erilailla ajattelevien ja toimivien persoonien kesken ja kuinka pystytään löytämään yhteinen linja rakentavassa hengessä näkemuseroista huolimatta.

"Ja myös vanhempien, jotkut vanhemmat toivoo aika huimia asioita, ni me ei ihan niitä kaikkia pystytä toteuttamaan."

"...ja varmaan just nimenomaan se semmonen yhteistyön, et se mikä siin on haasteellista ... se yhteisen linjan löytäminen ja positiivisin keinoin ettei tuu mitään semmosta kilpailuasetelmaa..."

Se, että jokainen lapsi tulisi huomioiduksi yksilönä, on kahden vastaajan mielestä jo sinällään yksi heidän työnsä haasteista. Tähän liittyen eräs koki, että arjen vilkskeessä kasvattaja voi varsin nopeasti tottua tiettyihin asioihin ja jämähtää joihinkin käsityksiin sekä noudattaa totuttua toimintamallia sen enempää ajattelematta. Hän jatkoi, että kun on ollut päiväkotialalla pitkään, voi käydä niin, että yksilöllisyys unohtuu.

"Mut et se on näit mejän haasteita, mitä me täällä sitten niin sanotusti sitte painimme ja niitä yritetään toteuttaa, että kaikki huomataan."

"...aika nopeesti sitä niin ku tottuu tiettyihin asioihin, et nää on näin, näitä teään näin. ... Koska sit ku on alalla kaksykt vuotta, ni se voi olla ... et se niin ku jo unohtuu se yksilöllisyys ja sit vaan niin ku toimitaan sellasena laumana. Et ei niin ku välttämättä osata sit arvostaa niitä yksilöitä enää, et sit se on vaan sitä työtä."

8.5 Yhteistyö

8.5.1 Kasvatuskumppanuus

Enemmistö haastateltavista koki kasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien välisen kasvatusyhteistyön olevan merkittävää lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta. Kasvatuskumppanuuden katsottiin olevan myös keskeinen osa kasvatustyöntekijöiden työnkuvaa. Muutama vastaaja totesi, että päiväkotia on olemassa ja sen työntekijät ovat siellä lapsia ja perheitä varten. Eräs vastaaja täsmensi päiväkodin henkilökunnan tarkoituksena olevan tukea kasvatustehtävässä vanhempia, jotka ovat lapsen ensisijaisia kasvattajia. Kasvatuskumppanuudessa ollaan aktiivisessa vuorovaikutuksessa ja toimitaan yhteistyössä johdonmukaisesti molemmin puolin lapsen hyväksi.

"No se [kasvatuskumppanuus] on kaiken perusta ja pohja tässä meidän työssä. Justiinsa ku vanhemmathan on oman lapsensa ensisijaisia kasvattajia ja heidän tuntee oman lapsensa kaikkein parhaiten ja meidän vaan tuetaan sitä kasvatusta. Et ei me olla pelkästään niitä kasvattajia vaan ne vanhemmat on niitä ensisijaisia."

"Et kuitenki on tarkoitus tehdä yhteistyötä ja toimia vaan sen lapsen parhaaksi."

"No on sillä merkitystä. Me päästään rakentaan tätä siltaa ja toiminta on johdonmukaista niinku molemmin puolin että."

Yksilöllisen huomioimisen kannalta oli haastateltavien mukaan tärkeää, että lapsen vanhempien kanssa keskustellaan sekä kuunnellaan heidän ajatuksiaan ja toiveitaan huomioiden ne päiväkodin toiminnassa. Haastatteluaineistosta ilmeni, että vanhemmat ja kasvatustyöntekijät voivat esimerkiksi vaihtaa ajatuksia ja tietoja lapsesta, esittää kysymyksiä sekä käsitellä ja pohtia asioita yhdessä.

"Ja sitte myös sitte vanhempia kuunnellaa ja heidän mukaan niin ku toimitaan mahdollisuuksien mukaan. Et heidän toiveet otetaan huomioon todella paljon lasten kasvatuksessa."

"Joo no me myös just näissä vasu-keskusteluissa niin ku vanhemmille korostetaan just sitä, että et me ollaan niin ku täällä heitä varten. Että meiltä voi kysyä neuvoa, me voidaan yhdessä miettiä, pohtia, pähkiillä, et jos on jotain kysymyksiä, mikä heitä pohdituttaa ja tota et et meitä saa aina vetästä hihasta. ...myös meiltä voi kysyä neuvoa, ettei tarvi itekseen pohdiskella ja miettiä."

Suurin osa haastateltavista totesi vanhempien tuntevan oman lapsensa kaikista parhaiten ja että heidän tietonsa ovat ensiarvoisen tärkeitä päiväkodin kasvatustyöntekijöille. Vanhempien antaman tiedon myötä kasvattajat saavat paremman ymmärryksen ja tarkemman kokonais kuvan lapsesta. Haastateltavien mukaan vanhempien tietämystä, toimintatapoja, mielipiteitä ja toiveita tulisikin kunnioittaa. Erään haastatellun vastauksesta voi päätellä, että hänen mukaansa vanhemmat ja kasvatustyöntekijät ovat tasavertaisia keskenään. Hän mainitsi, että henkilökunta ei ole aina oikeassa ja hän toivoisi, että vanhemmat rohkenisivat esittää mielipiteitään ja muutosehdotuksiaan toiminnan suhteen.

"Mun mielest vanhemmat on kuitenki tämmösiä lasten, omien lastensa parhaita asiantuntijoita. Nii se heiltä tullu tieto on ensiarvoista tietoa, että tietää siitä lapsesta lapsen tapoja ja lapsen taustoja ja kaikkea mahdollista."

"Ja sit myös se, että eihän me olla aina oikeassa, et niin ku myös vanhemmilla voi olla, et ne rohkenis sit myös sanoo sen, et hei mä toivon, et te toimisitteki täs tilantees näin."

Haastateltavien mukaan yhteistyön avulla kyetään löytämään, huomioimaan ja tukemaan lapsen yksilöllisiä tarpeita. Vanhemmille kerrotaan päiväkotipäivän kulusta ja toiminnasta sekä lapseen liittyvistä huomioista ja mahdollisista huolen aiheista. Mikäli huolta herää lapseen liittyen, pyritään ratkaisua miettimään yhdessä. Esimerkiksi jos lapsella on kielellisen

kehityksen haasteita, voidaan keskustella erilaisista harjoitteista ja sopia niiden tekemisestä sekä kotona että päiväkodissa.

”Aktiivista vuoropuhelua siitä, et lapsen vanhemmilla on tieto, mitä me tehdään tääl päivittäin ja miten me toimitaan. Ja sitte me myös kysytään vanhemmilta, että jos me kerrotaan jotain ni, että onko he huomanneet kotona mitään vastaavaa. Ja sitte tota jos on huolta lapsesta, niin otetaan puheeks. Ja just varsinki jos vanhemmat on jostain samasta asiasta huolissaan, ni sitte me mietitään, että mitä tehtäis. Niinkun yksittäisen lapsen kohdalla nimenomaan.”

Haastatteluaineistosta ilmeni, että lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma liitettiin vahvasti osaksi kasvatustyöntekijöiden ja lapsen vanhempien välillä tehtävää kasvatuskumppanuutta. Sen kuvailtiin olevan vanhempien ja päiväkodin kasvattajien yhteinen suunnitelma, jonka kautta pyritään löytämään yhteinen näkemys lapsesta ja hänen kasvatuksestaan päiväkodissa.

”No kyl se on niin ku semmonen pohja ja perusta. ...me kerrotaan päivähoidosta ja tai meidän toimintatavoista, he kertoo heidän kotijutuistansa, ni siltä pohjalta pyritään löytää semmonen yhteinen sävel, miten me ruvetaan sitte toteuttamaan.”

”Mun mielestä niin ku se [varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu] on niin ku se lähtökohta siihen yksilölliseen huomioimiseen.”

Säännöllisesti käytävä varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu on tilaisuus, jossa kokoonnutaan lapsen vanhempien kanssa yhteen keskustelemaan lapsesta ja käsittelemään lapsen yksilöllisiä asioita. Eräs vastaaja kertoi, että vanhemmat pystyvät luontevasti kertomaan kasvatuskäytännöistään, kotiasioistaan ja omaan lapseensa liittyvistä asioista, joista päiväkodin työntekijöiden on hyvä tietää. Samassa yhteydessä päiväkodin henkilökunta voi kertoa vanhemmille päivähoidosta ja päiväkodin toimintavoista. Lisäksi molemmat osapuolet voivat esittää toivotaan yhteistyön ja lapsen päiväkotielämän suhteen.

”No varmaan noi vasu-keskustelut, mitä käydään vanhempien kanssa. ... Vanhemmat kuitenkin niissä paremmin pystyy kertoo niitä kotona olevii juttuja ja omaan lapseen liittyvii juttuja ja sit semosii, mitä meidän on hyvä tietää...”

”Ja et kyl se niin ku yhteinen suunnitelma, mistä lähetään sitte, et ku kuullaan vanhempien toiv, niin ku ajatusmaailmaa siitä lapsen kasvatuksesta ja mitä ne meiltä toivoo ja sit mitä me taas niin ku toivotaan vanhemmilta. Niin siitä sit lähetään rakentaa sitä yhteistä, yhteistä tota matkaa.”

Se, mitä on vanhempien kanssa sovittu, on kirjattu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jokaisen haastateltavan mukaan varhaiskasvatussuunnitelmiin sitoudutaan ja niitä pyritään ottamaan huomioon päiväkodin toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Eräs vastaaja tarkensi, että sen avulla opitaan tuntemaan lapset paremmin, jolloin on mahdollista ottaa lapset yksilöllisesti huomioon ja suunnitella toimintaa pienemmälle ryhmälle tai yksittäiselle lapselle. Joskus vanhempien toiveet ja odotukset voivat olla varsin mahdottomia ja epärealis-

tisia eikä kaikkia toiveita voida toteuttaa päiväkotitoiminnan puitteissa. Tähän liittyen yksi vastaajista totesi päiväkotitoiminnan olevan ryhmätoimintaa ja että ryhmässä on paljon lapsia, joiden erilaiset tarpeet tulisi yhtä lailla ottaa huomioon.

”Et on tietysti niitakin, että välillä tahtoo tulla vanhemmilta semmosia toiveita, että me ei millään pystytä niinku kaikkee tekemään, mut sit me niinku vaan todetaan, että ku tää on ryhmä. Meillä on ryhmä tässä, et me ei pystytä niin pitkälle asioita viemään.”

Erään vastaajan mukaan vanhemmat arvostavat päivähoitoa sekä luottavat siihen ja kasvatus-työntekijöihin. Hän koki kuitenkin olevan sellaisiakin vanhempia, jotka tuovat lapsensa päiväkotiin sillä ajatuksella, että lapsilla olisi päiväkodissa aina kivaa ja että työntekijät tekisivät kasvatustyön vanhempien puolesta. Päiväkodissa käydään läpi myös ikäviä asioita ja tunteita sekä opetellaan lasten kanssa asioita, joita vanhemmat eivät välttämättä kykene kasvatukseen toteuttamaan.

”Mulla on ihan jotenki semmone tunne, että, vanhemmat luottaa päivähoitoon ja tavallaan lapset tuodaan tänne, että ne kasvatetaan valmiiks ja tota, et niillä olis täällä aina vaan kivaa, mutta ku kasvu ei aina oo sitä. ... Me käydään täällä tota, kiukut ja turhautumiset läpi ja opetellaan harjotellaan niitä, mitä ei ehkä välttämättä kotona vanhemmat raaski tai, tai kykyne tai osaa.”

8.5.2 Yhteistyö kasvatusyhteisössä

Kaikki haastateltavat kokivat lapsen yksilöllinen huomioimisen olevan arvokasta ja merkityksellistä koko työyhteisölle. Heidän mukaansa jokainen lapsi nähdään ja kohdataan yksilönä. Muutama vastaaja tähdensi, ettei lapsia kohdella päiväkodissa yhtenä persoonattomana joukkona, vain ryhmän jäsenenä. Yksilöllisen huomioimisen nähtiin olevan keskeisessä roolissa. Se on otettu huomioon yhteisissä tavoitteissa ja suunnitelmissa.

”No kyll meill on kaikki saman, tietynlailla samantyyppisiä ihmisiä, että mä uskon, että kaikki näkee sen asian tärkeenä ja arvostaa sitä asiaa täällä talossa.”

”No tosi iso arvo kyllä. Ei me niinku täällä massana niinku näitä, et kyl me ihan yksilönä otetaan ne lapset, että.”

”No se [lapsen yksilöllinen huomioiminen] on myös työyhteisölle totta kai tärkeätä ja sitten ollaan otettu se huomioon tavoitteissa ja opetu, mikä oppimissuunnitelmassakin jopa esille, et on se tärkeätä. Se on ehkä sen kaiken aa ja oo.”

Haastatteluaineistosta ilmeni, että yhteistyön sujumista työyhteisössä ja erityisesti oman ryhmän kasvattajien eli tiimin jäsenten kesken pidettiin merkityksellisenä lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta. Koettiin, että kun yhteistyö toimii niin koko päiväkodin kasvattajien kuin tiimin jäsenten kesken ja tiimissä ollaan samoilla linjoilla, on työskentely mielekkäämpää

ja helpompaa ja lapsetkin viihtyvät paremmin. Yhden vastaajan mukaan kasvattajien erilaisista näkemyksistä ja mielipiteistä pyritään myös keskustelemaan ja löytämään yhteinen toimintalinja.

"Et jos niillä kolmella aikuisella niin kun sujuu ja meidän näkemykset menee hyvin yhteen ja on niin ku samalla aaltopituudella, ni tota mä väitän, et se työki on tosi helppoo. ... ja lapset viihtyy ja se niinku, siin ei oo mitään semmosta jarruja tai esteitä."

Vastaajien mukaan keskeistä on, että aiheesta pidetään keskustelua yllä ja että oman ryhmän sekä koko talon palaverissa voidaan vaihtaa ajatuksia toimintaan ja lapsiin liittyen. Eräs vastaaja koki ansiokkaaksi, että myös päiväkodin esimies osallistuu keskusteluun sekä ottaa asioita esille ja puheeksi. Niin tiimipalaverissa kuin muulloinkin voidaan keskustella sekä jakaa kokemuksia ja tietoa lapsista, jotta tiedetään, mitä heille kuuluu ja missä kunkin kohdalla mennään. Pyrkimyksenä on käydä säännöllisesti lapsia ja heidän yksilöllisiä tarpeitaan yhdessä läpi sekä keskustella tehdyistä havainnoista ja mikäli on jotakin, mihin tulisi kiinnittää tarkemmin huomiota.

"Ja sitte tiimipalaverit elikä siis koko oman ryhmän ja myöskin ison talon tiimipalaverit, että siellä me pystytään ajatuksia vaihtamaan sitte näistä lapsista ja muutenki toiminnasta."

"...että esimies ottaa aina palaverissa esille, että miten lapsille puhutaan ja miten lasten kanssa ollaan ja mitä hän haluaa ja mitä hän toivoo. Ja mun mielestä se on niinku yks tosi tärkeä juttu, että pidetään niinku semmost keskustelua yllä."

Muutama haastateltava koki, että kyseisessä päiväkodissa tilanne yksilöllisen huomioimisen kannalta on kaiken kaikkiaan hyvä ja toiminta on enimmäkseen yhtenäistä. Eräs haastateltava koki, että heidän työyhteisönsä suuri arvo on siinä, että yksilöllisestä huomioimisesta keskustellaan yhdessä ja kaikki sitoutuvat sekä pyrkivät sen toteuttamiseen. Hän jatkoi tämän näkyvän heillä päiväkodissa muun muassa siinä, että lapset voivat leikkiä ryhmärajoista riippumatta eri puolilla päiväkotia ja kaikki aikuiset katsovat vähän kaikkien lasten perään.

"Ihan sama, että kyllä me niinku kaikki tähän asiaan pyritään ja mun mielestä tämän talon suuri arvo onkin siinä, että tästä puhutaan yhdessä ja sitte siihen kaikki pyrkii. Ja se jollakin lailla näkyy meidän talossa siinäkin, että lapset voi täällä leikkiä ryhmärajoista riippumatta ympäriinsä ja sitte kaikki aikuiset katsoo vähän kaikkien lasten perään ja että."

8.6 Kasvattajan oma toiminta

8.6.1 Arkipäiväistä toimintaa ja aktiivista pohdintaa

Aineistosta ilmeni, että puolet haastateltavista koki yksilöllisen huomioimisen olevan varsin arkipäiväistä toimintaa. Sen katsottiin koostuvan pienistä ja tavallisista asioista, joita tekee ihan huomaamattaan. Eräs vastaaja totesi, että sitä vaan on tehnyt aina.

"...et sitä varmaan tekee ihan huomaamattaan, että sä et osaa ajatella sitä, et tämä nyt on yksilöllistä huomioimista. Sitä vaan on tehny aina, sitä silleen ja. Et ihan pikkuasioitahan ne on, yksilöllistä huomioimista."

Eräs vastaaja tähdensi, että lapsen yksilöllinen huomioiminen on hänelle itselleen tärkeää ja sen vuoksi hän on myös sisäistänyt sen paremmin. Useampi haastateltava koki yksilöllisen huomioimisen olevan niin luontevaa, että sen toteuttamista ei sen tarkemmin tule ajatelleeksi. Haastatteluaineistosta oli pääteltävissä, että haastateltaville saattoi olla haasteellista hahmottaa tai nimetä sitä, miten ja millaisin keinoin taikka menetelmin he toteuttavat yksilöllistä huomioimista käytännössä.

"Ja se on varmaan kans niin ku, ku se on itelle tärkeetä, ni sen on myös sisäistäny sitte sil tavalla paremmin."

"Ne saattaa olla niin jo arkipäivää, et niitä ei pidä silleen menetelmänä. Tai niin ku tavallaan onhan ne siellä, mutta ne on niin ku semmosia arki tai niin ku sitä tekee työtä niin ku sen eteen, että se onnistuu."

Puolet haastateltavista toi ilmi, että lapsen yksilöllisyyden ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on tärkeä osa kasvatustyötä ja heidän arkeaan. Koska päiväkodin asiakkaat, eli lapsi ja hänen vanhempansa, ovat yksilöitä, tulee kasvatustyöntekijän tuntee lapsi ja hänen perheensä sekä tietää lapsen asioista, jotta hän voi toimia jokaisen yksilöllisyyttä kunnioittaen. Eräs vastaaja totesi, että lapset ovat heidän työssään ensisijaisia ja jokaisen lapsen kohtaaminen pitäisi olla heidän perustehtävänsä. Lisäksi kasvattajien sitoutumista yksilöllisen huomioimisen toteuttamiseen ja aktiivista keskustelua aiheesta pidettiin tärkeänä.

"No se [yksilöllinen huomioiminen] on totta kai se kasvatustyön tärkein osa, koska se lapsihan on itse yksilö ja myös vanhemmat on yksilöitä ja he ova, he ovat mejän asiakkaita."

"...sit sen niin ku oma sitoutuminen siihen, siihen yksilölliseen huomioimiseen, et muistaa, et ne on kuitenkin yksilöitä, vaikka ryhmänä ollaankin. Et kaikki on, kaikki saa kuitenkin olla sellasia kun on..."

Muutama haastateltava toi ilmi tarkemmin henkilökohtaista suhtautumistaan lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Eräs haastateltava totesi yksilöllisen huomioimisen olevan itselleen varsin läheinen aihe ja ajattelevansa toiminnassaan koko ajan myös yksilöllisyyttä. Toinen vas-

taajista koki näkevänsä lapset omina yksilöinä ja tekevänsä työtä ensisijaisesti yksilön eikä koko ryhmän eteen. Eräs vastaaja puolestaan mainitsi, että aihe herättää hänessä ajatuksia ja kysymyksiä. Hän kertoi pohtivansa, miten yksilöllinen huomioiminen toteutuu ja miten sen tavoitteisiin pystytään vastaamaan ja miten yksilöt pääsisivät paremmin esiin päiväkotiryhmässä.

"...se on niin ku sillein itelle aika niin ku läheinen aihe tai silleen, et aattelee koko ajan myös sitä yksilöllistä ja semmosta vanhempien kanssa niin ku lähetään niistä lapsen tarpeista, yksilöllisistä asioista..."

"Ja sitä pohtii jollaki lailla aina enempi, että miten tämä [yksilöllinen huomioiminen] toteutuu ja miten he [lapset] pääsis paremmin ja miten siihen pystyy vastaamaan ja. Ja aihe, joka niinku herättää ajatuksia ja kysymyksiä. Ja ihan minusta tärkeätä, että näistä niinku keskustellaan."

8.6.2 Yksilöllisen huomioimisen keinoja

Kasvattajan omaa toimintaa ajatellen aineistosta ilmeni, että lapsen yksilöllistä huomioimista voidaan toteuttaa jokapäiväisissä hetkissä varsin yksinkertaisten keinojen avulla. Vastaajien mukaan yksilöllistä huomioimista toteutetaan muun muassa viettämällä aikaa lapsen kanssa, havainnoimalla lasta ja hänen toimintaansa sekä seuraamalla hänen leikkejään. Samalla opitaan tuntemaan lasta persoonana yksilöllisine tarpeineen.

"Et joka päivä niin kun on pieniä hetkiä, millon sä pystyt tekemään niin ku olemaan siinä ja seuraamaan."

"No havainnoin lasta tietysti ihan päivittäisissä touhuissa ja oon niinku mukana siinä jutuissa. ... Silleen ihan tolleen arkipäiväisissä touhuissa."

"Et tavallaan, kun lapsi yleensä alottaa niin siinähan paljon ollaan sitte justiin niin ku sen lapsen kanssa ja seurataan sitä ja leikitään. ... Sieltä löytyy niitä tarpeita, mitä niin ku pystyy tekemään sitte ja tukemaan sen lapsen kehityksessä sitte että."

Muutama vastaaja toi ilmi, että perushoitotilanteissa kuten ruokailussa, nukkumaanmenossa ja siirtymätilanteissa syntyy luontevia yksilöllisen huomioimisen tilanteita ja vuorovaikutusta. Eräs haastateltava koki esimerkiksi pukeutumistilanteet todella hyväksi ja hyödyllisiksi hetkiksi, sillä tilanne on usein rauhallinen, kun otetaan vain muutama lapsi kerrallaan pukeutumaan. Tällöin on mahdollista keskittyä yhden lapsen auttamiseen ja voidaan käydä henkilökohtaisempaa vuoropuhelua lapsen kanssa.

"Ja sit on kaikki tilanteet on nukuttamistilanteet on ja nää tämmöset ruokailutilanteet. Sä pystyt siinä niin ku luomaan myös semmosia yksilöllisiä tilanteita, että keskustelemaan... Et on tämmösiä niin ku keinoja on sit kuitenkin käydä kaikis tämmösissä perushoitotilanteissa myös sitä yksilöllistä huomioimista."

Aineistosta ilmeni, että vuorovaikutus koettiin yhdeksi tärkeäksi tekijäksi yksilöllisessä huomioimisessa. Keskeistä on, että lasten kanssa ollaan aktiivisesti vuorovaikutuksessa. Kasvattajat käyvät vuoropuhelua yhteisesti useamman lapsen ja yksilöllisemmin yhden lapsen kanssa keskustellen ja kuunnellen, mitä he kertovat ja toivovat. Muutaman haastateltavan mukaan jokainen lapsi pyritään vastaanottamaan ja tervehtimään aamulla päiväkotiin tullessa sekä hyvästelemään päiväkotipäivän päätteeksi. Lisäksi eräs vastaaja kertoi, että esimerkiksi ruokapiirissä jokainen lapsi saa puheenvuoron.

”Niinku jututtaa lasta, kuunnella lasta. On niinku siinä, läsnä. Siinähan sitä samalla sitte huomioi.”

”Et jos meil on toi ruokapiiri, ni piirillä nyt silleen, et jokaine saa vuorotellen niinku kertoo vaik mitä teki ulkona tai mitä teki viikonloppuna tai ihan tämmösii. ... Sitte ku tulee töihin, ni mä nyt pyrin ainaki huomaamaan kaikki lapset sillee et käy tervehtimässä.”

Kasvattajien mukaan vuorovaikutuksessa on keskeistä aikuisen aika ja aito läsnäolo. Aikuisella tulisi olla riittävästi aikaa lapsille voidakseen olla aidosti läsnä lasten toiminnassa päiväkotipäivän aikana. Kasvattajan tulisi pyrkiä olemaan, leikkimään ja tekemään asioita yhdessä lasten kanssa avoimin mielin ja hetkessä eläen. Aitoa läsnäoloa kuvastaa myös se, että kasvattaja on oikeasti kiinnostunut lapsesta sekä tarttuu lapsen asioihin ja mahdollisiin huolenaiheisiin. Vuorovaikutus ja läsnäolo ilmenevät esimerkiksi siinä, että toimiessaan lasten kanssa kasvattaja on katsekontaktissa heidän kanssaan.

”Kyllä se on se aika. Aika ja rauha, että aikuisen täytyy olla läsnä.”

”...et lasta niinku kuunnellaan, et oikeesti, et mitä sil on asiaa ja ollaan niin ku aidosti sit läsnä...”

”...mä pyrin niinkun katsekontaktiin ehkä tarkemmin ja ihan kysyn noin, että painaako sun mieltä joku tai mikä sun mieltä painaa. ... Mua kiinnostaa se, että ettei vaan mielessä niinku paina mikään murhe tai suru tai mikä tahansa.”

Puolet vastaajista totesi, että aikuisen ja lapsen kahdenkeskinen aika on yksi keino toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Kasvattajat pyrkivät järjestämään kahdenkeskistä aikaa lapsen kanssa päiväkotipäivän aikana mahdollisuuksien mukaan kaiken muun toiminnan ohessa. Esimerkiksi kasvattaja voi keskittyä yhden tai muutaman lapsen kanssa läheisempään yhteiseen toimintaan kuten askarteluun, kirjan lukemiseen tai puheharjoitteisiin muiden lasten touhutessa läheisyydessä. Eräs vastaaja kertoi antavansa yksittäisille lapsille tiettyjä erityistehtäviä, joiden myötä lapsi saa myös erityistä huomiota.

”Ja sitte myös semmost niin ku kahdenkeskistä, et et aina ei tartte olla ne viis kaverii siin mukana tai näin, et myös niin ku voi aikuinen ja lapsi tehdä kahdestaan joskus jotain ja miettii, et siihen riittää ihan muutama minuuttiki välillä. Se saa niin ku sit lapsestaki huomaa, et hei, et se saattaa olla joku yks pieni asia.”

"...muut jos leikkii, niin sitte siin pystyy ottamaan yhden tota kerrallaan, jos tarvitsee enempi jotain puheen harjottelua tai treenausta. Niin muut leikkii ja sit hänen kanssaan treenataan jotain omaa tiettyä puhejuttua tai."

Kaikki haastateltavat kokivat pääosin ehtivänsä kohtaamaan kaikkia ryhmänsä lapsia päiväkotipäivän aikana. Toisaalta muutama vastaaja toi esiin, että kohtaaminen ei aina toteudu. Tähän katsottiin vaikuttavan esimerkiksi sen, jos henkilökuntaa on ryhmästä poissa tai jos työntekijällä on muita työtehtäviä. Jokainen lapsi kuitenkin pyritään huomioimaan päivittäin jollain lailla esimerkiksi keskustelemalla hänen kanssaan. Eräs vastaaja totesi, että kaikkia lapsia ei kuitenkaan ennätä kohdata niin paljon kuin toivoisi ja haluaisi ajan rajallisuuden vuoksi.

"Toisinaan ehdin ja toisinaan en, että on paljon sellaisiakin päiviä, että menee palaverista toiseen ja tekee jotain kirjallisia asioita ja muita..."

"Joo ja ei, että oman pienryhmän kohdalta kyllä, mutta sitte justii näitten toisten ni ni en en niin paljon, ku ehkä toivois ja haluais, mutta ei sille mahda mitään. Kaikkea ei ehdi."

Kaikkien haastateltavien mielestä oman pienryhmän lapsia kohtaa enemmän kuin ryhmän muita lapsia. Oman pienryhmän lapsia pystyy myös huomioimaan yksilöllisesti paremmin, sillä heidän kanssaan vietetään enemmän aikaa ja toimitaan yhdessä. Eräs haastateltava korosti, että kasvattajan tulisi pitää huolta siitä, että hän ehtii kohdata lapsia riittävästi, sillä lapset ovat ensisijaisia ja heidän kohtaamisensa tulisi olla kasvattajien perustehtävä. Eräs vastaaja tähdensi, että aikuisen huomioidessa lapsen yksilöllisesti, lapsen on mahdollista kohdata aikuinen ja saada häneltä enemmän.

"...jokaisen lapsen kanssa käyn keskustelua ihan henkkohtasesti tai niin ku oon jotenkin huomioin sen lapsen. Et toisina päivinä tietysti, jos on pienryhmäpäivä, ni enemmän on sen oman pienryhmän kanssa, mut et yritän ... muun lapsiryhmän kanssa sitte sen jälkeen, että olla niin ku. Et tavallaan että tulis niitä kohtaamisia päivän aikana kaikkien kanssa."

"Mutta kyllä joo, kyllä se pitäis olla meidän perus niinku tehtävänä, että niitä lapsia ehtii kohdata tarpeeksi. ... Lapset on täällä ensisijasia. ... Kyllä täytyy pitää huoli siitä että ehtii."

8.6.3 Positiivinen näkökulma

Muutaman haastateltavan vastauksista kävi ilmi, että he pitävät niin sanottuja pehmeitä arvoja ja positiivista näkökulmaa tärkeässä roolissa heidän omassa työssään ja osana lapsen kohtaamista. Niiden avulla asiat toimivat paremmin sekä edistyvät helpommin ja sujuvammin. Erään vastaajan mukaan herkkyys, hellyys ja huumori ovat toimivampia kuin niin sanotut kovemmat arvot ja negatiivinen toimintakulttuuri.

"Ja just se semmonen kehuminen ja kannustaminen ja semmonen, et et pyrkii, me pyritään sellaseen niin ku positiiviseen niin ku lähtökohtaan."

"Ja sitte, se mikä on musta tylsää ni ehkä semmonen niin ku kovempi kulttuuri, kovemmat arvot jollaki lailla aina niinku on vahvempia ja mä jollaki lailla protestoin. ...mä uskon kuitenkin siihen, että se herkkyyys ja hellyys ja se lempeys ja huumori, et ne niillä me saadaan niinku asioita enempi helpommin eteenpäin."

Näiden vastaajien mukaan kasvattajien tulisi keskittyä ja kiinnittää enemmän huomiota positiivisiin puoliin ja tekoihin sekä onnistumisiin. Luonnollisesti lapsi voi toimia ajattelemattomasti ja tehdä väärin, mutta kasvattajan tulisi uskoa lapseen ja lapsen hyvyyteen. Lasta itseään ei tulisi moittia vaan lapsen tekoa. Todettiin, että epäonnistumisten huomioimisen sijaan tulisi korostaa onnistumisia sekä kehua ja kannustaa lasta.

"Et tokihan me joudutaan kieltojakin käyttämään, mut et ennemmin lähettäs sillä positiivisella. Et mielummin niit positiivisii puolia ja tekoja niin ku ne huomioidaan, niin ku sillee, et hei vau."

"Vaikka pitää olla luja, en sitä sano ollenkaan. Ja pitää olla jämällä ja, mutt että siinäki pitää huomioida se, että lasta ei alisteta niinku lapsena, vaan ne on teot. Jos tehdään tyhmiä temppuja niin ne temppujen teot, tyhmyydet pitää lopettaa. Ja sitte tavallaan vedota siihe lapsen hyvyyteen, että kyllä mä tiedän, että sä osaat."

Eräs haastateltava toi esille, että päiväkodissa on mahdollista toteuttaa pieniä ja yksinkertaisia huomion hetkiä, jotka ovat kuitenkin lapselle merkityksellisiä. Kasvattaja voi esimerkiksi kehua ja kannustaa lasta sekä tarttua hänen ajatuksiinsa, ideoihinsa ja toimintaansa myönteisesti tukien. Tämän myötä hän koki lapsen saavan positiivista huomiota ja onnistumisen kokemuksia, jolloin hänen itsetuntonsa vahvistuu ja rohkeutensa lisääntyy. Toisen haastateltavan vastauksista on pääteltävissä, että positiivinen näkökulma työtöteessä voi ilmetä myös lapsen arvostamisessa ja halussa ymmärtää lasta kokonaisvaltaisesti esimerkiksi pyrkimällä selvittämään, mistä lapsen kiukku todellisuudessa johtuu. Eräs vastaaja mainitsi, että hän on havainnut lapsen positiivisella huomioimisella olevan oikeasti hyötyä ja myönteistä vaikutusta. Hänen vastauksistaan voidaan päätellä, että hän on todennut positiivisella huomioimisella olevan sekä välittömiä että pitkäaikaisia seurauksia.

"...et siihen riittää ihan muutama minuuttiki välillä. Se saa niin ku sit lapsestaki huomaa, et hei, et se saattaa olla joku yks pieni asia. ...et se on niin pienestä noi lapset jotenki tulee siis huomaa sen semmosen itsetunnon, et hei vau, mä oon osannu jotain, et mä oon hyvä."

"Et sit niist [positiivisten puolien huomioimisista] saa sitä rohkeutta tehä enemmän ja se on kyl toiminukki. Et niin ku rohkeutta noi saa kuitenkin siitä hirmusesti lisää. ... Ja sit on niin ku huomannu sellai, et niin tää [lapsen kehuminen ja kannustaminen] niin ku oikeesti toimii, et tää ei mee niin ku ihan kuuroille korville. Et kyl siit on niin ku hyötyä itselle ja iloa itselle ja sille lapselle."

8.7 Yksilö ryhmässä

8.7.1 Pienryhmätoiminta

Kaikkien haastateltavien mielestä pienryhmätoiminta on selkeästi yksi keskeisimmistä keinoista ja menetelmistä toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Tämä kävi ilmi pienryhmätoiminnan toistuvasta esiintymisestä kauttaaltaan haastateltavien vastauksissa sekä kysyttäessä täsmällisemmin käytännön toiminnasta. Aineistosta ilmeni, että tutkimassamme päiväkotitoimintayksikössä toteutetaan aktiivisesti pienryhmätoimintaa ja pienryhmissä pyritään toimimaan mahdollisuuksien mukaan päivittäin. Erään vastaajan mielestä kyseinen toimintamuoto onkin heille ominaisin tapa toteuttaa yksilöllistä huomioimista. Lisäksi toisen vastaajan mukaan heidän työyhteisössään pyritään siihen, että sama aikuinen toimii saman pienryhmän kanssa, mikä tukee ja kehittää myös lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta.

"Mutta tota, se on meille ehkä tärkein keino, se et me ollaan pienemmissä ryhmissä."

"Ja sitte no ehkä toi pienryhmät on se mejän talon homma taas tässä yksilöllisyydessä, yksilöllisessä kasvatuksessa että."

"Ja meil pyritään toki siihen, et meil on se yks ja tietty aikuinen sen yhden ryhmän kanssa vielä, et se niin ku vielä sitä mikä se nyt on kiinnityssuhdettakin edistää sitte hirveesti siinä."

Kaikki vastaajat kokivat pienryhmätoiminnan antavan paremman mahdollisuuden lapsen yksilölliselle huomioimiselle. Pienryhmätoiminnan kautta koettiin opittavan näkemään lapsi yksilönä sekä huomioimaan häntä ja hänen tarpeitaan yksilöllisesti. Sen avulla pystytään keskittymään yksittäisiin lapsiin sekä antamaan heille enemmän aikaa, tukea ja huomiota. Muutama vastaaja totesi pienryhmätoiminnan tuovan kiireettömyyttä ja rauhoittavan esimerkiksi siirtymätilanteita, kun voidaan vaikkapa ottaa vähemmän lapsia kerrallaan pukeutumaan.

"No ehkä se on helpointa, kun me toimitaan pienryhmässä, ni mul on ne tietyt lapset melkein joka päivä, jos vaan on mahdollista... Mä pystyn paljon paremmin juuri niitä lapsia huomioimaan siinä nii ja mä tunnen ne ehkä ne lapset kaikkein parhaitenki sitten. Ja sitte mä tiedän, että mitä ne osaa kanssa ne juuri ne tietyt lapset siinä mun pienryhmässäni. Et se pienryhmä on varmaan se ehkä tärkein asia."

"Et tota sen takii just toi pienryhmä on niin hirveen hyvä siihen, et ne saa sitä pienemmässä porukassa, että siinä sitä yksilöllistä huomioimista ja niitä yksilöllisten tarpeiden huomioimista."

Toisaalta vastaajat kokivat, että pienryhmässä lapsi pääsee paremmin esille omana itsenään ja persoonanaan. Lapsen katsottiin olevan helpompaa olla oma itsensä sekä olla vuorovaikutuksessa pienessä porukassa ja tutun aikuisen kanssa. Lisäksi pienryhmässä lapsen on mahdollista saada helpommin huomiota aikuiselta sitä tarvitessaan.

"No justiinsa näissä pienryhmissä on helpompi ehkä lapsenki helpompi tuoda itteensä esille ja kertoo asioita sille tutulle aikuiselle kun et isossa ryhmässä koko ajan toimittais."

"No just tää pienryhmätoiminta, et se on kyllä selvästi lisää sitä niin ku oman ryhmän lapsen huomioimista."

Kaikkien haastateltavien mielestä oman pienryhmän lapsia kohtaa enemmän ja tuntee paremmin kuin ryhmän muita lapsia, sillä heidän kanssaan vietetään enemmän ja tiiviimmin aikaa yhdessä. Osa vastaajista koki, että pienryhmätoiminnan aktiivisen toteutuksen vaikutuksesta ryhmän muut lapset ovat jääneet vähemmälle, eikä aina tiedä, mitä he ovat tarkalleen ottaen tehneet tai miten heidän päivänsä on oikeasti mennyt. Eräs vastaaja täsmensi, että syvällisempi tieto jokaisesta ryhmän lapsesta puuttuu, kun ei ole ollut läsnä. Tällöin on muiden tiimin jäsenten muistiinpanojen varassa ja täytyy itse kysellä ja selvittää, mitä muissa pienryhmissä on päivän aikana tapahtunut, jotta tietää kertoa vanhemmillekin. Vastaaja koki tämän olevan tavallaan pienryhmätoiminnan käänköpuoli. Hän lisäsi aiemmin olleen helpompaa, kun oltiin kaikkien lasten kanssa koko päivä ja tiedettiin, mitä kukin lapsi oli tehnyt päivän aikana.

"...ku me ollaan viimeset vuodet toteutettu tätä pienryhmää niin kun hyvinkin aktiivisesti, ni sil on ollu just se vaikutus, et jos sä oman ryhmän lasten kaa oot aamupäivän, ni sul ei oo mitään tuon taivaallista aavistusta, mitä ne muut on tehny. Ja sit jos sä illalla juttelet vanhempien kaa, ni sit sä joudut oikeesti niin ku kattoo muistiinpanoista, et mitäs ne on tehny tänää..."

"Joo, käänköpuoli on just se, et sit ne muut kolme ryhmää ni ne jää niin ku pois tai niin ku vähemmälle väistämättäki. Et joutuu ite kuitenkin sitte tsemppaamaa siinä, että ja niin ku ottaa selvää, mitä tääl on muissa ryhmis tapahtunu päivän aikana."

8.7.2 Yksilö ja ryhmä toiminnan kohteena

Suurin osa haastateltavista koki ryhmän edun sekä yksittäisen lapsen tarpeiden huomioimisen ja toteuttamisen olevan päiväkodin arjessa aikamoista tasapainoilua ja onnistuvan vaihtelevasti. Kaikista haastateltavista kaksi piti tasapainoilua jopa haastavana, kun taas kaksi koki sen onnistuvan ihan hyvin ja luontevasti, kun esimerkiksi päivän aikana toimitaan sekä isoissa että pienissä ryhmissä.

"Hankalaahan se on. Ei se mitään helppoo oo. ... Et kyllä se on aikamoista tasapainoilua ryhmän ja yksilöiden välillä."

"Et siinä ollaan päivän aikana isossa ryhmässä tiettyinä hetkinä ja pienessä ryhmässä sit tiettyinä hetkinä, et kyllä se varmaan onnistuu."

Aineistosta kävi ilmi, että ryhmän edun ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisen onnistumisen riippuvan muun muassa ryhmän koosta, sen kokoonpanosta ja itse tilanteesta. Vaikutusta

koettiin olevan myös sillä, onko koko henkilökunta paikalla. Kaksi vastaajista toi esiin, että jos esimerkiksi työntekijöitä on poissa ryhmästä, niin silloin toimitaan yhtenä isompana joukkona ja yksilöiden huomioiminen jää vähemmälle. Silloin kasvatustyöntekijä joutuu ensisijaisesti huomioimaan ryhmän edun ja pohtimaan, mikä olisi turvallisinta ja toimisi parhaiten kyseisessä tilanteessa.

"... tänäänkin kun on kaksi omaa aikuista pois, ni on ollu kyl kaikkee muuta, ku yksilöllisen huomioimisen päivä. Että kyl mennää aika niin ku massana... Et sen takii just pyrkii niin ku sit normaali päivinä, ni se on niin ku, et kaikki tulis huomioiduks."

"Et jos [henkilökuntaa] on pois, ni sit sä joudut niin ku miettimään sen ryhmän edun kannalta, et mikä on help tai ei helpoin, mutta turvallis ja tavallaan toimivin siin."

Lisäksi asiaan koettiin vaikuttavan se, miten tiimin yhteistyö toimii ja ovatko tiimin jäsenten näkemykset ja toiminta yhteneviä. Eräs vastaaja kertoi, että heidän ryhmässään aihetta on mietitty ja siitä on keskusteltu. Hänen mukaansa heillä on kasvattajien kesken eriäviä mielipiteitä esimerkiksi siitä, tulisiko kaikenikäisten lasten aina osallistua yhteiseen lukuhetkeen vai tulisiko pienemmille ja isommille lapsille järjestää lukutuokiot erikseen.

"Tavallaan kyllä me niinkun, me ryhmänä mietitään jotain juttuja ja tehdään ja tota. Esimerkiks meillä on nää, kun päivällä on piirit, ni siinä on jollaki lailla se todettu, me ollaan kokeiltu, että siellä on kaikki siellä piirissä pienestä isompaan... Niin se on vähän semmosta tasapainoilua. Sit tämmöses asiassa me ollaan niinkun vähän eri mieltä ehkä tiimissä."

Eräs vastaaja totesi sekä ryhmän että yksilöiden huomioimisen ja niiden välillä tasapainoilemisen olevan osa päiväkodin arkea ja kasvattajien työnkuvaa. Toisen haastateltavan mielestä kyse on ikään kuin kultaisesta keskitiestä, jolloin kumpikin puoli pitäisi ottaa sopivassa määrin huomioon. Toisaalta eräs vastaaja koki, että ainakin hän pystyy ottamaan paremmin huomioon yksilön tarpeet kuin koko ryhmän tarpeet.

"Ja niin kun tavallaan se on semmonen, semmonen kultanen keskitie, et tavallaan siin on niin ku kumpaakin. Kumpaakin pitää olla."

"... tiedän, et yksilön tarpeet voidaan ottaa huomioon paremmin ku koko ryhmän, että."

8.7.3 Sosiaalistaminen ja yksilön kehityksen tukeminen

Ajatellen kasvatuksen tehtäviä lapsen yksilöllisen kehityksen tukemisesta ja sosiaalistamisesta suurin osa vastaajista koki näiden tehtävien toteutuvan varsin tasapuolisesti vähintäänkin heidän päiväkotiyksikössään. Näiden vastaajien mukaan lapsia kasvatetaan ikään kuin ryhmän jäseniksi, mutta yksilöinä. Lapsen yksilöllisyyttä ja kehitystä tuetaan samalla, kun harjoitellaan muun muassa toimimaan ryhmässä ja tulemaan toisten kanssa toimeen. Eräs haastatelta-

va lisäsi, että ohessa lapsia ikään kuin valmistellaan päiväkotielämää seuraavaan elämänvaiheeseen ja yleisemmin yhteiskuntaan.

"No kyl niit varmaan ihan tasapuolisesti... Silleen jotenki mä aattelen, et kasvatetaan niinku ryhmän jäseniks, mut sit kuitenkin niinku yksilöinä, kasvatetaan."

"No kyllähän näitä täällä tietyllä tavalla valmennetaan myös siihen yhteiskuntaan ja siihen elämään ulkopuolellakin. Että tota. Kyll mä uskon, että se tulee semmosina sopivina annoksina ja niinku lapsen tasoisesti täällä päivähoidossa heille."

Enemmistö haastatelluista koki tehtävien toteutuvan rinnakkain päiväkodin käytännön toiminnassa. Erään vastaajan mukaan päiväkotipäivää on tietoisestikin rytmitetty siten, että tulee tilanteita, joissa ilmenee kumpaakin puolta. Aineistosta ilmeni tällaisia tilanteita olevan esimerkiksi yhteiset tuokiot, ryhmätoiminta ja siirtymätilanteet. Lisäksi muutama vastaaja toi esiin, että pienryhmässä toimittaessa pystyy huomioimaan lapsia yksilöllisemmin, mutta siinä tulee myös mahdollisuuksia ja tilanteita sosiaalistamiseen. Toisaalta parin vastaajan mielestä pienryhmätoiminnan aktiivisen toteuttamisen seurauksena yksilöllisyys saattaa korostua aiempaa enemmän.

"Ja sit pienryhmässä mun mielestä, koska siin on myös se, et sä pystyt ottaa yksilöllisemmin, mut siinä on myös se oma pienryhmä. Et tavallaan siinä tulee sitten niitä, niitä mahdollisuuksia siihen sosiaalistamiseen..."

"Et ehkä nytte, ku on otettu tää pienryhmätoiminta niin ku enemmän esille, ni ehkä se yksilöllisyys korostuu tällä hetkellä enemmän. Mut kyl mun mielestä ne menee aika tasapuolisesti koko ajan käsi kädessä."

Sosiaalistamiseen liittyen eräs vastaaja koki, että sosiaaliset taidot ovat yksilöllisiä ja toiset lapset tarvitsevat yksilöllisen huomioimisen kautta enemmän kannustamista sekä tukea ja ohjausta muiden kanssa toimimisessa. Toisen vastaajan mukaan päiväkodin sisarusryhmätoimintamalli ja siihen liittyvä ryhmän laaja ikäjakauma kehittää ja edistää lasten taitoa ottaa toiset huomioon, kun isommat lapset huomioivat ja huolehtivat pienemmistään.

"No se on just varmaan näis pienryhmissä ja sit siirtymätilanteissa. Mä luulen, että otetaan huomioon toisia. Isommat ottaa pienempiä lapsia huomioon ja pienemmät ottaa taas vielä pienempiä lapsia huomioon. Et se on ehkä tätä sitten, että ku meilläkin on se ikäjakauma aika hyvin tossa ryhmässä ... ehkä se tulee siinä sitte kuitenkin ja odotetaan vuoroa ja näitä tämmösiä."

Kahden vastaajan mielestä päiväkotitoiminta on ryhmäkasvatusta, jossa sosiaalistaminen on yksilöllisen kehityksen tukemista vahvemmin esillä. Päiväkodissa lapset joutuvat toimimaan varsin isoissa ryhmissä ja oppivat olemaan pienestä pitäen ryhmän jäseniä. Kun toimitaan yhdessä, opitaan esimerkiksi ottamaan toisia huomioon, olemaan toisten kanssa vuorovaikutuksessa ja jakamaan tavaroita. Näin ollen päivähoidon katsottiin olevan sosiaalistavaa toimintaa jo sinällään. Toinen vastaajista totesi, että toisaalta suurehkoissa päiväkotiryhmässä

toimittaessa lapsi saa pehmeämmän laskun siirtyessään koulumaailmaan ja isoon luokkaan. Molemmat haastateltavat olivat sitä mieltä, että vaikka päiväkodissa korostuu sosiaalistaminen, halutaan ja pyritään myös lapsen yksilöllisyyttä sekä yksilöllisiä tarpeita ja kasvukohtia huomioimaan ja tukemaan ryhmätoiminnan puitteissa.

”Päivähoitohan kun on ryhmäkasvatusta, ni tää sosiaalista jo sinällään, ku täällä ollaan porukalla ja yhdessä. Ja opitaan jakamaan tavaroita ja ottamaan toisia huomioon ja siinä, et keskustellaan ja puhutaan. Mut sit kuitenkin jokainen tarvii sen oman, niitten omien tarpeitten, sen omista lähtökohdistaan niin erilaista tukee ja apua. Niihin sitte pyritään mahdollisuuksien mukaan vastaamaan.”

”...ku on isot, isot ryhmät ja näin ni, mikä on silleen aika kurjaa, että se on, ne oppii olee pienestä pitäen niin ku ryhmän jäseniä. ... Kuitenki, koska sitte tästä ku lähetään koulumaailmaan, ni se on sitten aikamoinen shokki, ku siellä oot yks kolmestakymmenestä. Et tietysti tää on pehmeempi laskuhan tää sitte on.”

Enemmistö vastaajista koki, että lapsen yksilöllisen kehityksen tukemiseen tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Erään haastateltavan mukaan yksilölliseen puoleen tulisi panostaa enemmän, jotta lapsi tulisi kohdatuksi edes jossakin, koska kaikilla vanhemmilla ei välttämättä ole nykyisin riittävästi aikaa, energiaa, halua tai kykyä antaa lapselle yksilöllistä huomiota. Toinen vastaaja perusteli vastauksensa sillä, että lapsilla on niin monenlaisia tarpeita ja on olemassa erilaisia toimintaa ohjaavia suunnitelmia näihin tarpeisiin vastaamiseksi. Hän jatkoi olevan lapsen etu, että nämä suunnitelmat myös toteutuvat käytännössä. Keinoja, joiden avulla haastateltavat kokivat voitavan lisätä lapsen yksilöllisyyden huomioimista, olivat muun muassa kasvattajien parempi ajanhallinta, pienryhmätoiminnan kehittäminen ja lisääminen sekä ryhmäkokojen pienentäminen.

”No totta kai aina ehkä tohon yksilölliseen kehitykseen. Et koska kaikil vanhemmilla ei välttämättä oo enää nykyisin niin paljon aikaa siihen niin tai heil ei oo halua, tai kykyä antaa lapselle sitä yksilöllistä kasvatusta. Et he ei välttämättä jaksaa tai jotain näin, ni ehkä meidänki pitää siihen panostaa kuitenkin enemmän, et se lapsi tulee huomattua edes jossakin sitte.”

”Koska niillä kenellä on siihen todella niinku tarvetta ja on kaiken maailman näitä suunnitelmia, niin tottakai se täytyykin toteutua ja se on lapsen etu, että ne toteutuu.”

Yksi haastateltava koki, että ainakin heidän päiväkodissaan sekä sosiaalistaminen että lapsen yksilöllisen kehityksen tukeminen on huomioitu varsin hyvin. Toisaalta toisen vastaajan mielestä molempiin puoliin pitäisi kiinnittää yhtäläillä huomiota sekä pohtia ja kehittää niitä entisestään. Hänen mukaansa on tärkeää huomioida jokainen lapsi, mutta kiinnittää huomiota myös ryhmään ja siihen, mitä ryhmässä tehdään ja miten. Molemmat tekijät, niin yksilöt kuin ryhmä, ovat luonnollinen ja ehdoton osa päiväkotitoimintaa.

”No kyl mun mielestä aika hyvin kiinnitetää jo. Et varmaan eri talojen välillä saattaa olla erilaista, mut ainaki täällä kiinnitetään kyllä tosi hyvin.”

"...sitä varmaan tulee ihan niin kun väkisinkin niin kun miettineeks molempia päiväkodissa. Koska meillä on se ryhmä, meillä on ne yksilöt."

8.8 Kehittämiskohteita ja tulevaisuusnäkyviä

8.8.1 Oman toiminnan kehittäminen

Suurin osa haastatelluista kasvatustyöntekijöistä oli sitä mieltä, että heidän omassa toiminnassaan on aina kehitettävää lapsen yksilöllistä huomioimista ajatellen. Eräs vastaaja lisäsi, että vuosien työkokemuksen jälkeenkin löytyy aina jotakin uutta opittavaa. Toisen mielestä päiväkotityötä ei voi tehdä, jos ei näe jatkuvasti kehitettävää itsessään ja omassa toiminnassaan. Yksi haastateltava koki koko ajan opettelevansa, kuinka pystyisi antamaan jokaiselle lapselle riittävästi huomiota.

"No ainahan siinä on kehittämisen varaa... Siis ei tätä työtä voi tehdä, jos ei oo koko ajan kehittämisen varaa itsessäänkin."

"Mitä varmaan niinku itsekin koko ajan opettelee, että miten sen [yksilöiden huomioimisen] sais niinku parhaiten sujumaan että. ...niinku mä koen, että, siihen ei aina oikeen riitä aikaa. ... Ei se oikeen tahdo onnistua."

Haastateltavat pitivät haasteellisena ajan riittämättömyyttä ja siihen liittyen koettiin, että omassa ajankäytössä ja -hallinnassa olisi kehitettävää. Vastaajien mielestä aika ei tahdo riittää kaikkeen päiväkotipäivän puitteissa. Jotta yksilöllistä huomioimista voisi toteuttaa entistä enemmän ja aktiivisemmin, tulisi kasvattajien omaksua toimivampaa ajanhallintaa ollakseen paremmin läsnä. Eräs haastateltava koki, että vaikka aikaa on hänen mielestään vähän ja usein on kiireistä, voisi läsnäoloa, leikkimistä ja olemista lasten kanssa pyrkiä entisestään lisäämään käytettävissä olevan ajan puitteissa. Muutaman vastaajan mukaan omassa toiminnassa tulisi oppia ottamaan aikaa erilaisten asioiden, kuten havaintojen kirjaamiselle ja dokumentoinnille. Yksi vastaajista totesi, että kirjallisiin töihin on hyvin vähän aikaa ja että lasten kanssa oleminen on hänelle tärkeämpää.

"Et ehkä niin ku tää vieläkin enemmän läsnäoloa niitten lasten kanssa, leikkimistä ja olemista että, toki sitä pyrkii tekemään, mutta ei sitä aina ehdi."

"Just niinku näitä havaintoja ja dokumentoimista, ni se on varmaan just se mihin aina niinku. Kyllähä havaintoi tekkee ja puhuu niistä, mutta sit se paperille laitto, ni se on aina sitte, et millon siihen aikaa jää, että tota, siin ois varmaan kehittämistä."

"Mä valitsen ennemmin sen lapsen sitten, ett mä esimerkiks leikin sen kanssa ku se, et mä kirjottaisin jossain pöydän ääressä. Niin mä ennemmin meen sinne lattialle sen kanssa leikkimään."

Eräs vastaaja toi esille, että hänestä on hankalinta käydä rakentavaa keskustelua muiden tiimin jäsenten kanssa päästäkseen yhteiseen, lasta parhaiten hyödyttävään tavoitteeseen. Hän koki yhdeksi kehittämiskohteekseen keskustelutaitojensa parantamisen, jotta pystyisi käsittelemään työyhteisössä hankaliakin asioita, kuten kasvatustyöntekijöiden eriäviä näkemyksiä. Lisäksi kyseinen haastateltava katsoi tarpeelliseksi kehittää keinoja oman jaksamisen- ja edistämiseksi.

”Tota ehkä mä jollaki lailla oon kokenu kaikkein hankalimpana käydä keskustelua kuitenkin sen tiimin jäsenten kanssa, et me päästäis siihen yhteiseen tavoitteeseen lapsen parhaaks. ... Mut että se on haasteellista, et miten sä saat sen ... yhteistyön sujumaan.”

8.8.2 Työyhteisön toiminnan kehittäminen

Puolet haastatelluista kasvattajista totesi toiminnan kyseisessä päiväkotiyksikössä olevan sujuvaa ja yhtenäistä sekä yleisesti että lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta. Heidän mukaansa työyhteisön toiminnassa on kuitenkin aina parannettavaa ja kehitettävää. Toisaalta kaksi vastaajaa ei tuonut esille ainuttakaan ajatusta tai ehdotusta työyhteisön toiminnan kehittämiseen liittyen.

”Aina on parantamisen varaa ja kehitettävää, mutta että kuitenkin meillä on ihan hyvä suunta mun mielestä.”

”Tavotteet on mun mielestä ainaki, että kyllä me tiedetään oikeastaan, että mitä meidän tarvis ja mikä olis niinku hyvä, nii tota sit me ruvetaan mieltii niit keinojakin. Mä ainakin aattelen positiivisesti. Ettei meillä puhuta niistä ja tavotella mitään parempaa, niin sit ei päästäkään semmoseen, tai eteenpäin.”

Haastatteluaineistosta ilmeni, että vastaajien mukaan lasten yksilöllistä huomioimista voisi lisätä ja kehittää entisestään niin pienten arkisten asioiden avulla kuin yleisten linjausten ja toimintamuutosten kautta. Useimmat vastaajat mainitsivat keskeisiksi keinoiksi pienryhmätoiminnan kehittämisen ja päiväkodin ryhmäkokojen pienentämisen tai kasvatustyöntekijöiden lisäämisen nykyisen kokoisissa ryhmissä. Muutaman haastateltavan mukaan työyhteisön toimintaa voisi kehittää parantamalla ja lisäämällä yhteistyötä työyhteisön ja oman tiimin jäsenten kesken. Tähän koettiin voitavan vaikuttaa vahvistamalla keskustelukulttuuria ja pohdimmalla omia asenteitaan. Eräs vastaaja esitti myös, että yhteistyötä voisi kehittää ja lisätä eri ryhmien välillä esimerkiksi toimimalla yhdessä nykyistä enemmän sekä vaihtamalla kuulumisia ja toimintaideoita.

”Työyhteisön toiminnassaki on aina kehitettävää ja tällä hetkellä meillä just nää pienryhmät pyritään saada vielä toimivammiks. ...tää pienryhmät ja enemmän aikuisii mielellään ryhmis.”

"No varmaan just tota pitäs kiinnittää huomiota siihen yksilö, yksilöllisempään hoitoon tai siihen. Ja siihen nyt ei oikein muita oo ku noi ryhmäkokojen pienentämiset, että."

"Et niinku yhteistyö, tai sitte ehkä jotain yhteistyötä ryhmien keske, että semmost vois lisätä, ehkä. ... Et ei oo vaa se meidän ryhmä."

Kahden haastateltavan vastauksista oli pääteltävissä, että heidän mukaansa kasvatustyöntekijöiden tulisi pitää itsensä ajan tasalla, jotta ei juututtaisi totuttuihin arkipäiväisiin toimintamalleihin. Yhdeksi syyksi mainittiin myös se, että päivähoito muuttuu koko ajan. Molemmat vastaajat toivoivat koulutuksen arvostamista ja huomioimista, sillä sen kautta on esimerkiksi mahdollista lisätä kasvattajan tietoisuutta yksilöllisestä huomioimisesta, sen merkityksestä sekä toteutuskeinoista ja hyödyistä. Toinen vastaajista toi esille, että aiheesta tulisi käydä aktiivista keskustelua, kyseenalaistaa asioita sekä kehittää uusia toimintamalleja ja verkostoitua. Lisäksi hän koki tärkeäksi työyhteisön osallistumisen erilaisiin varhaiskasvatuksen tutkimuksiin, sillä siten voidaan kehittää kasvatustyötä.

"Sitä pitäs tehdä ehkä vähän tietosemmaks. Jotain niin kun koulutus, koska just ku tää on niin semmost niin kun arkipäivää, mut et ois myös hyvä välillä vähän muistuttaa henkilöstöä siitä, et hei, et mitä niit eri keinoja olis, miten sitä voi lisätä ja mitä hyötyy siit on. ... Et semmost niin ku, et tuodaan taas vähän tietosemmaks, että mikä juttu tää niin ku oikee on ja miten tärkeetä se on."

"Käydä oikeestaan niin kun kaiken aikaa semmost keskustelua ja kyseenalaistaa asioita, ettei me jumiuduta johonki tiettyyn vanhaan. ... Et se vaan pitää jollaki lailla miettii uusiks näitä asioita. Joo, ja kehittää uusia ja. Olla kuulolla mitä muualla tapahtuu ja mitä muut tekee. Verkostoitua ja tota pysyy ajan tasalla."

Eräs vastaaja toivoisi, että kaikkien työntekijöiden oma osaaminen ja kiinnostuksen kohteet otettaisiin paremmin hyötykäyttöön ja kohdennettaisiin oikein. Näiden kautta voitaisiin miettiä myös työnjakoa uudelleen. Hänen mukaansa suuntautuneisuuden ja osaamisen hyötykäyttö sekä koulutus lisäisivät työtyytyväisyyttä, jolloin henkilökunta jaksaisi paremmin töissä ja he pystyisivät ottamaan lapset yksilöllisesti huomioon.

"...kaikilta oma osaaminen niinku kohdennettais oikein, että tulis kaikki osaamiset käyttöön, miettii työnjakoa ja tota. ... Tavallaan myös tämmöstä niinku suuntautuneisuuden, osaamisen hyötykäyttöä voisi olla enempi ja lisätä työtyytyväisyyttä."

8.8.3 Ajatuksia tulevaisuudesta

Jokaisen haastateltavan mukaan lapsen yksilöllinen huomioiminen on vahvasti osa nykypäivän kasvatustyötä ja kasvattajien arkea. Yksilöllisen huomioimisen katsottiin olevan vallalla kasvatusnäkemyksissä ja -toiminnassa sekä korostuvan ja vahvistuvan entisestään tulevaisuudes-

sa. Haastateltavat uskoivat, että aiheeseen panostetaan tulevaisuudessakin ja se tulee olemaan esillä muun muassa päiväkodin tavoitteissa ja toiminnassa. Eräs vastaaja koki, että vaikka aihe on jo nyt esillä, voi kestää jonkun aikaa ennen kuin kaikki kasvatustyöntekijät omaksuvat ja sisäistävät sen myös asennetasolla.

”Mä luulen, et se on aika paljon varmaan esillä keskusteluissa ja tavoitteissa ja toteutuksessa niin ku ainaki meidän talossa.”

”Mä luulen, et se arvo on koko ajan ollu olemassa ja se jatkaa vaan sitä olemistaan, et se ehkä vaan enemmän otetaan esille.”

Puolet vastaajista toi ilmi, että yksilöllisen huomioimisen rooli päivähoidossa on jo viime vuosina muuttunut lisääntyen ja kehittyen aiemmasta. Muutaman haastateltavan mielestä lapsen yksilöllisyys on noussut esiin ja sen arvostus on kasvanut sitä myöten, kun on ryhdytty toteuttamaan pienryhmätoimintaa ja havaittu sen toimivuus ja merkityksellisyys. Yksi vastaajista koki, että toisin kuin vuosia sitten, heillä on nykyisin käytössään monia keinoja joustaa päivittäisissä toiminnoissa lapsen tarpeiden mukaan.

”Se on mun mielestä nyt jo vähän niin ku muuttunu tässä niin kun ihan viimesien vuosien aikana. Et sitä on justiin niin kun tän pienryhmätoiminnan kautta ku se noussu nyt... Voi tokihan se varmaan niin ku lisääntyy tässä vuosien aikana vielä mutta.”

”Et kylhän hirveesti just sitä niin ku meilleki on annettu näitä keinoja siihen, että me pystytään joustaa mejän päivä, niin ku toiminnoista lapsen tarpeiden mukaan. Et voin kuvitella, että vuosia sitte ni se ei oo ollu niin.”

Toisaalta eräs vastaaja koki haasteelliseksi arvioida, mihin suuntaan yksilöllinen huomioiminen kehittyi. Siihen vaikuttaa hänen mukaansa se, toimitaanko pienryhmissä, kasvaako kokonaisryhmän koko, integroidaanko erityisiä lapsia tavallisiin ryhmiin ja kuinka paljon päiväkodissa on koulutettua henkilökuntaa. Muutaman haastateltavan mielestä lasten huomioiminen yksilöllisesti tulee hankalammaksi, mikäli lasten määrä päiväkotiryhmässä kasvaa. Tähän liittyen eräs vastaaja täsmensi, ettei hän näe muuta vaihtoehtoa kuin ryhmäkoon pienentämisen nykyisestä. Hänen mukaansa olisi välttämätöntä lisätä toimimista pienemmissä ryhmissä, sillä päiväkodissa on paljon monenlaisia lapsia erilaisine tarpeineen.

”Ja se että tota miten sitte tulevaisuudessa, et integroidaanko tavallisiin ryhmiin niinku erityisiä lapsia ja kuinka paljon siinä on tulevaisuudessa koulutettua henkilökuntaa ja. ... Haastavaa ajatella, et mihin suuntaan se menee, että kuinka paljon näit käytetään näitä pienryhmiä, että kasvaako se kokonaisryhmän koko ja muuta.”

”Ja me ei päästä, meidän on pakko niinku siirtyä yhä enempi tämmöseen pienryhmätyöskentelyyn, että tota, meillä alkaa olla niin iso kirjo lapsia ja erilaisia tarpeita. ... Et se jollaki lailla mä nään, en nää mitään muuta vaihtoehtoa ku sen pienemmän ryhmän päivähoidossa.”

9 Johtopäätöksiä

Haastatteluaineistomme oli sisällöltään laaja ja monipuolinen. Haastateltujen kasvatustyöntekijöiden vastaustyyli oli erilaisia ja heidän antamissaan vastauksissa oli havaittavissa joitain eroja liittyen esimerkiksi niiden laatuun, pituuteen, tarkkuuteen ja informatiivisuuteen. Luonnollisesti vastaajat ja vastaukset olivat erilaisia ja haastateltavat olivat eri mieltä joistain asioista. Haastateltujen kasvattajien vastaukset olivat kuitenkin pääosin yhtenäisiä ja toisiaan täydentäviä. He olivat kaiken kaikkiaan hyvin samoilla linjoilla keskenään, eikä varsinaisia ristiriitoja haastateltavien tai yksittäisen vastaajan vastauksissa ilmennyt.

Kaiken kaikkiaan tutkimusaineistostamme löytyi yhteyksiä yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä yllättävänkin paljon myös työmme teoreettiseen viitekehykseen. Haastatellut kasvattajat toivat vastauksissaan esille hyvin paljon teoriamme kanssa samoja asioita, mutta veivät ajatuksiaan ja asioiden käsittelyä lähemmäksi käytännön toimintaansa ja päiväkodin arkea. Tällaista teorian ja käytännön välille muodostuvaa yhteyttä lähdimme opinnäytetyössämme tavoittelemaankin ja näin ollen olemme pyrkineet tuomaan tätä yhteyttä tutkielmassamme esille.

Yleisesti meille välittyi varsin myönteinen kuva haastateltavien vastauksista ja aineiston tuloksista. Tämän lisäksi se, että aineistosta löytyi niinkin paljon yhtäläisyyksiä teorian ja päiväkotiyksikön varhaiskasvatussuunnitelman kanssa herätti omalla tavallaan myös epäilyjä. Jossain määrin meille tuli tuntuma oppikirjamaisista, ikään kuin jostakin opetelluista vastauksista, jotka ovat sosiaalisesti hyväksytyjä eli varhaiskasvattajilta odotettuja tai edellytettäviä vastauksia. Näin siksi, että vaikutti ajoittain siltä kuin kaikkia kysymyksiä ei oltaisi välttämättä pohdittu sen tarkemmin tai syvällisemmin. Aineiston joukossa oli niukkoja vastauksia ja perustelut saattoivat jäädä vähäisiksi. Joihinkin kysymyksiin ei osattu sanoa oikein mitään tai annettiin ikään kuin itsestään selviä vastauksia. Esimerkiksi kysyttäessä oman ja työyhteisön toiminnan mahdollisesta kehittämisestä yksilöllisen huomioimisen kannalta haastateltavien kehittämis ehdotukset olivat usein varsin yleispäteviä tai joillekin ei tullut mitään mieleen.

Koska laatimmamme haastattelukysymykset kumpusivat teoreettisesta viitekehyksestä ja osassa kysyttiin varsin täsmällisesti joistain teoriassa esitetyistä asioista, kuten kasvatuskumppanuudesta, on selvää, että aineistossa on näiltä osin yhteyksiä teoriaan. Toisaalta jotkut kysymykset liittyivät aiheeseemme yleisemmin, joten olivatko vastauksetkin sen vuoksi niin yleisiä? Koemme, että yleisemmät kysymykset antavat vastaajalle paremman mahdollisuuden omanlaisiin ja sisällöltään vapaampiin vastauksiin, mutta ne saattavat tuottaa hyvin yleispäteviä vastauksia toki vastaajasta riippuen.

Tässä osiossa palaamme aiemmin työllemme asettamiimme tutkimusongelmiin tehden kokoaivia johtopäätöksiä ja tulkintoja aineistosta. Käsittelemme ja pohdimme tutkimustuloksia tarkemmin näihin ongelmiin vastaten. Koemme, että oli mahdotonta tarttua kaikkeen ja olemmekin ottaneet syvällisempään tarkasteluun vain joitakin asioita, jotka ovat tässä työskentelyn hetkessä herättäneet erityisesti ajatuksia ja pohdintaa. Etenemme johtopäätöksissä osa-ongelmista keskeiseen tutkimusongelmaan eli siihen, miten lapsen yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa. Näin siksi, että katsomme osaongelmien kautta vastattavan osaltaan pääkysymykseen.

9.1 Mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen on yksittäisen kasvattajan mielestä?

Aineistosta ilmeni, että haastateltujen varhaiskasvattajien mukaan yksilöllisen huomioimisen lähtökohdiana päiväkodissa on, että opitaan tuntemaan jokainen lapsi omana persoonanaan. Sitä kautta tiedetään, minkälaisia tarpeita lapsella on, mitä hän osaa ja minkälaista huomiota hän tarvitsee. Kun kasvattaja tuntee lapsen, pystyy hän arvostamaan ja huomioimaan lasta persoonana sekä vastaamaan hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa.

Lapsen yksilöllisen huomioimisen koettiin kaikkien haastateltavien mielestä olevan sitä, että jokainen lapsi nähdään ja otetaan huomioon omana itsenään ja persoonanaan, eikä vain ryhmän jäsenenä. Kukin saa olla oma itsensä sekä kasvaa ja kehittyä omaan tahtiinsa. Yksilöllisessä huomioimisessa koettiin olevan keskeistä jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden tiedostaminen ja toimiminen niiden mukaisesti hänen kehitystään tukien. Kasvattajien on mahdollista huomioida yksilöllisiä tarpeita päiväkodin toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa esimerkiksi joustamalla päivärytmissä ja käytännöissä.

Aineistoon perustuen lapsen yksilöllisen huomioimisen voi katsoa haastateltujen kasvattajien mielestä olevan myös lapsen osallisuutta päiväkodin arjessa. Yksilöllisen huomioimisen kannalta etenkin lapsen kuuntelemista pidettiin tärkeänä. Kasvattajat pyrkivät arjessa käymään vuoropuhelua lasten kanssa ja suunnittelemaan toimintaa yhdessä. Lasten toiveita kuunnellaan esimerkiksi siitä, mitä he haluaisivat tehdä. Lapsen koettiin voivan vaikuttaa toimintaansa ja saavan valita esimerkiksi, mitä hän haluaa leikkiä ja kenen kanssa.

Aineiston perusteella on pääteltävissä, että haastateltujen varhaiskasvattajien mukaan kasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien välinen kasvatuskumppanuus on jo sellaisenaan lapsen yksilöllistä huomioimista, mutta myös keskeinen keino sen toteuttamisessa. Kasvattajat pitivät sekä lasta että hänen vanhempiaan päiväkodin yksilöllisinä asiakkaina. Ilmeisesti lapsi nähdäänkin osana perhettä, jolloin myös perhe otetaan mukaan päiväkodin toimintaan ja toteutetaan kasvatusta vanhempien kanssa yhteistyössä. Siksi työntekijän koettiin olevan

tärkeää tuntea lapsi ja hänen perheensä sekä tietää lapsen asioista voidakseen toimia jokaisen yksilöllisyyttä huomioiden.

Meistä tuntuu, että haastatellut kasvattajat hahmottivat melko hyvin sen, mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen on, esimerkiksi mistä se koostuu ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. He toivat kiitettävän monipuolisesti esille erilaisia puolia siihen liittyen. Vastaajat ovat osanneet tuoda esille asioita, jotka esiintyvät sellaisenaan heidän päiväkotiyksikkönsä varhaiskasvatussuunnitelmassa, kuten lapsen tunteminen, yksilöllisyys ja osallisuus sekä kasvatuskumppanuus, ja liittää ne myös osaksi yksilöllistä huomioimista. Muun muassa juuri näiden asioiden kautta olemme itsekin omassa teoriaosuudessamme pyrkineet avaamaan, mistä lapsen yksilöllisessä huomioimisessa on kyse.

9.2 Mikä on yksilöllisen huomioimisen arvo ja merkitys kasvattajalle sekä kasvatusyhteisölle?

Lasten yksilöllinen huomioiminen oli aiheena kaikille vastaajille entuudestaan tuttu ja sitä pidettiin tärkeänä. Aiheen merkitystä ilmentäen eräs haastateltava totesi yksilöllisen huomioimisen olevan itselleen varsin läheinen aihe ja ajattelevansa toiminnassaan myös yksilöllisyyttä. Toinen kertoi pohtivansa esimerkiksi, miten yksilöllinen huomioiminen toteutuu ja miten yksittäiset lapset pääsisivät paremmin esiin päiväkotiryhmässä. Eräs vastaajista puolestaan koki tekevänsä työtä ensisijaisesti yksilön eikä koko ryhmän eteen.

Kaikki haastateltavat kokivat lapsen yksilöllisen huomioimisen olevan arvokasta ja merkityksellistä myös koko työyhteisölle. Heidän mukaansa kyseisessä päiväkotiyksikössä jokainen lapsi nähdään ja kohdataan yksilönä. Lapsen yksilöllisen huomioimisen katsottiin olevan keskeisessä roolissa toiminnassa ja näkyvän yhteisissä tavoitteissa ja suunnitelmissa. Vastaajat kokivat, että heidän työyhteisössään aiheesta keskustellaan yhdessä ja jokainen kasvattaja pyrkii sen toteuttamiseen. Aineistossa todettiin jo varhaiskasvatussuunnitelman edellyttävän lapsen yksilöllisyyden ja yksilöllisten tarpeiden havainnointia ja huomioimista päiväkodissa. Eräs haastateltava sanoi lasten olevan heidän työssään ensisijaisia ja että jokaisen lapsen kohtaamisen tulisi olla heidän perustehtävänsä. Ryhmässä koettiin olevan paljon lapsia, joiden erilaiset tarpeet pitäisi yhtä lailla ottaa huomioon.

Jokaisen haastateltavan mukaan lapsen yksilöllinen huomioiminen on vahvasti osa nykypäivän kasvatustyötä ja kasvattajien arkea sekä vallalla kasvatustieteissä ja -toiminnassa. Osa kasvattajista toi esille, että yksilöllisen huomioimisen rooli päivähoidossa on jo viime vuosina kasvanut ja kehittynyt aiemmasta lähinnä pienryhmätoiminnan toteuttamisen myötä. Sen merkityksen uskottiin vahvistuvan ja toteuttamisen korostuvan entisestään päiväkotitoiminnassa tulevaisuudessa.

Vaikuttaa siltä, että haastatellut varhaiskasvattajat kokivat lapsen yksilöllisen huomioimisen olevan selkeästi tärkeä osa heidän työtään. Siksi uskoisimme, että arvostus näkyisi todennäköisemmin myös käytännön toiminnassa yksilöllisen huomioimisen aktiivisena toteuttamisena. Jotkut vastaajista toivat itsekkin esille yhteyttä päiväkotiyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan perustellessaan yksilöllisen huomioimisen merkitystä. Päiväkotiyksikön toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi onkin asetettu jokaisen lapsen arvostaminen ja hyväksyminen omana itsenään (Päiväkotiyksikkö 2005:3). Aineistosta on pääteltävissä, että lapsen yksilöllisen huomioimisen nähtiin vaikuttavan moniin asioihin välittömästi kyseessä olevassa hetkessä, mutta sen vaikutusten koettiin kantavan myös pidemmälle tulevaisuuteen.

9.2.1 Mikä arvo ja merkitys yksilöllisellä huomioimisella on lapsen kannalta?

Aineistosta ilmenee, että varhaiskasvattajat kokivat yksilöllisen huomioimisen olevan merkityksellistä lapsen kannalta, sillä sen katsottiin vaikuttavan yleisesti lapsen hyvinvointiin. Lapsen huomioimisen yksilönä, hänen tarpeidensa havaitsemisen ja sen, miten hyvin niihin pystytään vastaamaan, koettiin olevan yhteydessä siihen, miten lapsi voi. Yksilöllisellä huomioimisella katsottiin olevan vaikutusta lapsen kehittymiseen ja sen avulla voitavan mahdollistaa päiväkodissa lapselle hyvät puitteet kasvaa ja oppia uusia asioita. Sen katsottiin lisäksi edistävän lapsen itsetunnon kehittymistä ja vahvistumista. Myönteisen kasvun ja kehityksen kannalta kasvattajat pitivät tärkeänä lapsen liittyvän huolenaiheen ja tuentarpeen havaitsemista ajoissa yksilöllisen huomioimisen myötä.

Haastateltavien mielestä se, että lapsi huomioidaan yksilönä, luo sekä toisaalta vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta. Lapsen kokemusta siitä, että hänestä välitetään ja pidetään huolta, ajateltiin liittyvän turvallisuuden tunteeseen. Tärkeänä pidettiin myös lapsen sopeutumista omaan ryhmäänsä sekä tunnetta siitä, että hän on hyväksytty ja kuuluu osaksi ryhmää. Yksilöllisellä huomioimisella katsottiin myös voitavan lisätä lapsen viihtyvyyttä päiväkodissa. Sillä nähtiin olevan merkitystä senkin vuoksi, että lapsella on parempi mahdollisuus tulla aidosti kasvattajan kohtaamaksi ja saada aikuiselta esimerkiksi enemmän henkilökohtaista huomiota ja aikaa. Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus koettiin yhdeksi tärkeäksi tekijäksi yksilöllisen huomioimisen toteuttamisessa. Aineistossa tuotiin esille, että kun lapsi tuntee tulevansa kuulluksi, hän kokee, että hänestä välitetään.

Mielestämme haastatellut kasvattajat ovat tiedostaneet hyvin yksilöllisen huomioimisen merkityksen ja vaikuttavuuden lapsen kannalta. He toivat vastauksissaan monipuolisesti eri asioita esille. Koemme, että lapsen ja hänen hyvinvointinsa tulisi olla tärkein asia päiväkodissa ja on selvää, että päiväkodin kasvatustoiminta vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Näiden

asioiden valossa on oleellista, että kasvattajat pystyvät näkemään toimintansa vaikutuksia ja seurauksia juurikin lapsen näkökulmasta.

Aineistosta esiin nousseet asiat, kuten lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, turvallisuuden kokemus ja sopeutuminen ryhmään ovat yhteneväisiä teorian kanssa. Niistä löytyy yhteyksiä myös päiväkotiyksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lisäksi yksilöllisen huomioimisen vaikutus lapsen itsetunnon vahvistumiseen ilmeni aineistosta, mutta vain kahden haastateltavan vastauksissa. Yksilöllisellä huomioimisella on todettu olevan vaikutusta lapsen minäkäsitteksen muodostumiseen ja kehittymiseen, mitä olemme myös työmme teoriaosuudessa käsitelleet. Aineistossa ei kuitenkaan viitattu tarkemmin tähän asiaan sellaisenaan.

9.3 Millä keinoin yksilöllistä huomioimista toteutetaan päiväkodin arjessa?

Selvittäessämme erilaisia keinoja ja menetelmiä toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodin arjen käytännöissä haastatellut kasvattajat mainitsivat keskeisiksi keinoiksi pienryhmätoiminnan ja kasvatuskumppanuuden. Haastateltavien esille tuomia keinoja kootessamme hyödynsimme koko aineistoa tulkiten kaikkien vastausten sisältöä täsmällisen kysymyksen antamien tietojen lisäksi.

Aineistosta nousseet keinot, kuten pienryhmätoiminta, kasvatuskumppanuus sekä aikuisen läsnäolo ja vuorovaikutus lapsen kanssa arjen erilaisissa tilanteissa ovat asioita, joita on tuotu esille myös teorian puolella eräänä lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumiseen vaikuttavina tekijöinä. Lisäksi monet haastateltavien mainitsemat keinot ovat yhteistyöpäiväkotiyksikkömme varhaiskasvatussuunnitelmassa ilmeneviä käytäntöjä ja menetelmiä.

9.3.1 Keskeiset keinot

Kaikkien haastateltujen varhaiskasvattajien mielestä pienryhmätoiminta on selkeästi yksi keskeisimmistä keinoista ja menetelmistä toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Pienryhmätoiminnan merkitys kävi ilmi sen toistuvasta esiintymisestä kauttaaltaan haastateltavien vastauksissa. Aineistosta ilmeni, että tutkimamme päiväkotiyksikön arjessa pyritään toteuttamaan aktiivisesti pienryhmätoimintaa.

Jokainen vastaaja katsoi pienryhmätoiminnan antavan paremman mahdollisuuden lapsen yksilölliselle huomioimiselle. Koettiin, että sen kautta opitaan tuntemaan ja näkemään lapsi yksilönä sekä antamaan hänelle enemmän aikaa, tukea ja huomiota. Lisäksi haastateltavat kokivat lapsen pääsevän pienryhmässä paremmin esille omana itsenään ja persoonanaan. Lapsen nähtiin olevan helpompi olla oma itsensä sekä toimia vuorovaikutuksessa pienessä porukassa ja tutun aikuisen kanssa.

Eräs vastaaja totesi heidän työyhteisössään pyrittävän siihen, että sama aikuinen toimisi aina saman pienryhmän kanssa. Tämän hän katsoi tukevan ja kehittävän myös lapsen ja aikuisen välistä kiintymyssuhdetta. Aineistosta muodostui muidenkin haastateltujen vastauksista välillisesti sellainen kuva, että he toteuttavat päiväkotiyksikössään omahoitajakäytäntöä. He viittasivat omahoitajuuteen esimerkiksi puhumalla oman pienryhmänsä lapsista, käyttämättä kuitenkaan omahoitajuuden käsitettä tai nimeämättä sitä varsinaiseksi keinoksi lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttamisessa.

Mikäli kyseisessä päiväkotiyksikössä todella toteutetaan aktiivisesti omahoitajuutta, on mielestämme siihen nähden hieman kummallista, että sitä ei vastauksissa tuotu sellaisenaan esille. Voi toki olla, että omahoitajuus nähtiin tai miellettiin niin vahvasti osana pienryhmätöitä, että sitä ei sen vuoksi huomattu nostaa omana keinonaan esille. Meidän mielestämme omahoitajuus on erinomainen keino lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttamisessa päiväkodissa. Sen avulla varmistetaan lapselle vahva vuorovaikutussuhde edes yhden ryhmänsä kasvattajan kanssa, minkä koemme vahvistavan yksilöllisen huomioimisen toteutumista ja lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukemista.

Omahoitajuusmenetelmällä tarkoitetaan sitä, että lapsella on päiväkodissa oma nimetty hoitajansa, joka ottaa lapsesta pääasiallisen vastuun ja viettää mahdollisimman paljon aikaa hänen kanssaan päiväkotipäivän aikana. Omahoitaja rakentaa vahvan vuorovaikutussuhteen sekä lapseen että hänen perheeseensä ja huolehtii kasvatuskumppanuuden toteuttamisesta. Omahoitajuudella on keskeinen merkitys lapsen turvallisuuden tunteen kannalta. (Salminen & Tynnenen 2011:8, 12, 43.) Omahoitaja tukee lapsen päivähoiton aloittamista ja arjen sujumista. Hän auttaa lasta sopeutumaan ja liittymään osaksi päiväkodin lapsiryhmää sekä tukee lasta toisten kanssa toimimisessa ja hänen sosiaalisten taitojensa kehittymisessä. (Mikkola & Nivalainen 2010:21, 34, Salminen & Tynnenen 2011:12.)

Omahoitajuuden myötä lapsen on mahdollista kiintyä ja tukeutua ainakin yhteen kasvattajaan sekä luottaa siihen, että hänestä välitetään ja huolehditaan (Mikkola & Nivalainen 2010:21, 34). Etenkin pienryhmissä toimittaessa omahoitaja pystyy paremmin varmistamaan, että jokainen lapsi tulee kohdatuksi sekä saa tarvitsemaansa yksilöllistä huomiota ja tukea (Mikkola & Nivalainen 2010:34, Salminen & Tynnenen 2011:43, 44). Omahoitajuutta voidaan toteuttaa soveltaen monin tavoin. Esimerkiksi lasten ikä sekä lasten ja kasvattajien lukumäärä ryhmässä vaikuttavat sopivan omahoitajuuskäytännön muotoutumiseen (Salminen & Tynnenen 2011:12-13.)

Enemmistö haastatelluista kasvattajista piti kasvatushenkilökunnan ja lapsen vanhempien välistä kasvatuskumppanuutta merkittävänä keinona lapsen yksilöllisen huomioimisen toteut-

tamisen kannalta. Kasvatuskumppanuuden koettiin olevan aktiivista vuorovaikutusta ja johdonmukaista yhteistyötä lapsen hyväksi. Eräs vastaaja totesi päiväkodin henkilökunnan tarkoituksen olevan tukea vanhempia kasvatustehtävässä. Suurin osa haastateltavista totesi vanhempien tuntevan oman lapsensa kaikista parhaiten ja heidän antamansa tiedon avulla kasvattajat saavat paremman ymmärryksen ja tarkemman kokonaiskuvan lapsesta. Näin ollen pidettiin tärkeänä, että lapsen vanhempien kanssa keskustellaan sekä kuunnellaan heidän ajatuksiaan ja toiveitaan huomioiden ne päiväkodin toiminnassa. Yhteistyön katsottiin antavan paremman mahdollisuuden löytää ja tukea lapsen yksilöllisiä tarpeita sekä tarttua mahdollisiin huolen aiheisiin.

Haastatteluaineistosta ilmeni, että lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma liitettiin vahvasti osaksi kasvatuskumppanuutta ja sen voidaan katsoa näin ollen olevan yksi tekijä yksilöllisen huomioimisen toteutumisessa. Sen kuvailtiin olevan vanhempien ja päiväkodin kasvatustajien yhteinen suunnitelma, jonka kautta pyritään löytämään yhteinen näkemys lapsesta ja hänen kasvatuksestaan päiväkodissa. Jokaisen haastateltavan mukaan näihin suunnitelmiin sitoudutaan ja niitä pyritään ottamaan huomioon toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.

9.3.2 Muita keinoja

Vastaajien kertoman mukaan yhteistyön sujumista työyhteisössä ja erityisesti oman tiimin jäsenten kesken pidettiin merkityksellisenä lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttamisen kannalta. Koettiin olevan oleellista, että kasvattajien kesken voidaan keskustella sekä jakaa kokemuksia ja tietoa lapsista, jotta tiedetään, mitä heille kuuluu ja missä kunkin kohdalla mennään. Aineiston mukaan kyseisessä päiväkotiyksikössä pyritäänkin säännöllisesti käymään lapsia ja heihin liittyviä asioita yhdessä lävitse.

Kasvattajan omaa toimintaa ajatellen aineistosta ilmeni, että lapsen yksilöllistä huomioimista voidaan toteuttaa jokapäiväisissä hetkissä myös varsin yksinkertaisten keinojen avulla, esimerkiksi viettämällä aikaa lapsen kanssa, havainnoimalla lasta ja seuraamalla hänen leikkijään. Muutaman vastaajan mielestä perushoitotilanteissa kuten ruokailussa, nukkumaanmenossa ja siirtymätilanteissa syntyy luontevia yksilöllisen huomioimisen hetkiä ja vuorovaikutusta.

Aineiston perusteella kasvattajan aktiivinen vuorovaikutus lasten kanssa koettiin yhdeksi tärkeäksi tekijäksi yksilöllisessä huomioimisessa ja lapsen kohtaamisessa. Haastatellut kasvattajat kertoivat käyvänsä vuoropuhelua yhteisesti useamman ja yksilöllisemmin yhden lapsen kanssa keskustellen ja kuunnellen, mitä he kertovat ja toivovat. Heidän mukaansa aikuisella tulisi olla riittävästi aikaa lapsille voidakseen olla aidosti läsnä lasten toiminnassa päiväkot-

päivän aikana. Katsottiin, että kasvattajan tulisikin pyrkiä olemaan, leikkimään ja tekemään asioita yhdessä lasten kanssa avoimin mielin ja hetkessä eläen, toisinaan myös kahden kesken.

Muutama haastateltava toi esille kokevansa niin sanotut pehmeät arvot ja positiivisen näkökulman hyvänä lähtökohtana omaan työhönsä ja lapsen kohtaamiseen. Näiden vastaajien mielestä kasvattajien tulisi kiinnittää enemmän huomiota positiivisiin puoliin ja tekoihin sekä onnistumisiin. Kasvattaja voi esimerkiksi kehua ja kannustaa lasta sekä tarttua hänen ajatuksiinsa, ideoihinsa ja toimintaansa myönteisesti tukien. Tällöin lapsen koettiin saavan positiivista huomiota ja onnistumisen kokemuksia, jolloin hänen itsetuntonsa vahvistuu.

Kasvattajien haastatteluissa esille tuomien lapsen yksilöllisen huomioimisen toteuttamisen keinojen ja menetelmien lisäksi, me katsomme, että yksi päiväkodissa toteutettavista menetelmistä voisi olla esimerkiksi sadutus. Se on Suomessa kehitetty menetelmä, joka antaa lapselle mahdollisuuden kertoa ajatuksistaan tarinan välityksellä. Sadutuksessa aikuinen pyytää yhtä tai useampaa lasta kertomaan oman kertomuksen, jonka hän kuuntelee ja kirjoittaa ylös sanasta sanaan. Kun kertomus on päättynyt, saduttaja lukee sen kertojalle, joka voi muuttaa kertomaansa niin halutessaan. Kun tarinoita säilytetään sekä niitä käsitellään yhdessä ja luetaan muiden kanssa, lapsi kokee hänen kertomustensa ja niiden välittämän tiedon olevan merkityksellistä. (Karlsson 2005:10,110, 116.)

Sadutus on lapsen ja aikuisen välinen vastavuoroinen tapahtuma, jossa yhdistyvät kertominen, kuunteleminen ja yhdessä tekeminen. Se on hyödyllinen menetelmä esimerkiksi silloin, kun halutaan luoda kohtaava ja osallistava ilmapiiri ryhmässä. Sadutuksen avulla lapsi voi ilmaista juuri niitä asioita, joista hän sillä hetkellä tuntee tarvetta kertoa ilman muiden arviointia ja tulkintaa. Aikuinen ottaa lapsen mietteet vakavasti ja voi saada oivallista tietoa lapsesta ja lapsen ajatusmaailmasta, jonka pohjalta hänen on helppo suunnitella ja toteuttaa toimintaa yhdessä lasten kanssa. Kun lasta sadutetaan säännöllisesti, aikuinen huomaa, mikä on lapsen mielestä milloinkin tärkeää. (Karlsson 2005:11, 13, 110, 117, 118, 119.)

Sadutus on lapsilähtöinen ja lapselle paljon tilaa antava keino saada äänensä kuuluviin. Sadustilanteessa lapsella on mahdollisuus tulla huomioiduksi ja kokea, että hänen kertomastaan ollaan kiinnostuneita. (Ovaska 2004:180, Salmela 2004:155.) Lapsen itsetunto ja luottamus itseensä lisääntyvät, kun hän kokee tulleen kuulluksi ja arvostetuksi sekä huomaa osanneensa kertoa sadun itse. Lapsi rohkaistuu ja oppii sadutuksen seurauksena ilmaisemaan itseään myös muissa tilanteissa. (Karlsson 2005:119.)

Meidän mielestämme myös kasvun kansi voisi olla oivallinen keino toteuttaa lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Kasvun kansiolla tarkoitetaan lapsen kasvusta ja kehityksestä kertovaa kansiota. Se voi olla myös esimerkiksi koristeltu laatikko tai sähköisessä muodossa

oleva tiedosto. Kansioon kerätään materiaalia lapseen liittyen säännöllisesti koko hänen päivähoitonsa ajalta. Se voi sisältää lapsen keksimiä tarinoita ja juttuja, hänen tekemiään piirustuksia ja askarteluja sekä hänestä päiväkodissa otettuja valokuvia. Lisäksi kansiossa voi olla päiväkodin kasvattajien ja lapsen vanhempien havaintoja ja kuvauksia lapsesta ja hänen toiminnastaan sekä päiväkodin arjesta ja erilaisista tapahtumista. Kasvun kansion välityksellä voidaan saada tietoa lapsesta, esimerkiksi hänen kiinnostuksenkohteistaan, taidoistaan ja tarpeistaan. (Järvinen ym. 2009:156, 157.)

Luonnollisesti pienemmät lapset tarvitsevat enemmän aikuisen apua kasvun kansion täyttämässä ja tutkimisessa. Lapsen kasvaessa häntä ohjataan käyttämään kansiota itsenäisesti, koska sen yhtenä tavoitteena on tukea lapsen yksilöllistä oppimista ja kasvamista. Kasvun kansio voi toimia tärkeänä vuorovaikutuksen välineenä, sillä sen kautta lapsi voi kertoa itsestään, kokemuksistaan ja osaamisestaan muille. Kansion katsotaan auttavan lasta oppimaan arvioimaan itseään, kun hänen on mahdollista tarkastella kasvuaan ja taitojensa kehittymistä omasta kansioistaan. Lapsen itsetunnon vahvistaminen nähdäänkin kansion yhtenä tärkeänä tehtävänä. Myös kasvattaja voi arvioida lapsen kehitystä sekä hänelle ominaista toimintaa kasvun kansion avulla. (Järvinen ym. 2009:157, 158.)

Meidän mielestämme sekä sadutus että kasvun kansio ovat keinoja, joiden avulla lapsi voi saada yksilöllistä huomiota päiväkodin arjessa. Koemme, että kyseiset menetelmät tuovat esille ja ilmentävät erinomaisesti lapsen yksilöllisyyttä ja ainutlaatuisuutta. Esimerkiksi aikuisen ja lapsen välinen läheinen vuorovaikutus, yhdessä toimiminen ja yhteistyö mahdollistuvat sadutuksessa tai kansiota työstäessä ja niihin myöhemmin palattaessa. Niiden parissa voidaan viettää myös kahdenkeskistä aikaa. Sadutuksen ja kasvun kansion kautta voidaan tarjota lapselle myönteisiä hetkiä, joissa lapsi on toiminnan keskipisteenä ja saa aikuiselta positiivista keskitettyä huomioita. Katsomme toiminnan olevan molemmissa menetelmissä lapsilähtöistä ja etenkin sadutuksessa myös lapsijohtoista. Lisäksi lapsen sadutuksen ja kasvun kansion välittämän tiedon myötä kasvattaja voi saada paremman ymmärryksen ja tarkemman kokonais kuvan kyseisestä lapsesta.

9.4 Mitkä tekijät edistävät yksilöllistä huomioimista ja mitkä tekevät siitä haasteellista?

Kysyttäessä haastatelluilta varhaiskasvattajilta lapsen yksilöllistä huomioimista edistävästä tekijöistä jokainen heistä näki pienryhmätoiminnan olevan keskeinen tekijä. Puolet vastaajista totesi vuorovaikutuksen ja yhteistyön sekä työyhteisössä että vanhempien kanssa olevan olennaista. Lisäksi kasvatustyöntekijöiden koulutusta pidettiin tärkeänä, sillä sitä kautta voidaan oppia yksilöllisestä huomioimisesta enemmän ja syventyä aiheeseen. Edistävinä tekijöinä tuotiin esille myös kiireetön ja rento ilmapiiri sekä kasvattajien sitoutuminen yksilölliseen huomioimiseen.

Yhtenä keskeisenä yksilöllistä huomioimista vaikeuttavana tekijänä pidettiin lähes kaikkien haastateltavien mielestä päiväkodin henkilökunnan poissaoloja. Samaa mieltä oltiin myös päiväkodin isoista lapsiryhmistä. Puolet haastateltavista näki ajan riittämättömyyden ja ajan käytön haasteellisena. Koettiin, että aika ei tahdo riittää kaikkeen päiväkotipäivän puitteissa ja kiirettä syntyy toisinaan. Aineiston mukaan varhaiskasvattajien yhteistyön toimimattomuus ja näkemuserot sekä lasten vanhempien esittämät mahdolliset toiveet voivat vaikeuttaa yksilöllisen huomioimisen toteuttamista. Myös väen vaihtumisen työyhteisössä ja nopeasti muuttuvien tilanteiden katsottiin voivan asettaa yllättäviä haasteita. Lisäksi sen, että jokainen lapsi tulisi huomioiduksi yksilönä, koettiin olevan jo sinällään yksi varhaiskasvattajien työn haasteista. Näin esimerkiksi siksi, että kasvattaja saattaa jämähtää totuttuihin käsityksiin ja toimintamalleihin, jolloin yksilöllisyys voi unohtua.

Aineistosta on kauttaaltaan havaittavissa, että kasvattajat pitävät päiväkodin ryhmäkokoja jo nykyisellään suurina ja kasvattajien määrää suhteessa lasten määrään liian vähäisenä, jotta lapsen yksilöllistä huomioimista voitaisiin parhaimmillaan toteuttaa. Koettiin, että tämän hetkisillä mitoituksilla on toiminnan toteuttamisen ja yksilöllisen huomioimisen kannalta merkittävää, jos yksi tai useampi työntekijä puuttuu ryhmästä. Meidän mielestämme olisikin tärkeää, että kasvatustyöntekijöitä olisi yleisesti lapsiryhmissä vähintäänkin määritetyn mitoituksen verran. Myös sijaisia tulisi olla mahdollista palkata ja heitä todella tulisi ottaa töihin aina tarvittaessa esimerkiksi korvaamaan sairauspoissaoloja. Toki ymmärrämme, että heitä ei ole aina saatavilla. Vaikka sijainen ei voikaan täysin paikata ryhmän vakituista aikuista, on hänen läsnäolonsa ja työpanoksensa seurauksena tilanne ryhmässä luultavasti parempi kuin vajaalla miehityksellä. Olisi varmasti myös entisestään parempi, jos voitaisiin käyttää samoja sijaisia, jotka olisivat tuttuja sekä lapsille, heidän vanhemmilleen että työntekijöille. Lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta on eduksi, jos sijainen tuntee lapset ja lapset sijaisen.

Nykyiseen tilanteeseen nähden haastatellut kasvattajat ehdottivat eräinä toiminnan kehittämisen keskeisinä keinoina kasvatustyöntekijöiden lisäämistä nykyisen kokoisissa ryhmissä tai ryhmäkokojen pienentämistä. Meidän mielestämme ryhmäkoot tulisikin säilyttää vähintään nykyisellään, mutta tavoitteena tulisi olla niiden pienentäminen entisestään. Näistä samoista asioista on keskusteltu varsin yleisesti ja aktiivisesti päivähoidon kentällä myös moniin muihin teemoihin liittyen. Vaikka kasvatustyöntekijät voivat tuoda esille päiväkodin arkea sekä työn ja toiminnan kehittämisen kohteita, he eivät voi kuitenkaan päättää esimerkiksi päivähoidon järjestämisen puitteista, kuten henkilöstömitoituksesta ja lapsiryhmän koosta.

Lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta ei meidän mielestämme olisi myöskään kannattavaa lisätä lasten määrää päiväkotiryhmässä, vaikka aikuisten lukumäärää samalla lisättäisiin. Mikäli ryhmän koko kasvaa, lisääntyy myös ryhmän vuorovaikutussuhteiden määrä. Koemme,

että silloin esimerkiksi ryhmän sosiaalisen ympäristön hahmottaminen ja siinä toimiminen saattavat hankaloitua entisestään niin lasten kuin kasvattajienkin osalta. Lisäksi tällöin lapsen on varmastikin vaikeampi tuoda itseään esille ja tulla kohdatuksi päiväkodin arjessa. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka päiväkotiyksikössä toimintaa toteutetaankin aktiivisesti pienryhmissä, kasvattajat tiedostavat lapsiryhmän kokonaisuudessaan työnsä kohteeksi. He havainnoivat koko ryhmää ja kokevat olevansa vastuussa kaikista ryhmän lapsista. Näin siksi, että haastatteluissa ilmeni kasvattajien halu ja pyrkimys olla tietoisia kaikkien lasten asioista ja huomioida myös muitakin kuin oman pienryhmänsä lapsia. Tämän koettiin olevan toisinaan jo nykyisessä tilanteessa haasteellista, saati sitten jos ryhmä olisi suurempi.

Haastatellut kasvattajat kokivat haasteellisena ajan riittämättömyyden ja siihen liittyen todettiin, että omassa ajankäytössä ja -hallinnassa olisi kehitettävää. Haastateltavien mukaan silloin kun aikuinen on kiireinen ja tekee samanaikaisesti joitain muita työtehtäviä, hän ei välttämättä ole niin kokonaisvaltaisesti lapsille tilanteessa läsnä. Kokemus ajan riittämättömyydestä ja vähyydestä on yleinen ja tyypillinen nykypäivän ihmisille. Keskeistä on se, miten aikaansa käyttää. Mielestämme tärkeintä päivähoidossa tulisi olla lapset ja heidän kanssaan oleminen. Oleellista olisi kasvattajien aika ja aito läsnäolo lasten seurassa. Siksikin koemme, että kasvattajan olisi hyvä suunnitella toimintaansa ja ajankäyttöään, mutta toisaalta myös samanaikaisesti havainnoida asioita tai tilanteita tarttuakseen otollisiin, yllättäviinkin hetkiin.

Voidaankin pohtia, olisiko lapsen ja tämän yksilöllisen huomioimisen kannalta parempi, että kasvattajat ottaisivat kirjallisille töille selkeästi oman aikansa ja tekisivät ne rauhassa. Tällöin kasvattaja voisi paneutua työn alla olevaan tehtäväänsä ja selviytyä siitä kenties nopeammin kuin ollessaan lasten kanssa samassa tilassa. Kasvattajan olisi mahdollista keskittyä yhteen asiaan kerrallaan, jolloin hän voisi lasten seurassa olla kokonaisvaltaisesti läsnä. Onko parempi viettää kauemmin aikaa lasten parissa vai vähemmän, mutta kenties laadukkaampaa yhteistä aikaa lasten kanssa?

Muutama haastateltu kasvattaja toi vastauksissaan esille koulutuksen merkittävyyden. Sen avulla katsottiin olevan mahdollista lisätä kasvattajan tietoisuutta yksilöllisestä huomioimisesta, sen merkityksestä sekä erilaisista toteutuskeinoista ja hyödyistä. Lisäksi pidettiin tärkeänä kasvattajien sitoutumista yksilöllisen huomioimisen toteuttamiseen sekä työyhteisön yhteisiin arvoihin ja käytäntöihin. Toiminnan kehittämiseksi ehdotettiin myös muun muassa, että lapsen yksilöllisestä huomioimisesta käytäisiin aktiivisempaa keskustelua, kyseenalaistettaisiin asioita sekä kehitettäisiin uusia toimintamalleja ja verkostoiduttaisiin muiden toimijoiden kanssa.

Me uskomme, että kaikenlainen koulutus ja kouluttautuminen yleensä antavat parhaimmillaan lisää tietoa ja ajattelemisen aihetta, ja on siksi siis enemmän hyödyksi kuin haitaksi. Koulu-

tuksen lisäksi tai siitä huolimatta koemme, että etenkin lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta on ratkaisevaa kasvattajan suhtautuminen ja sitoutuminen niin työhönsä kuin yksilöllisen huomioimisen toteuttamiseen. On esimerkiksi oleellista, kuinka paneutuen työtänsä tekee ja onko sitoutunut toimimaan sekä omien että työyhteisön yhteisten arvojen ja tavoitteiden mukaisesti. Kuinka tietoisesti ja reflektovalla asenteella kasvattaja toimii sekä kuinka hän omaksuu esimerkiksi koulutuksen antamaa tietoa osaksi käytännön toimintaansa. Tarkemmin opinnäytetyömme aiheeseen liittyen kasvattajan sitoutumista ja asennetta työhönsä voisi kuvastaa esimerkiksi se, miten hän haluaa kohdata lapsia tai miten hän todellisuudessa arvottaa yksilöllisen huomioimisen muihin työtehtäviinsä nähden.

9.5 Miten lapsen yksilöllinen huomioiminen toteutuu päiväkodissa?

Kaikkien haastateltujen kasvattajien mielestä jokainen lapsi pääsee yksilönä ja persoonana esille heidän päiväkotinsa arjessa. Heidän mukaansa myös hiljaisemmat ja ryhmästä vetäytyvät lapset pääsevät esille ja tulevat kohdatuiksi etenkin pienemmissä ryhmissä toimittaessa. Jokainen haastateltava koki pääosin ehtivänsä kohtaamaan kaikkia ryhmänsä lapsia päiväkotipäivän aikana. Todettiin, että vaikka jokainen lapsi pyritään huomioimaan päivittäin jollain lailla, ei aikuisen ja lapsen kohtaaminen välttämättä aina toteudu. Esimerkiksi jos henkilökuntaa on ryhmästä poissa tai jos työntekijällä on muita työtehtäviä.

Jokainen haastateltava koki kohtaavansa oman pienryhmänsä lapsia enemmän ja tuntevansa heidät ryhmän muita lapsia paremmin. Katsottiin, että pienryhmänsä lapsia pystyy myös huomioimaan yksilöllisesti paremmin, sillä heidän kanssaan vietetään enemmän aikaa ja toimitaan tiiviimmin yhdessä. Toisaalta aineistosta on pääteltävissä, että osa vastaajista koki, että pienryhmätoiminnan aktiivisen toteutuksen vaikutuksesta yksittäisen kasvattajan on hankalaa kohdata ja huomioida koko ryhmän jokaista lasta yksilöllisesti joka päivä. Todettiin, että tällöin muut lapset jäävät vähemmälle huomiolle, eikä kasvattaja aina tiedä, mitä kaikki lapset ovat tarkalleen ottaen tehneet tai miten heidän päivänsä on oikeasti mennyt.

Luonnollisesti päiväkodin arjessa ei ole mahdollista keskittyä vain yksittäisiin lapsiin ja yksilölliseen huomioimiseen, koska toimintaa toteutetaan ryhmässä, jossa on useampia yksilöitä. Tällöin kasvattajan ja työyhteisön on pohdittava ja otettava huomioon toiminnassaan myös ryhmä ja sen etu. Päiväkotitoiminnan tulisikin olla sekä koko ryhmän kannalta toimivaa ja mielekästä että yksittäisen lapsen kehitystä tukevaa ja yksilölliset tarpeet huomioivaa.

Enemmistö haastatelluista kasvattajista katsoi ryhmän edun ja yksittäisen lapsen tarpeiden huomioimisen olevan päiväkodissa melkoista tasapainoilua. Kasvattajat olivat kuitenkin erimielisiä siitä, miten tämä tasapainoilu onnistuu arjessa. Sen koettiin riippuvan muun muassa ryhmän koosta, sen kokoonpanosta ja itse tilanteesta. Vastauksissa tuotiin ilmi, että kun esi-

merkiksi ryhmästä on henkilökuntaa poissa, niin yksilöiden huomioiminen jää vähemmälle ja kasvatustyöntekijä joutuu ensisijaisesti pohtimaan, mikä olisi turvallisinta ja toimivinta koko ryhmän kannalta kyseisessä tilanteessa.

Ajatellen varhaiskasvatuksen tehtäviä lapsen yksilöllisen kehityksen tukemisesta ja sosiaalistamisesta suurin osa haastateltavista koki näiden tehtävien toteutuvan rinnakkain ja varsin tasapuolisesti päiväkodin käytännön toiminnassa. Heidän mukaansa lapsia kasvatetaan päiväkodissa ikään kuin ryhmän jäseniksi, mutta yksilöinä. Koettiin, että lapsen yksilöllisyyttä ja kehitystä tuetaan samalla, kun harjoitellaan vuorovaikutusta ja yhdessä toimimista sekä toisten huomioon ottamista. Kahden vastaajan mielestä päiväkotitoiminnassa sosiaalistaminen on kuitenkin yksilöllisen kehityksen tukemista vahvemmin esillä. He totesivat, että lapset joutuvat toimimaan varsin isoissa ryhmissä ja oppivat olemaan pienestä pitäen ryhmän jäseniä. Näin ollen he katsoivat päivähoiton olevan sosiaalistavaa toimintaa jo sinällään.

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että lapsen yksilöllisen kehityksen tukemiseen tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota sekä lisätä ja kehittää yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Vastauksissa tuotiin esille, että yksilölliseen puoleen tulisi panostaa enemmän, jotta lapsi tulisi kohdatuksi edes päiväkodissa, koska kaikilla vanhemmilla ei välttämättä ole nykyisin riittävästi esimerkiksi energiaa tai kykyä antaa lapselle yksilöllistä huomiota. Koettiin olevan lapsen etu, että hänen kasvatustaan ohjaavat suunnitelmansa ja yksilölliset tarpeensa otetaan huomioon käytännössä. Toisaalta nähtiin, että myös sosiaalistamiseen pitäisi kiinnittää yhtäläillä huomiota sekä kehittää kummankin tehtävän toteuttamista entisestään. Aineistosta on näin ollen pääteltävissä haastateltavien pitäneen niin yksilöä ja ryhmää kuin näitä kasvatuksen tehtäviä luonnollisina ja ehdottomina osina päiväkodin arjessa ja toiminnassa.

Aineiston perusteella ja aiemmin esiin tuomiimme asioihin viitaten vaikuttaa mielestämme siltä, että tilanne lapsen yksilöllisen huomioimisen kannalta on yleisesti hyvä kyseisessä päiväkotiyksikössä. Kaikki haastatellut kasvattajat pitivät lapsen yksilöllistä huomioimista tärkeänä ja kokivat sen olevan arvokasta ja merkityksellistä myös koko työyhteisölle. Yksilöllisen huomioimisen kerrottiin olevan esillä myös kasvatustoiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Myös haastateltavat katsoivat toiminnan kyseisessä päiväkotiyksikössä olevan yksilöllisen huomioimisen kannalta sujuvaa ja yhtenäistä sekä etenevän hyvään suuntaan.

Näyttäisi siltä, että päiväkotiyksikössä on perehdytty aiheeseen ja varhaiskasvattajat ovat yleisesti pohtineet ja käsitelleet yksilöllistä huomioimista sekä itsenäisesti että yhteisesti tiimeissä ja työyhteisössään. Vaikuttaa siltä, että aito pyrkimys lapsen yksilölliseen huomioimiseen on hyvin pitkälti juurtunut kasvattajien ajatuksiin ja toimintaan sekä ainakin jossakin määrin siirtynyt päiväkotiyksikön käytäntöihin esimerkiksi pienryhmätoiminnan ja kasvatuskumppanuuden toteuttamisen myötä. Yksilöllisen huomioimisen toteutumisen kannalta tule-

vaisuuden näkymät ovat mielestämme lupaavat, koska päiväkotiyksikössä selkeästi pyritään tietoisesti kehittämään toimintaa entistä parempaan suuntaan. Kaikesta huolimatta emme voi tämän tutkimuksen pohjalta varmasti sanoa tai tietää, miten lapsen yksilöllinen huomioiminen todellisuudessa toteutuu kyseisen päiväkotiyksikön arjessa.

Tutkimustulosten perusteella vaikuttaa siltä, että lapsen yksilölliseen huomioimiseen ja sen toteutumiseen päiväkodissa liittyy hyvin monenlaisia asioita ja sitä voidaan toteuttaa hyvin erilaisin keinoin ja menetelmin. Katsomme sen toteuttamisen olevan monitasoista. Yksittäinen kasvattaja voi omassa toiminnassaan huomioida lapsen yksilöllisesti ja päiväkotiyhteisössä puolestaan voidaan kehittää toimintaa sekä yhteisiä käytäntöjä yksilöllistä huomioimista edistävään suuntaan. Lisäksi yhteiskunnassa voidaan päättää sellaisista päivähoidon järjestelyistä ja puitteista, joissa yksilöllistä huomioimista voitaisiin toteuttaa mahdollisimman hyvin.

Haastateltujen kasvattajien mukaan lapsen yksilöllinen huomioiminen on varsin arkipäiväistä toimintaa. Sen todettiin koostuvan pienistä ja tavallisista asioista, joita tekee ihan huomauttamatta tai hetkeen tarttuen. Aineiston perusteella ja aiheen parissa työskentelyn seurauksena koemme yksilöllisen huomioimisen toteutumisen edellyttävän myös esimerkiksi suurempia järjestelyjä sekä suunnitelmallista toimintaa ja tekoja. Parhaiten toteutuakseen se edellyttää mielestämme useampien tekijöiden tai elementtien yhtäaikaista toteutumista.

10 Jälkikysely

Kyselytutkimukset toteutetaan tyypillisesti hyödyntäen strukturoitua kyselylomaketta, joka sisältää vakioidut kysymykset ja vastausvaihtoehdot. Kyselytutkimuksen yleisin toteutustapa on erilaiset posti- ja internetkyselyt. (KvantiMOTV.) Kyselyn avulla voidaan selvittää muun muassa henkilön mielipiteitä, asenteita, ominaisuuksia ja käyttäytymistä sekä pyytää arvioin-teja ja perusteluja (Hirsjärvi ym. 2009:197, KvantiMOTV). Kyselyä on otollista käyttää silloin, kun tutkimuksen tavoitteena on koota suhteellisen laaja aineisto tosiasioihin perustuviin tietoihin liittyen. Se on verrattain nopea perusselvityksen muoto, jolla voidaan saada luotettavaa tietoa. (Koivula 1999:47.)

Haastattelujen jälkeen laadimme kirjallisen jälkikyselyn haastatteluihin osallistuneille (liite 3). Sovelsimme kyselymenetelmää omiin tarkoitukseen sopivalla tavalla. Toimitimme kyselylomakkeen sähköpostitse päiväkotiyksikön johtajalle ja hän välitti sen haastatetuille henkilöille. He saivat vastata lomakkeeseen joko sähköisesti tai paperisessa muodossa parin viikon sisällä. Jälkikyselyyn vastasi neljä kuudesta haastatteluun osallistuneista henkilöistä. Kaikki vastanneet palauttivat lomakkeen paperisessa muodossa johtajalle, jolta kävimme ne myöhemmin hakemassa.

Kyselylomakkeen mukaan olisi hyvä sisällyttää saate, sillä se antaa tietoa esimerkiksi kyselystä ja sen tarkoituksesta sekä motivoi kohdehenkilöä vastaamaan (Vilkkä & Airaksinen 2003:59). Emme laatineet jälkikyselyymme varsinaista saatetta vaan pikemminkin lyhyen viestin. Kyselymme kohdehenkilöt olivat samoja henkilöitä, joita olimme aiemmin haastatelleet ja olimme kertoneet heille jo haastattelujen yhteydessä tulevasta kyselystä ja sen tarkoituksesta. Samalla olimme tiedustelleet, sopisiko heidän vastata kyseiseen lomakkeeseen. Pyrimme laittamaan kyselyn eteenpäin melko pian, muutaman viikon kuluttua haastattelujen jälkeen. Näistä syistä koimme, ettei varsinaista saatetta tarvittaisi, koska kyselyyn liittyvä tiedonantomme, opinnäytetyömme aihe ja haastatteluprosessi kysymyksineen olisivat vielä haastateltujen hyvässä muistissa. Toisaalta ajattelimme, että muutaman viikon tauon aikana aiheen pohdinnan mahdolliset hyödyt olisivat ehtineet mahdollisesti siirtyä arjen työhön, käytäntöön.

Kyselylomakkeessa on keskeistä, mikä on sen tarkoitus, mitä sillä selvitetään ja kenelle se on suunnattu. Lomake tulisi suunnitella huomioiden vastaajan näkökulma. Kyselyssä olisi hyvä edetä johdonmukaisesti aiheen käsittelyssä joko yleisestä yksittäisiin asioihin tai päinvastoin (Vilkkä & Airaksinen 2003:59, 61). Lomakkeessa tarkat kysymykset ovat yleisiä kysymyksiä toimivampia, sillä lyhyet kysymykset ovat ymmärrettävämpiä kuin pitkät. Lisäksi kysymysten laadinnassa tulisi kiinnittää huomiota sanavalintoihin välttyäkseen muun muassa liian johdattelevilta kysymyksiltä. Kyselylomakkeessa selkeys on tärkeää sekä sisällössä että ulkoasussa. Kysymysten määrää tulisi harkita, jotta lomakkeen pituus olisi kohtuullinen. (Hirsjärvi ym. 2009:202-203, KvantiMOTV.)

Kyselylomakkeessa voidaan hyödyntää joko avoimia kysymyksiä tai monivalintakysymyksiä tai molempia. (Vilkkä & Airaksinen 2003:60). Kvalitatiivisiin tutkimuksiin liittyvissä kyselyissä käytetään usein avoimia kysymyksiä. Avoimien kysymysten etuna on, että ne antavat vastaajalle mahdollisuuden ilmaista vapaammin mielipiteensä monivalintatyyppisten kysymysten määrittäessä vastausvaihtoehdot. (Hirsjärvi ym. 2009:200-201.) Avoimia kysymyksiä on suositeltavaa käyttää kyselylomakkeessa harkiten ja silloin, kun niiden käyttö on perusteltua. Etenkin avoimien kysymysten kohdalla on mahdollista, etteivät kaikki vastaajat innostu vastaamaan niihin. Myös vastaustavat vaihtelevat, eikä vastauksista saatu tietoa välttämättä täytä tutkijan odotuksia. (KvantiMOTV.)

Jälkikyselymme oli kaksisivuinen ja sisälsi kahdeksan kattavaa ja monialaista kysymystä. Kysymykset oli ryhmitelty kolmeen osioon, jotka olivat haastattelutilanne ja -kysymykset, haastatteluun osallistuminen ja vaikutus työyhteisöön. Kuten varsinaisessa haastattelurungossa myös jälkikyselyn kysymykset olivat tyypiltään avoimia. Niiden avulla pyrimme herättämään pohdintaa, jonka toivoimme näkyvän myös vastauksissa. Jälkikyselyssä emme enää pyrkineet

selvittämään varhaiskasvattajien näkemyksiä lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodissa, vaan kysymyksissä keskityttiin haastattelutilanteeseen ja sen jälkeiseen aikaan.

Laadimme jälkikyselyn haastateltaville, sillä opinnäytetyömme kannalta oli tärkeää selvittää, oliko haastatteluun osallistumisella sekä aiheen käsittelyllä ja pohdinnalla jonkinlaisia mahdollisia vaikutuksia taikka hyötyä haastateltavalle itselleen ja laajemmin työyhteisön toiminnalle. Meitä kiinnosti tietää, mitä he olivat ajatelleet haastatteluun osallistumisesta, sen sisällöstä sekä haastatteluprosessin mahdollisista vaikutuksista. Ohessa toivoimme voivamme hyödyntää vastauksia myös ikään kuin palautteena haastattelujen toteuttamisesta. Halusimme jälkikyselyn avulla varmistaa saavamme myös haastateltavilta itseltään jonkinlaisia arvioita, joihin voisimme perustaa päätelmiämme arvioidessamme työmme onnistumista.

Valitsimme opinnäytetyömme pääaineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, jonka avulla pyrimme hakemaan vastauksia tutkimusongelmiimme. Näin ollen lähdimme laatimaan jälkikyselyä sillä ajatuksella, että se ei sinällään olisi keskeinen osa opinnäytetyömme toteutusta vaan pikemminkin lisäys, joka täydentäisi kokonaisuutta. Sen ajattelimme ja toivoimme selvittävän osaltaan jossain määrin asetettua työelämän kehittämistavoitteen mahdollista toteutumista. Kehittämistavoitteenamme oli yksinkertaisesti sanottuna arjen kasvatustyön laadun paraneminen vähintäänkin tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden tasolla. Toivoimme saavamme jälkikyselystä tukea tämän tavoitteen toteutumisen arvioinnissa. Kyselyn avulla ei siis lähdettykään selvittämään koko työmme vaikuttavuutta pidemmällä tähtäimellä vaan nimenomaan haastattelujen mahdollisia vaikutuksia haastateltujen näkökulmasta.

10.1 Jälkikyselyn tulosten esittelyä

Laatimaamme jälkikyselyyn vastasi neljä kaikista kuudesta varsinaiseen haastatteluun osallistuneesta henkilöstä. Seuraavaksi esittelemme jälkikyselyn tuottamia tuloksia seuraten pitkälti kyselymme runkoa, teemoja ja kysymyksiä.

10.1.1 Haastattelutilanne ja -kysymykset

Laatimamme jälkikyselyn perusteella haastateltavat olivat kokeneet haastattelutilanteen rauhallisena ja ilmeisesti varsin rentona ja vaivattomana. Puolet kyselyyn vastanneista kertoi kuitenkin jännittäneensä haastattelutilannetta aluksi. Vastauksista kävi ilmi, että monet haastatteluihin osallistuneet kokivat osan kysymyksistä helpoiksi, mutta joukossa oli myös niitä kysymyksiä, joissa joutui pohtimaan. Eräs vastaaja mainitsi haastattelukysymysten olleen aiheeseen sopivia. Toinen vastaaja tunnusti, että ei enää muistanut, mitä haastattelussa oli kysytty, koska hän oli osallistunut useampaan eri haastatteluun samoihin aikoihin.

"Haastatteluun osallistuminen oli aluksi "jännittävää." ... Haastattelutilanne oli rauhallinen ja rento."

"Ihan haastavia kysymyksiä, joutui ihan miettimään."

"Osa kysymyksistä oli helppo vastata, osa tuotti miettimistä. Moni kysymys nitoutui yhteen."

10.1.2 Haastatteluun osallistuminen

Jälkikyselyyn osallistuneiden vastaajien mukaan haastattelun aihe ja kysymykset herättivät ajatuksia. Puolet vastaajista kertoi, että he joutuivat miettimään asioita joidenkin kysymysten ollessa haastavia. Erään vastaajan mielestä tämä johtui siitä, että montaa asiaa pitää itsestään selvyutenä. Toinen koki, että tällaiseen haastatteluun osallistuminen herättää aina ajattelemaan ja kehittämään omaa työtään. Erään vastaajan mielestä haastattelun aihe pitää sisällään ajankohtaisia asioita ja toisaalta ikuisuuskysymyksiä. Hänen mukaansa asenne työhön on keskeinen ja kasvattajan tulisi suhtautua avoimesti uusiin ajatuksiin ja ajoittain pohtia toimintaansa uudesta näkökulmasta.

"Monessa kysymyksessä piti miettiä, koska montaa asiaa pitää itsestään selvyutenä."

"Aina laittaa ajattelemaan omaa työtään ja kehittämään työtapojaan."

"Pitää olla jatkuvasti avoin uusille ajatuksille ja ideoille ja valmis pohtimaan töitten tekoa uudestakin näkökulmasta."

Tiedustelimme vastaajilta, onko haastatteluun osallistumisella ja yksilöllisen huomioimisen pohdinnalla ollut jotakin vaikutusta ja/tai hyötyä heille itselleen tai heidän työhönsä. Kolme vastaajista koki, että haastatteluun osallistumisella oli ollut jotakin vaikutusta. Erään mukaan osallistuminen palautti mieleen tärkeän asian ja osa-alueen heidän työstään. Toisaalta hän huomasi jo toteuttavansa kyseisiä asioita. Toinen vastaaja kertoi, että hän oli haastatteluprosessin seurauksena pohtinut omaa työtään ja toimintatapojaan sekä kuinka niitä voisi kehittää. Lisäksi hän mainitsi miettineensä haastattelukysymyksiä vielä haastattelutilanteen jälkeenkin. Eräs vastaaja kertoi, että haastatteluun osallistuminen antoi ajattelemisen aihetta ja totesi sillä olleen ehkä jotain vaikutusta. Yksi vastaaja puolestaan ei kokenut saaneensa haastatteluprosessista varsinaisesti mitään uutta, koska hän koki asian olevan nykyisin vahvasti esillä kasvatusajattelussa ja pohtineensa asiaa jo ennestään.

"Hyötyä; palautti mieleen tärkeän osa-alueen työssäni."

"Ehkä sillä tavalla on ollut vaikutusta, että jälkikäteen on tullut mieleen, mitä kysymyksiin olisi voinut vastata."

"No ei juuri uutta asiaa, kun asia on nykypedagogiikan ajatustrendejä."

10.1.3 Vaikutus työyhteisöön

Jokaisen kyselyyn vastanneen mukaan ainakin joitain haastattelussa heränneitä asioita käsiteltiin keskustelun kautta tiimissä. Eräs vastaaja kertoi käyneensä tiiminsä kanssa keskustelua ja pohdintaa aiheesta haastattelurungon perusteella sekä todenneensa työkavereidensa kanssa monien asioiden olevan heille itsestään selviä, mutta toimivia. Toinen vastaaja totesi, että heidän työyhteisössään pyritään yleensäkin pohtimaan näitä ja muitakin pedagogisia asioita yhdessä.

"Työkavereiden kanssa keskusteltiin siitä, kuinka moni asia on meille itsestäänselvyys ja ne toimivat."

"...yleisesti ottaen meillä pyritään työyhteisössä pedagogisista asioista puhumaan."

Kysyttäessä, oliko vastaajan mielestä haastatteluprosessilla vaikutusta tiimin tai laajemmin työyhteisön toimintaan, vain kaksi vastaajaa otti kantaa kysymykseen. Molemmat olivat sitä mieltä, että jonkinlaista vaikutusta oli juuri keskustelun ja pohdinnan tasolla. Toinen heistä ei kokenut prosessilla olleen suoraa vaikutusta käytännössä, mutta toisen mukaan joihinkin asioihin oli kiinnitetty huomiota ryhmässä.

"Ehkä juuri pohdinnan kautta ja keskustelun tuomia miettimisiä. Ei mitään suoraa vaikutusta."

"Keskustelua ja asioiden huomioimista ryhmässä."

10.2 Pohdintaa jälkikyselystä

Kyselyn huolellisesta suunnittelusta huolimatta suuri osa otoksiin kuuluvista henkilöistä ei syystä tai toisesta halua tai ehdi osallistua tutkimuksiin (KvantiMOTV). Tämän lisäksi kyselytutkimuksen heikkouksina voidaan pitää muun muassa aineiston mahdollista pinnallisuutta ja sitä, että ei voida olla varmoja siitä, kuinka rehellisesti ja huolellisesti vastaajat ovat pyrkineet vastaamaan tutkimuskysymyksiin (Hirsjärvi ym. 2009:195).

Nämä kyselytutkimuksen haasteet näkyivät myös meidän omassa jälkikyselyssämme. Suhteessa haastatteluun osallistuneiden kohtuullisen pieneen kuuden henkilön määrään oli vain neljän haastateltavan osallistuminen kyselyyn pieni yllätys. Toisaalta ottaen huomioon kyselytutkimukselle tyypillisen vähäisemmän vastausinnon, vastaajien määrä oli kuitenkin mielestämme hyvä.

Vastaukset olivat pääosin varsin niukkoja ja yksinkertaisia, eivätkä antaneet kaikilta osin kovinkaan paljon informaatiota. Osa vastaajista jätti vastaamatta joihinkin kysymyksiin tai vastasi vain muutamalla sanalla. Osa vastauksista ja ajatuksista niiden takana jäivät vajaiksi ja tarkempi kuvaus tai perustelut puuttuivat usein kokonaan. Lisäksi vaikutti siltä, että kyselyn viimeisiä kysymyksiä kohden vastaukset niukkenivat entisestään. Vastausten laatu ja kohtuullisen vähäinen anti hieman yllätti meidät, emmekä kokeneet saaneemme niistä kovin paljon irti. Mikäli vastaukset olisivat olleet kattavampia, monipuolisempia ja tarkemmin mietittyjä sekä kaikkien kysymyksiin olisi vastattu, olisimme mielestämme voineet hyötyä ja saada enemmän kyselyn aineistosta irti.

Vaikka tutkimuksen aihe on keskeisin vastaamiseen vaikuttava tekijä, edesauttaa kysymyslomakkeen huolellinen laatiminen kyselytutkimuksen onnistumista (Hirsjärvi ym. 2009:198). Luonnollisesti jälkikyselyn antiin liittyen mietimme, oliko kysely hyvä tapa selvittää kyseisiä asioita ja kannattiko sen toteuttaminen. Toisaalta mietimme myös, mitä itse olisimme voineet tehdä toisin tai paremmin kyselyn kannalta. Vaikka jälkikyselyn kysymykset olivat harkittuja, emme ehkä huomioineet riittävästi niiden muotoa vastaajien näkökulmasta. Olisiko kysymysten pitänyt olla täsmällisempiä ja yksinkertaisempia esimerkiksi kysyen vain yhtä asiaa kerrallaan?

Jäimme myös pohtimaan, olisiko meidän pitänyt toteuttaa haastattelu ja kysely selkeämpänä kokonaisuutena. Mietimme myös, olisiko meidän ollut syytä pyrkiä saamaan haastateltavat vastaamaan paneutuneemmin ja huolellisemmin kyselyyn. Olisiko meidän esimerkiksi ollut parempi antaa kyselylomake haastateltavan mukaan jo haastattelutilanteen päätyttyä? Jälkeenpäin ymmärsimme, että meidän olisi kannattanut tehdä kyselylomakkeen yhteyteen perusteellisempi saate, jossa olisimme hieman kerranneet opinnäytetyömme aihetta ja haastatteluprosessia. Myös eräs kyselyyn vastannut henkilö kertoi, että olisi kaivannut muistina tueksi lomakkeeseen kuvausta siitä, mistä haastattelussa oli kyse.

Jälkikyselyn avulla pyrimme saamaan tietoa esimerkiksi siitä, mitä haastateltavat olivat ajatelleet haastattelusta ja siihen osallistumisesta. Saamiemme vastausten perusteella haastattelutilanne koettiin rennoksi ja rauhalliseksi. Kysymysten joukossa katsottiin olleen sekä helppoja että haastavia kysymyksiä, jotka olivat aihetta vastaavia. Mielestämme saimme vastausten perusteella melko hyvän käsityksen haastateltavien ajatuksista. Ohessa koimme saaneemme myös väliillisesti myönteiseksi tulkittavaa palautetta haastattelujen toteuttamisesta.

Halusimme jälkikyselyn avulla selvittää myös, oliko haastatteluun osallistumisella sekä aiheen käsittelyllä mahdollisia vaikutuksia tai hyötyä haastateltavalle itselleen ja laajemmin työyhteisön toiminnalle. Vastauksista oli pääteltävissä, että haastatteluun osallistuminen oli herättänyt kaikissa vastaajissa jonkinlaisia ajatuksia, toisissa enemmän ja toisissa vähemmän. Työ-

yhteisöön haastatteluprosessiin osallistuminen oli vaikuttanut siten, että tutkimusaihetta oli pohdittu ja käsitelty yhdessä. Vaikuttavuuteen ja mahdollisiin hyötyihin liittyviin kysymyksiin ei aina vastattu tai vastaukset olivat enimmäkseen hyvin lyhyitä ja vaillinaisia. Näin ollen koemme, että emme saaneet kovin selkeää kuvaa haastatteluprosessin mahdollisista vaikutuksista.

Lisäksi jälkikyselyn avulla toivoimme voivamme selvittää jossain määrin työelämän kehittämistavoitteen mahdollista toteutumista. Yksinkertaisesti sanottuna kehitystavoitteenamme oli arjen kasvatustyön laadun paraneminen vähintäänkin tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden tasolla. Jälkikyselyn vastauksista on pääteltävissä, että opinnäytetyöprosessiin ja haastatteluun osallistumisella on ollut jonkinlaista vaikutusta yhteistyöpäiväkotiyksikön yksittäisiin kasvatustyöntekijöihin sekä -tiimeihin vähintäänkin ajattelun tasolla. Saamamme käsityksen mukaan ainakin joidenkin henkilöiden kohdalla oma työ ja toiminta ovat tulleet näkyvämmiksi ja tietoisemmiksi sen myötä. Jälkikyselyssä ei tuotu esiin mitään varsinaisia käytännön vaikutuksia, joten pelkästään sen perusteella on vaikea tehdä päätelmiä kasvatustyön laadun parnemisesta.

11 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Koemme, että olemme parhaamme mukaan huomioineet tutkimuksen eettisiä periaatteita ja luotettavuustekijöitä sekä toimineet niiden mukaisesti koko opinnäytetyöprosessin ajan. Olemme pyrkineet kuvaamaan ja tekemään näkyväksi omaa toimintaamme ja näin ollen avanneet jo työmme aiemmissa osioissa työskentelyämme ainakin välillisesti myös eettisen tarkastelun ja luotettavuuden arvioinnin kannalta. Monet tekijät, jotka ilmentävät tutkimuksen eettisyyttä, vahvistavat myös opinnäytetyön laadukkuutta ja uskottavuutta sekä lisäävät sen luotettavuutta. Seuraavaksi esittelemme tutkimuksen eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyvää teoriaa sekä tarkastelemme omaa tutkielmaamme ja työprosessiamme siihen peilaten.

11.1 Eettisyydestä

Tehdessään tutkimusta tutkijan tulee tehdä eettisiä ratkaisuja ja ottaa huomioon yleiset tutkimustyöltä vaadittavat eettiset periaatteet. Tutkimuseettisiä kysymyksiä joudutaan pohtimaan kauttaaltaan tutkimuksen eri vaiheissa. (Hirsjärvi & Hurme:2008:19, Koivula 1999:49.) Hyvän tutkimuksen edellytyksenä onkin, että se kestää eettistä tarkastelua (Tuomi & Sarajärvi 2002:124). Tutkimuksissa, joissa kohteena ovat ihmiset, keskeisimpinä eettisinä periaatteina pidetään tyypillisesti tiedonantoon perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä (Hirsjärvi & Hurme:2008:20).

Tutkimusprosessiin lähdeittäessä olisi eettisesti tärkeää huolehtia tarpeellisten lupien hankinnasta. Ennen varsinaisen aineistonkeruun aloittamista tutkimuksen tekijän täytyy hakea tutkimuslupa esimerkiksi kaupungilta tai organisaatiolta ja tutkimuksen yhteistyökumppanilta. Tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteiden pitää olla avoimia, julkisia ja perusteltuja, eikä tutkimuksen nimissä kerättyä tietoa tule käyttää muuhun tarkoitukseen. (Koivula 1999:49, 50.)

Koska toteutimme opinnäytetyömme itsenäisesti, oman ideamme pohjalta, eikä se ollut osa mitään tiettyä hanketta, me haimme opinnäytetyöaiheellemme ja -suunnitelmallemme hyväksynnän koulustamme Laureasta. Suunnitelmamme esitteli pääpiirteissään tutkielmamme tarkoituksen, tavoitteet ja toteutuksen. Löydettyämme työllemme työelämän yhteistyökumppanin haimme tutkimusluvan Vantaan kaupungin sivistystoimelta. Keräämäämme tutkimusaineistoa käytimme ainoastaan opinnäytetyömme tekemiseen.

Tutkimukseen osallistuville henkilöille tulee antaa riittävä informaatio tutkimuksesta, mihin tietoja kerätään, miten niitä käsitellään sekä missä muodossa ja yhteydessä ne esitellään. Lisäksi heidän osallistumisensa täytyy perustua vapaaehtoisuuteen. Siksi on myös oleellista saada osallistujien lupa tutkimukseen ja suostumus siihen osallistumiseen sekä heidän antamiensa tietojen hyödyntämiseen. Tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyys on salattava ja tunnistamattomuus pyrittävä varmistamaan. Luottamuksellisuuteen kuuluu myös tutkijan vaitiolovelvollisuus sellaisten asioiden suhteen, jotka ovat joko henkilökohtaisia tai niin sanottuja liikesalaisuuksia. (Koivula 1999:49, 50.)

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön johtaja oli omasta ehdotuksestaan hyvin keskeisessä roolissa haastateltavien hankinnassa. Hän toimi yhteyshenkilönä meidän ja päiväkotiyksikön välillä tiedottamalla asioista puolin ja toisin, välittämällä materiaaleja työntekijöilleen ja huolehtimalla yksikössään yleisesti asioiden sekä haastatteluihin osallistuvien valintaprosessin etenemisestä. Me koemme, että annoimme opinnäytetyöstämme ja haastatteluprosessista kattavasti tietoa niin työntekijöille kuin heidän joukostaan valikoituneille haastateltaville. Vaikka emme olleet suoranaisesti yhteydessä työntekijöihin, meillä oli luottamus siihen, että johtajalle antamamme materiaali välittyi heille. Mitään virallista lupaa tutkimuksellemme emme haastateltavilta kysyneet, mutta koemme saaneemme heidän suostumuksensa osallisuuteen ja heidän antamiensa tietojen hyödyntämiseen opinnäytetyössämme. Näin siksi, että annoimme tutkimuksestamme tietoa, korostimme vapaaehtoista osallistumista ja kysyimme lupaa haastattelun äänittämiselle, joiden pohjalta haastateltavat päättivät kuitenkin osallistua haastatteluun.

Toivoimme, että haastatteluun osallistuminen olisi vapaaehtoista. Koska johtajalla oli keskeinen rooli haastateltavien hankinnassa, emme tarkemmin tiedä, miten haastateltavien hankin-

ta- tai valintaprosessi todellisuudessa sujui. Emme voi esimerkiksi aivan varmasti tietää, liit-tyikö haastatteluihin osallistumiseen jonkinlaista painostusta, vaikka johtajan suunnalta tai muiden tiimin jäsenten taholta jotakin tiettyä työntekijää kohtaan. Jonkin tasoinen suostut-telu on mielestämme ihan hyväksyttävää, mutta toivomme, ettei kukaan kokenut osallistu-neensa haastatteluun painostettuna tai pakon edessä. Meille välittyi kuitenkin johtajan pu-heista ja haastateltavien käyttäytymisestä sellainen kuva, että kaikki heistä ottivat osaa va-paaehtoisesti. Mitään vastentahtoisuuteen tai haluttomuuteen viittaavaa ei ilmennyt myös-kään jälkikyselyistä. Vaikka kävimme johtajan kanssa haastateltavien hankinnalle asetta-mamme periaatteet ja toiveet läpi sekä korostimme osallistumisen vapaaehtoisuutta työnteki-jöille suuntaamassamme tiedonannossa, olisimme voineet saada paremman kuvan asioiden kulusta ja olla kenties yhä varmempia vapaaehtoisuuden toteutumisesta olemalla aktiivisem-min osallisina haastateltavien hankinnassa.

Olemme koko prosessin aikana ja itse valmiissa opinnäytetyössä säilyttäneet vaitiolovelvolli-suutemme sekä varmistaneet haastateltavien ja päiväkotiyksikön tunnistamattomuuden. Olemme välttäneet keskusteluissa ja materiaalissamme päiväkotiyksikön ja osallisten tarkkaa tunnistettavuutta. Työstäessämme haastattelumateriaalia emme ole käyttäneet yksikön tai haastateltavien nimiä, vaan olemme esimerkiksi käyttäneet vastaajista nimitystä ”Haastatel-tava 1” ja niin edelleen. Lopullisessa työssämme emme ole käyttäneet tunnisteita ollenkaan, jotta ei kävisi ilmi, mistä päiväkotiyksiköstä on kyse, eivätkä kyseisen yksikön työntekijätkään tunnistaisi haastateltavia.

Lisäksi olemme pitäneet huolen siitä, että luottamukselliset asiakirjat ja muut tutkimukseen liittyvät materiaalit eivät päätyneet ulkopuolisten haltuun tai nähtäväksi. Tähän olemme päässeet säilyttämällä ja työstämällä opinnäytetyömateriaalia henkilökohtaisilla muistitikuil-lamme. Kyseisiä muistitikkua ja muita materiaaleja olemme säilyttäneet suojassa yksityisissä tiloissa henkilökohtaisten tavaroiden joukossa. Työn valmistuttua olemme myös hävittäneet kaikki luottamukselliset opinnäytetyömateriaalit asianmukaisesti. Olemme esimerkiksi tuhon-neet sähköisessä muodossa olleet tiedostot muistikuilta ja silpunneet paperiset materiaalit.

Hyvän tutkimuksen tulisi noudattaa sisäistä johdonmukaisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002:124). Siksi tutkimusprosessi on kuvailtava ja raportoitava esimerkiksi käytetyt tiedonkeruu- ja ana-lyysimenetelmät. Tutkimusraportissa tulisi erottaa lähteistä saatu materiaali ja tutkimukseen osallistuneiden lausunnot sekä oma pohdinta ja tulkinnat toisistaan merkitsemällä ne asian-mukaisesti. (Koivula 1999:49.) Tutkijan tulisi myös kiinnittää huomiota siihen, miten ja millai-sia lähteitä hän käyttää työssään hyödykseen (Tuomi & Sarajärvi 2002:124). Lisäksi tutkijan tulee analysoida keräämänsä aineisto kokonaisuudessaan, eikä vain kiinnostuksensa mukaan tai satunnaisesti valitsemaan otoksia (Koivula 1999:49).

Olemme huolehtineet tarkasti asianmukaisista lähdemerkinnöistä viitatessamme muiden teksteihin ja teoksiin sekä laatimassamme lähdeluettelossa. Suorat lainaukset, lähteisiin perustuva teksti sekä selkeämmin omaan pohdintaan pohjautuva teksti on erotettavissa toisistaan opinnäytetyömme sisällä. Olemme pyrkineet hyödyntämään monipuolisesti erilaisia lähteitä erityisesti varhaiskasvatuksen aihepiiriin liittyvästä ammattikirjallisuudesta. Lisäksi olemme koettaneet kiinnittää huomiota muun muassa lähteiden luotettavuuteen ja ajantasaisuuteen.

Tutkijan tulisi pyrkiä työssään ja valinnoissaan objektiivisuuteen. Koska kenenkään ei ole mahdollista täysin sulkea pois esimerkiksi omia ajatuksiaan, kokemuksiaan ja aiempia tietojaan, ei täydellinen objektiivisuus ole tutkimuksessa mahdollista. Se riittää, että tutkija pyrkii parhaansa mukaan tiedostamaan omat asenteensa, käsityksensä ja oletuksensa sekä koettaa toimia siten, etteivät ne vaikuttaisi tutkimukseen, sen tuloksiin ja tulkintoihin ratkaisevasti. (Kananen 2010:144-145, Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.)

Koko opinnäytetyöskentelyn ajan olemme pyrkineet toimimaan tutkimuksessamme mahdollisimman objektiivisesti. Päämääränämme on ollut suhtautua avoimin mielin koko tutkimustyöhön kuten aiheeseemme ja keräämäämme aineistoon. Koemme, että etenkin aineistoa koottaessa, käsiteltäessä ja analysoitaessa meidän oli tärkeää pyrkiä tutkimaan ja tulkitsemaan vastausmateriaalia puolueettomasti ja aineistolähtöisesti. Lisäksi pyrimme aktiivisesti reflektimaan omaa ajatteluamme, toimintaamme ja tekemiämme ratkaisuja kaikissa työskentelyn vaiheissa esimerkiksi itsenäisesti pohtien ja yhdessä keskustellen.

Lähdettäessä keräämään haastatteluaineistoa meistä oli esimerkiksi oleellista pohtia omaa haastattelijan roolia ja tiedostaa se varsinaisessa haastattelutilanteessa. Pohdimme muun muassa kuinka asennoitua ja saavuttaa neutraalin haastattelijan rooli, joka ei käyttäytymisellään, kuten eleillään ja ilmeillään vaikuta haastateltavan vastauksiin. Mietimme myös, kuinka saada haastateltavasta enemmän irti esimerkiksi johdattelematta tai suuntaamatta haastateltavan kertomaa liiaksi vaikkapa tutkijan haluamaan suuntaan. Käytännössä pyrimme olemaan haastattelutilanteissa muun muassa mahdollisimman neutraaleja, osoittamaan aitoa kiinnostusta haastateltavia kohtaan aktiivisella läsnäololla, kuuntelemisella ja katsekontaktilla sekä esittämään tarkentavia kysymyksiä sopivissa kohdissa. Lisäksi koimme, että meidän tehtävämme oli haastattelijoina huolehtia haastatteluympäristön miellyttävyydestä haastateltaville sekä rauhallisuudesta ja yksityisyydestä suhteessa ulkopuolisiin kuulijoihin.

Myös itse aiheitamme eli lasten yksilöllistä huomioimista voidaan pohtia eettisestä näkökulmasta. On esimerkiksi tärkeää kiinnittää huomiota ryhmän yksilöiden tasa-arvoiseen kohteluun. Ryhmän jäsenet ovat kaikki samanarvoisia, eikä yksi ole ylitse muiden. Tasa-arvoisuus ei tarkoita kuitenkaan kaikkien kohdalla samanlaista kohtelua ja samassa määrin, vaan jokainen

tulisi kohdata ainutlaatuisena huomioiden hänen yksilölliset tarpeensa. Yksilölliset tarpeet taas edellyttävät yksilöllisiä toimenpiteitä, jotka eivät puolestaan välttämättä sovellu toisille.

Lisäksi päiväkodin arjessa esiintyy varmasti päivittäin tilanteita, joissa esimerkiksi ryhmän etu on ristiriidassa yksilön edun kanssa tai eri yksilöiden edut asettuvat vastakkain. Tällöin kasvattajan on arvioitava tilanne ja tehtävä jonkinlainen ratkaisu, joka tyydyttäisi kaikkia osapuolia mahdollisimman tasapuolisesti tai aiheuttaisi mahdollisimman vähän harmia. Voidaan myös pohtia, toteutuuko asiakaslähtöisyyden periaate, mikäli lapset eivät tule huomioituiksi yksilöinä. Onhan tämä kuitenkin osa lapsilähtöisyyttä päivähoitossa. Toisaalta esimerkiksi käytössä olevat resurssit luovat haasteita eettiselle toiminnalle, kuten säästösyistä muodostetut suuret lapsiryhmät, joissa yksilöiden huomioiminen on entistä haasteellisempaa.

11.2 Luotettavuudesta

Tutkijan on otettava huomioon tutkimuksessaan laatuun ja luotettavuuteen liittyvät tekijät. Varsinkin laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi on haasteellista, kun tutkitaan ihmisiä tai ihmisryhmiä. Ihminen on ajatteleva ja tunteva yksilö, joka ei toimi aina samalla tavalla ja saattaa muuttaa mielipiteitään. Näin ollen sattuma voi vaikuttaa tutkimuksessa esitettyyn käsitykseen ja näkemykseen ilmiöstä. (Kananen 2010:68.)

Tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa on tiedostettava tutkimuksen luonteen ja aiheen mahdolliset vaikutukset tutkimukseen osallistuneiden vastauksiin. Vastaajat saattavat pyrkiä antamaan sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia, eivätkä he välttämättä kerro esimerkiksi aitoja ajatuksiaan ja todellista tilannettaan. Vaikka vastaajan kertomus voi muiden mielestä vaikuttaa epäuskottavalta, voi se todellisuudessa olla hyvinkin rehellinen ja totuudenmukainen. Toisinaan ihminen saattaa kokea asiat muista eroavalla tavalla ja selittää ilmiöitä muiden näkökulmasta poiketen. Näin ollen kuka voi sanoa, että toisen henkilökohtainen kokemus ei olisi todellinen ja totuudenmukainen? (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.)

Olemme tiedostaneet kyseisen tekijän taikka haasteen osana työmme luonnetta ja haastattelututkimusta. Koemme kuitenkin, että jos tutkija jo lähtökohtaisesti epäilee ja kyseenalaistaa kaiken, mitä haastateltava kertoo, kannattaako ja onko oikeastaan mahdollista lähteä tekemään haastatteluihin tai ylipäänsä ihmisiin ja mielipiteisiin perustuvaa tutkimusta.

Tutkimuksemme tarkoituksena ei ollut saavuttaa yleisiä, laajalti yleistettäviä tuloksia aiheeseemme liittyen, vaan ikään kuin toteuttaa tietynlainen katsaus yhteistyöpäiväkotiyksikön eräiden kasvatustyöntekijöiden henkilökohtaisiin ja siltä osin ainutlaatuisiin näkemyksiin lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodissa. Yleisesti ottaen meillä oli luottamus haastatel-

tavien sanomisiin ja siihen, että he olivat pyrkineet olemaan rehellisiä. Haastattelutilanteeseen mennessä olimme korostaneet, ettei kysymyksiimme ole oikeita tai väriä vastauksia, joten miksi he eivät olisi vastanneet totuudenmukaisesti. Lisäksi haastatteluiden aikana haastateltavat vaikuttivat mielestämme aidoilta ja vilpittömiltä. Toisaalta on hyvin mahdollista, että haastateltavat ovat koettaneet antaa esimerkiksi sosiaalisesti ja ammatillisesti hyväksytyjä sekä ammatillista pätevyyttä korostavia vastauksia.

Koemme, että yksi keino vahvistaa ja todentaa taikka toisaalta kyseenalaistaa ja haastaa haastateltavien kertomaa olisi voinut olla lisätä tutkimukseemme kasvatustyöntekijöiden haastattelun rinnalle esimerkiksi toiminnan havainnointia tai vanhempien ja lasten näkemystä aiheesta. Keräsimme tutkimusaineistomme kasvattajien haastattelujen kautta, sillä arvioimme, että haastateltujen määrä ja heiltä saatu aineisto olisi sopiva ja riittävä sekä opinnäytetyön luonteen ja laajuuden että tutkielmamme tarkoituksen kannalta. Näin ollen emme käyttäneet muita tiedonkeruumenetelmiä sen lisäksi. Koska olimme rajanneet tutkimuskohteeksi kasvatustyöntekijöiden näkemykset lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodissa, emme myöskään lähteneet tämän opinnäytetyön puitteissa haastattelemaan muita kohderyhmiä.

Asennoitumalla alusta lähtien tutkimuksen tekemiseen avoimella ja uteliaalla mielellä, mutta suhtautumalla samalla työhönsä arvioivalla ja kriittisellä asenteella, voidaan vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä, eli uskottavuutta ja vakuuttavuutta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c). Yleisesti laadullisen tutkimuksen luotettavuuden määrittäjänä voidaan pitää muun muassa dokumentaatiota ja arvioitavuutta, tulkinnan johdonmukaisuutta sekä tulosten luotettavuutta (Kananen 2010:71).

Tutkimuksen tieteellisyyden voidaan katsoa olevan luotettavuuden perusta. Tieteellisyyden edellytys on se, että tutkija on kerännyt ja analysoinut aineiston tieteellisin menetelmin. Jotta menetelmän tieteellisyys täyttyy, tulee sen olla yleisesti hyväksytty ja menetelmää tulee käyttää sille määritellyjä sääntöjä noudattaen. (Kananen 2010:144.) Sen lisäksi, että olemme pyrkineet hyödyntämään työssämme monipuolisesti uskottavaa lähdemateriaalia, olemme soveltaneet aineiston hankinnassa ja analysoinnissa tieteellisiä menetelmiä. Tutustuimme erilaisiin tieteellisen tutkimuksen toteuttamisen keinoihin ja perehdyimme tarkemmin valitsemiimme menetelmiin, joiden katsoimme sopivan parhaiten tutkimukseemme ja työskentelytapaamme. Olemme käyttäneet kyseisiä menetelmiä noudattaen niille määritellyjä sääntöjä parhaamme mukaan niin kuin olemme ne ymmärtäneet.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta yksi keskeisimmistä asioista on dokumentaatio, joka tuo tutkimustyölle uskottavuutta sekä lisää käytettyjen menetelmien ja työn kokonaisuuden arvioitavuutta (Kananen 2010:69). Tutkijan tulisi toteuttaa tutkimusprosessi suunnitelmallisesti ja harkitusti sekä kuvata mahdollisimman tarkasti työnsä kaikki vaiheet ja aineiston han-

kinnassa, purkamisessa ja analysoimisessa käytetyt periaatteet. Tutkimusprosessia haasteineen, valintoineen ja ratkaisuneen olisi ansiokasta tarkastella arvioivalla otteella sekä avata huolellisesti ja totuudenmukaisesti tutkimukseen vaikuttaneita tekijöitä. (Hirsjärvi ym. 2009:232, Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.)

Olemme parhaamme mukaan pyrkineet avaamaan ja perustelemaan lukijalle opinnäytetyöprosessiamme. Olemme toteuttaneet työmme vaiheet ja tehdyt valinnat harkitusti sekä koettaneet kuvata ne raportissamme mahdollisimman kattavasti, avoimesti ja rehellisesti. Lisäksi olemme pyrkineet aktiivisesti reflektimaan omaa ajatteluaamme, toimintaamme ja tekemiämme ratkaisuja kaikissa työskentelyn vaiheissa sekä tuomaan niitä jossain määrin myös opinnäytetyössämme esille.

Yksi tärkeä luotettavuuden määrittäjä on aineiston riittävyys. Tutkimusaineistoa tulisi olla riittävän paljon suhteessa tutkimuksen tarkoitukseen, jotta siitä voidaan tehdä luotettavia päätelmiä tuloksissa. Aineiston määrän sijaan oleellista on sen laatu. (Kananen 2010:144.) Tutkijan olisikin poimittava aineistosta sopivassa määrin otteita tutkimukseen osallistuneiden autenttista ilmauksista, jotta on mahdollista nähdä, miten ja millä perusteella tutkija on tullut päätelmiinsä ja tulkintoihinsa (Koivula 1999:32).

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten kuutta varhaiskasvatustyöntekijää, yhtä kasvattajaa jokaisesta päiväkotiyksikön tiimistä. Haastateltujen määrä ja heiltä saatu aineisto oli mielestämme sopiva sekä opinnäytetyön luonteen ja laajuuden että tutkielmamme tarkoituksen kannalta. Koemme, että haastatteluihin osallistuneet henkilöt ja heidän antamansa vastaukset edustavat siinä määrin kyseistä yhteisöä, että tuloksissa voitaisiin tehdä yleistyksiä jossain määrin koko yksikköä koskien. Haastatteluaineistoa oli varsin paljon ja se oli sisällöltäänkin mielestämme runsas ja monipuolinen. Aineiston tuloksia esitellessämme olemme hyödyntäneet suoria lainauksia haastateltavien vastauksista, jotta voimme ilmentää ja perustella tulkintojamme ja päätelmiämme. Katsomme, että haastateltavien autenttisten ilmausten käyttäminen, heidän äänensä esiintuominen työssämme on eettisesti asiaankuuluvaa ja lisää osaltaan tutkimuksemme luotettavuutta.

Laadullisen tutkimuksen pätevyys ilmenee myös esimerkiksi siinä, kuinka onnistuneesti teoria ja tutkimuskohteeksi valittujen yksilöiden kokemusmaailma sekä tutkijan tulkinnat tukevat ja tasapainottavat toisiaan. Luovatko ne yhdessä toimivan kokonaisuuden vai ovatko ne irrallisia toisistaan. (Koivula 1999:32.) Olemme pyrkineet luomaan opinnäytetyöstämme mahdollisimman johdonmukaisen ja yhtenäisen kokonaisuuden, jossa teoria, aineistosta saatu tieto sekä oma pohdintamme ja tulkintamme tukevat ja täydentävät luontevasti toisiaan. Olemme koettaneet tuoda näitä kaikkia puolia esille tutkielmassamme sekä löytää yhteyksiä niiden välillä tai linkittää niitä toisiinsa. Toimivaan opinnäytetyöhön tähdätessämme olemme pohtineet ja

harkitusti suunnitelleet yksittäisiä osioita pitäen koko ajan mielessä valmiin työn kokonaisuutta.

Tarkasteltaessa tutkimusta on otettava huomioon, että jokainen tutkimus on aina omanlaisensa, tietyn tutkijan toteuttama kokonaisuus. Joku toinen tutkija voisi saada aikaan samoista aineksista erilaisen työn. Näin ollen tutkimus on aina yhdenlainen tuotos, jossa esitetään omanlainen näkemys tutkittavasta aiheesta. Tutkimus ei anna täysin objektiivista tietoa tai ehdotonta totuutta, vaikka siihen pyritäänkin. Vaikka tutkimustulokset ovat aina kontekstuaalisia, eli ne ovat yhteydessä esimerkiksi aikaan, paikkaan ja tutkijaan, voidaan niistä tehdä jonkinlaisia johtopäätöksiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.)

Katsomme, että myös meidän tutkielmamme on omanlaisensa, ainutlaatuinen tuotos. Koska meitä kuitenkin on ollut kaksi tekijää tässä opinnäytetyössä, ei työmme kokonaisuus, esitetyt käsitykset ja tehdyt tulkinnat ole vain yhden tekijän tuotosta, vaan niihin ovat vaikuttaneet niin meidän molempien henkilökohtaiset ajatukset kuin niiden pohjalta muodostunut yhteinen näkemys. Koemme, että tämä eräänlainen kolmitasoisuus toteutuksessa ja tulkinnassa lisää osaltaan työmme uskottavuutta ja luotettavuutta.

12 Pohdintaa

Tässä osiossa jatkamme aiheemme yleistä pohdintaa, mutta tarkastelemme myös opinnäytetyömme tavoitteiden toteutumista ja opinnäytetyöprosessiamme sekä esittelemme työmme mahdollisia jatkotutkimuskohteita.

Se, että lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa on noussut enemmän esille, johtuu arvatenkin osaltaan myös individualismin korostuneesta asemasta yhteiskunnassamme ja laajemminkin yleismaailmallisena ilmiönä. Mielestämme se, että jokainen lapsi tiedostetaan ainutlaatuisena persoonallisuutena, hänen yksilöllisyyttään arvostetaan ja hänet pyritään huomioimaan yksilönä, esimerkiksi päiväkodin kasvatustoiminnassa, on vain hyvä asia. Katsomme, että ainakaan tämän asian kohdalla yksilöllisyyden korostaminen ei ole pois yhteisöllisyydestä. Koemme, että yksilöllisen huomioimisen seurauksena ei kasvateta itsekeskeisiä lapsia ja tulevia aikuisia, vaan pikemminkin päinvastoin. Kun lapsi saa olla oma itsensä ja tulee huomioiduksi yksilöllisesti, hän voi kokonaisvaltaisesti paremmin, hänen itsetuntonsa vahvistuu ja lapsi tulee toimeen niin itsensä kuin muidenkin kanssa. Mikäli päiväkodissa arvostetaan yksilöllisyyttä ja erilaisuutta, lapsi oppii itsekkin hyväksymään ja kohtaamaan erilaisia ihmisiä. Katsomme, että yksilöllisyyden korostaminen ja yksilöllinen huomioiminen voivat tukea osaltaan myös yhteisöllisyyttä sekä yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi kasvamista.

Luonnollisesti päiväkodissa ei ole mahdollista keskittyä vain yksittäisiin lapsiin ja yksilölliseen huomioimiseen, koska toimintaa toteutetaan ryhmässä. Ryhmässä toimiessaan lapsi sosiaalistuu, jonka seurauksena hän kasvaa yhteisön jäseneksi ja oppii ottamaan myös muut huomioon. Mielestämme keskeistä on, että kasvatuksen tehtäviä eli lapsen yksilöllisen kasvun tukemista ja sosiaalistamista toteutettaisiin päiväkodissa tasapuolisesti. Toiminnassa tulisi huomioida niin ryhmä kuin yksilötkin, koska ne ovat erottamaton osa niin päiväkodin kontekstia ja toimintaa kuin myös erilaisia yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Päiväkodin arjessa on tilanteita, joissa ryhmän etu ja yksilön etu voivat olla toisiaan vastaan tai ristiriidassa keskenään. Toisaalta niin yksilön kuin ryhmän huomioiminen voivat parhaimmillaan täydentää ja tukea toinen toistaan. Esimerkiksi kiusaamisen ehkäisemisessä voidaan keskittyä sekä ryhmähengen luomiseen ja yhteisvastuun lisäämiseen että yksilön sosiaalisten taitojen tukemiseen.

Lapsen yksilöllinen huomioiminen on mielestämme päiväkodin kasvatustyön osa-alue, johon pitäisi sellaisenaan kiinnittää tarkempaa huomiota sen sijaan, että se tulee vain välillisesti esiin esimerkiksi pienryhmätoiminnan kautta. Yksilöllistä huomioimista tulisikin pohtia tarkemmin ja toteuttaa suunnitelmallisemmin työyhteisön tasolla. Kenties päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmaan voitaisiin sisällyttää oma suunnitelma lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumiseksi. Se voisi ilmentää esimerkiksi, mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen heidän päiväkodissaan tarkoittaa, mikä siinä on tärkeää ja millä keinoin sitä toteutetaan.

12.1 Opinnäytetyön tavoitteista

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää erään päiväkotiyksikön varhaiskasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja heidän ajatuksiaan lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumisesta päiväkodissa. Laatimiemme haastattelukysymysten avulla saimme kerättyä kattavan ja monipuolisen tutkimusaineiston ja koottua sen pohjalta tulokset, jotka tuovat mielestämme hyvin esille kyseisten kasvattajien arvoja ja ajatuksia aiheeseen liittyen.

Varhaiskasvatuksen laadun yleistä kehittämisen tavoitetta ajatellen, koemme, että opinnäytetyöllämme on mahdollisuus vaikuttaa arjen kasvatustyön laadun paranemiseen tutkimukseen osallistuneessa päiväkotiyksikössä. Näin siksi, että tutkielmassamme pohditaan ja jäsenetään yksilöllisen huomioimisen toteutumista arjen kasvatustilanteissa kyseisen päiväkotiyksikön kasvattajilta saadun aineiston pohjalta. Uskoisimme käytännön kasvatustoiminnan voivan kehittyä vähintäänkin tutkimukseen osallistuneiden yksilöiden tasolla heidän pohtiessaan lapsen yksilöllistä huomioimista päiväkodissa. Sen toivoisimme vaikuttavan kasvattajan kasvatustietoisuuden lisääntymiseen ja hänen ammatillisuutensa sekä tiimien ja työyhteisön toiminnan kehittymiseen. Tämän uskoisimme johtavan yhä kyseisen päiväkotiyksikön varhaiskasvatuksen laadun paranemiseen.

Meidän mielestämme ja jälkikyselyn tulosten perusteella myös haastateltujen kasvattajien mielestä onnistuimme vähintäänkin haastattelujen osalta herättämään työmme avulla ajatuksia ja keskustelua. Lisäksi vaikuttaa siltä, että pohdinta lapsen yksilölliseen huomioimiseen liittyen ja haastatteluun osallistuminen on jossain määrin lisännyt kasvattajien tietoisuutta omista näkemyksistään ja toiminnastaan. Jälkikyselyyn osallistuneiden haastateltujen kasvattajien mukaan työmme aihe ja kysymykset herättivät ajatuksia ja keskustelua myös tiimeissä. Tiimin jäsenten kanssa yhdessä pohdittaessa todettiin monien yksilölliseen huomioimiseen liittyvien asioiden olevan heille itsestään selviä, mutta toimivia. Erään haastateltavan mukaan osallistuminen haastatteluun palautti hänen mieleensä keskeisen osa-alueen heidän työstään ja joitain tärkeitä asioita, joita hän huomasi jo toteuttavansa kasvattajana. Toinen vastaaja kertoi, että hän oli haastatteluprosessin seurauksena pohtinut omaa työtään ja toimintatapojaan sekä sitä, kuinka niitä voisi kehittää.

Jotta saisimme tehtyä työssämme näkyväksi kasvatushenkilökunnan omaa toimintaa ja osaamista, tietotaitoa, hiljaista tietoa sekä tiedostamatonta toimintaa, olemme pyrkineet tuomaan kattavasti esille runsasta tutkimusaineistoa työmme tuloksissa ja ilmentämään sen kautta näitä seikkoja. Lisäksi olemme työssämme hyödyntäneet haastateltujen kasvattajien suoria lainauksia, sillä halusimme tuoda haastateltavien ääntä kuuluviin myös heidän omin sanoin.

Koemme, että yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön varhaiskasvatuksen laadun paranemista opinnäytetyömme vaikutuksen seurauksena on melko mahdotonta arvela. On haastavaa arvioida, onko haastatteluprosessiin osallistumisella tai valmiilla opinnäytetyöllämme merkitystä tai edistävää vaikutusta arjen kasvatustyön laatuun yksittäisen kasvatustyöntekijän, saatikka yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön käytännön toiminnan osalta. Katsomme kuitenkin, että päiväkotiyksikkö voisi hyötyä valmiista opinnäytetyöstämme ja hyödyntää sitä toimintansa tarkastelussa ja kehittämisessä. Sisältäähän se kootusti yksikön eräiden kasvattajien näkemyksiä lapsen yksilölliseen huomioimiseen liittyen. Niistä voitaisiin esimerkiksi keskustella yhteisesti ja tehdä omia päätelmiä tutkielmamme tietojen ja tulosten valossa kasvattajien ja työyhteisön toiminnasta sekä mahdollisista kehityskohteista. Toivomme ja uskomme, että opinnäytetyömme, sen tulokset ja esille nousseet asiat olisivat jossain määrin hyödynnettävissä ja sovellettavissa myös esimerkiksi muissa päiväkotiyhteisöissä tai yksittäisen kasvatustyöntekijän omassa työssä ja toiminnassa.

Mielestämme opinnäytetyöprosessissa itsellemme asettamamme tavoitteet ovat toteutuneet hyvin. Keskeisenä tavoitteenamme oli oman ammatillisen kasvun ja kehityksen edistäminen. Tähän pyrkiessämme olemme tutustuneet erilaisiin tutkimustyön toteuttamisen teorioihin ja edellytyksiin sekä toteuttaneet tutkielmamme parhaamme mukaan niitä noudattaen, käyttämällä tieteellisiä menetelmiä. Näin harjoittelimme ja opimme tutkimuksen tekoa ja tutkimuksellisen työtteen omaksumista opinnäytetyön tekemisen puitteissa. Lisäksi olemme pe-

rehtyneet melko kattavasti varhaiskasvatuksen kirjallisuuteen työmme aiheeseen liittyen ja tutustuneet lapsen yksilöllistä huomioimista määrittäviin elementteihin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin muodostaaksemme niiden pohjalta työmme teoreettisen viitekehyksen. Erilaisen teoreettisen materiaalin ja haastatteluaineiston työstämisen ja oman pohdintamme tuloksena olemme aikaansaaneet tutkielmamme kokonaisuuden. Näin koemme lisänneemme ja syventäneemme ammatillista tietoaamme sekä monipuolistaneemme omaa osaamistamme varhaiskasvatukseen ja erityisesti opinnäytetyömme aiheeseen liittyen.

Olemme tehneet opinnäytetyömme huolella sekä käsitelleet siinä varsin perusteellisesti erilaisia asioita ja pyrkineet tuomaan omaa pohdintaamme esille. Sen myötä toivomme tutkielmamme ilmentävän osaamistamme ja oppimaamme, mikä on opinnäytetyössä tarkoituksenakin. Luonnollisesti myös tavoitteemme opintojen loppuun saattamisesta ja sosionomiksi valmistumisesta täyttyy opinnäytetyömme valmistuttua.

12.2 Opinnäytetyöprosessimme pohdintaa

Koemme, että opinnäytetyöprosessimme on ollut pitkä, monivaiheinen ja opettavainen. Olemme oppineet paljon esimerkiksi itsestämme, työskentelytyylistämme ja tutkimuksellisen työn tekemisestä sekä lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päiväkodissa ja yleisesti varhaiskasvatuksesta. Työskentelyprosessimme opinnäytetyön parissa on ollut mielenkiintoinen ja antoisa, sillä on ollut mieluisaa perehtyä tutkielmamme aiheeseen ja tuloksiin ajan kanssa sekä käsitellä ja pohtia asioita tehden oivalluksia yhdessä työparina. Toisaalta se on ollut myös aikaa vievää ja toisinaan haastavaa. Työskentelyn päätyttyä on helpompi tarkastella mennyttä ja todeta, että olisimme esimerkiksi ehkä voineet olla toiminnassamme ja ajatus-työssämme päättäväisempiä ja ytimekkäämpiä. Olisimme voineet haastaa enemmän tyyppillistä työskentelytapaa ja asettaa tarkempia rajoja pohdinnallemme ja työskentelyllemme suunnitteleamalla ja aikatauluttamalla kokonaisprosessia paremmin.

Olimme jo opinnäytetyön aihetta hahmotellessamme kiinnostuneita tutustumaan yleisesti lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumiseen päiväkodissa. Vaikka aiheemme ja tutkimusnäkökulmamme luonnollisesti rajautui sekä opinnäytetyön luonteen ja laajuuden että tutkielmamme tarkoituksen seurauksena, säilyi työssämme niin aiheen, siihen liittyvän teorian kuin tutkimusmateriaalin ja -aineiston käsittelyssä eräänlainen yleisempi ja laajempi näkökulma. Käsitelimme työssämme esiintyneitä teemoja ja asioita perusteellisemmin ja kattavammin, koska koemme, että lapsen yksilöllinen huomioiminen ei ole kovin yksiselitteisesti hahmotettavissa ja määriteltävissä. Lisäksi ajattelimme, että näin työmme voisi avautua myös esimerkiksi vähemmän päivähoitoa ja varhaiskasvatusta tuntevalle lukijalle.

Työskentelyn edetessä kyseenalaistimme jossain määrin työllemme asettamamme laajan ja yleisen näkökulman valinnan. Koemme, että se on tuonut opinnäytetyön työstämiseen lisää haastetta ja vienyt aikaa, koska meistä itsestämmekin on välillä ollut vaikeaa hahmottaa aiheen kokonaisuutta ja rajata sen käsittelyä. Koska tutkielmamme ei lähtökohtaisestikaan kohdistu mihinkään tiettyyn elementtiin tai tekijään lapsen yksilöllisessä huomioimisessa, emme näin ollen esitä myöskään esimerkiksi kovin täsmällisiä, keskittyneitä ja/tai yksiselitteisiä tuloksia ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä.

Tämän näkökulman vaikutus ilmenee ehkä vahvimmin tulosten esittelyssä, joka on jo itsessään melkoisen laaja ja monipuolinen. Koemme, että siitä oli haastavaa jättää juuri mitään haastattelumateriaalista nousseita ajatuksia ja tekemiämme huomioita pois, koska melkeinpä kaikki vaikutti jollakin tavalla liittyvän aiheeseen. Lisäksi aineistoa oli vaikea karsia, koska oli kyse toisaalta yksittäisen ihmisen ja kootusti useamman ihmisen arvoista, näkemyksistä ja kokemuksista. Näin ollen myös johtopäätöksissä oli mahdotonta tarttua kaikkeen ja varsinaisiin tutkimusongelmiimme vastattuamme olemmekin ottaneet siinä esille vain joitakin asioita syvällisempään tarkasteluun. Asioita, jotka ovat siinä työskentelyn hetkessä herättäneet erityisesti ajatuksia ja pohdintaa.

Opinnäytetyömme aiheen käsittelyä voisi jatkaa loputtomiin. Pohdittavaa siitä riittäisi varmasti vaikka kuinka paljon ja ajatuskulkua ja päätelmiä voisi viedä aina vain pidemmälle. Meistä oli vaikea nostaa erityisesti mitään tiettyjä asioita muita tärkeämpinä esille, sillä monet asiat tuntuivat liittyvän ja kietoutuvan hyvin pitkälti toisiinsa. Meidän mielestämme ja tutkimustuloksista johdetun päätelmän perusteella kokonaisuus on ikään kuin osiensa summa. Toisin sanoen lapsen yksilöllinen huomioiminen ja sen toteuttaminen päiväkodissa koostuu hyvin monenlaisista tekijöistä ja elementeistä. Parhaiten toteutuakseen se edellyttää useampien asioiden yhtäaikaista toteutumista.

Olemme kuitenkin työn valmistuttua sujut tutkielmallemme asettamamme tutkimusnäkökulman kanssa ja seisomme valintamme takana. Tutkielmamme laadun kannalta on hankalaa pohtia ja sanoa, olisimmeko esimerkiksi jollain lailla entistä tarkemman ja keskittyneemmän aiheerajauksen tai näkökulman kautta aikaansaaneet merkityksellisempiä ja käytäntöön sovellettavampia tuloksia tai ylipäätänsä ansiokkaamman opinnäytetyön.

Olemme tyytyväisiä opinnäytetyöhöme ja katsomme, että se on meidän yhteinen ja meidän näköisemme tuotos. Se on syntynyt tiiviin yhteisen työskentelyn ja pohdinnan tuloksena. Työmme on suurimmalta osin myös kirjoitettu yhdessä saman tietokoneen äärellä. Voi olla, että ajankäytön tehostamiseksi olisi ollut kannattavaa jakaa kirjoittamista enemmän itsenäisesti työstettäväksi. Koemme kuitenkin yhteistyömme olleen toimivaa ja mielekäästä. Mielestämme tiivis parityöskentely on antanut meille ja opinnäytetyöllemme enemmän. Sen myötä

työn tekeminen on ollut mieluisampaa sekä aiheen ja asioiden pohdinta ja käsittely monipuolisempaa ja syvällisempää. Näin ollen uskomme, että myös työmme sisältö ja kokonaisuus ovat harkitumpia, kattavampia ja moninaisempia kuin, jos tutkielma olisi toteutettu meidän jomman kumman taholta yksin.

Olemme tyytyväisiä myös yhteistyöhön yhteistyökumppanina toimineen päiväkotiyksikön kanssa. Olemme kiitollisia työyhteisön osallistumisesta ja heiltä saamastamme tutkimusaineistosta. Koemme, että yleisesti kaikki on sujunut hyvin ja yhteistyö on ollut sujuvaa ja mutkatonta esimerkiksi yhteydenpidon, haastattelujen toteutuksen ja aikatauluista sopimisen osalta. Etenkin päiväkotiyksikön johtaja on osoittanut mielenkiintoa työtämme ja aiheitamme kohtaan. Meihin on suhtauduttu hyvin ja otettu myönteisesti vastaan niin johtajan kuin muidenkin työntekijöiden taholta. Lisäksi he osallistuivat tutkimukseemme avoimin mielin.

Koemme, että johtaja ja haastatellut kasvatustyöntekijät sitoutuivat yhteistyöhömmä ja paneutuivat heille määrittyneisiin rooleihin ja tehtäviin. Mielestämme johtaja on ollut kannustava ja luottavainen meitä, työtämme ja työskentelyämme kohtaan. Tarjosimme yhteistyötahtolle mahdollisuuksia vaikuttaa enemmänkin työhömmä ja sen sisältöön etenkin työskentelyprosessin alkuvaiheessa, esimerkiksi pyytämällä kommentteja ja mahdollisia muutosehdotuksia tai lisäyksiä suunnitelmiimme ja tuotoksiimme liittyen. Näihin tarjouksiin ei varsinaisesti tartuttu, sillä ilmeisesti sitä ei koettu tarpeelliseksi. Mitään kummempia muutosehdotuksia tai lisäyksiä ei esitetty, jolloin työmme eteni ja toteutui pitkälti meidän suunnitelman ja näkemyksen mukaisesti. Tältä osin yhteistyömme olisi voinut toki olla vieläkin vastavuoroisempaa. Olisimme voineet vaikuttaa tähän itsekkin aktiivisemmin, mutta koemme toteutuneen vuorovaikutuksen ja yhteistyön olleen sellaisenaan opinnäytetyömme kannalta riittävää ja tarkoituksenmukaista.

12.3 Jatkotutkimuskohteita

Mielestämme tutkimuksemme olisi vähintäänkin yleisiltä tutkimusasetelmiltaan, kuten aiheeltaan, valitulta kohderyhmältään sekä käytetyiltä menetelmiltään ja haastattelukysymyksiltään toteutettavissa jossakin toisessa päiväkotiyksikössä. Näin erillisissä tutkimuksissa saatuja tuloksia ja tehtyjä johtopäätöksiä voisi verrata keskenään. Toisaalta työstämme on johdettavissa uusia tutkimusideoita jo muuttamalla meidän tutkielmamme perusasetelmia. Esimerkiksi voisi selvittää lasten tai vanhempien näkemyksiä lapsen yksilöllisen huomioimisen toteutumisesta päiväkodissa tai vertailla useampia näkökulmia keskenään tai käyttää toista tai useampaa eri tiedonkeruumenetelmää, kuten havainnointia ja haastattelua.

Opinnäytetyömme jatkotutkimuskohteita ajatellen koemme, että työmme sisällöstä ja etenkin sen tuloksista on poimittavissa uusia aiheita täsmällisempään tarkasteluun. Tutkimustyötä

voisi lähteä tekemään esimerkiksi aiheesta vuorovaikutuksen rooli yksilöllisessä huomioimisessa tai rajaamalla lapsen yksilöllisen huomioimisen käsittely tietyn ikäisiin lapsiin, vaikkapa 0-3-vuotiaisiin. Lisäksi voisi selvittää lapsen yksilöllisen kehityksen tukemisen ja sosiaalistamisen rinnakkaista toteuttamista päiväkodissa tai tarkastella yksilöllistä huomioimista suhteessa lasten temperamenttieroisiin.

Toisaalta voisi toteuttaa tutkielman, jossa tutkittaisiin jotakin tiettyä menetelmää, kuten pienryhmätoimintaa tai kasvatuskumppanuutta lapsen yksilöllisen huomioimisen edistämisen kannalta tai työn, jossa tarkoituksena olisi selkeästi kehittää päiväkodin toimintaa ja käytäntöjä lasta yksilöllisesti huomioivampaan suuntaan. Meidän tutkielmassamme lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa näyttäytyy hyvin myönteisenä asiana, jonka seuraukset ovat enimmäkseen positiivisia ja tavoiteltavia. Jatkotutkimuksena voisi kuitenkin lähteä tarkastelemaan yksilöllisen huomioimisen haasteita sekä sitä, onko sillä pelkästään myönteisiä vaikutuksia niin yksilön kuin yhteisön kannalta.

Lähteet

- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Erikoispainos varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7. painos. Tampere: Vastapaino.
- Giddens, A. 2001. Sociology. 4. painos. Cambridge: Polity Press.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala, V. 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Oulu: Varhaiskasvatus 90.
- Hämäläinen, J. & Nivala, E. 2008. Kasvatustiede -pedagogisen ihmistyön tiede. Suomi: UNIpress.
- Hännikäinen, M. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Johdanto: Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellina yhteisinä. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A.R. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino. 11-16.
- Ikonen, M. 2006. Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A.R. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino. 149-165.
- Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 2000. Alle kouluikäisen lapsen maailma. 3. painos. Helsinki-Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Kaipio, K. 1999. Kasvattava yhteisö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Kaipio, K. 2000. Päivähoitoyhteisö kasvatusyhteisönä ja sen johtaminen. Teoksessa J. Haapamäki, K. Kaipio, S. Keskinen, I. Uusitalo & M. Kuoksa. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 93 -136.
- Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 111.
- Karling, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapsen aika. 12., uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Karlsson, L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2007. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. -Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.

- Kaskela, M. & Kronqvist, E-L. 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: Stakes.
- Keltikangas-Järvinen, L. 1999. Hyvä itsetunto. 9. painos. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. 3. painos. Helsinki: WS Bookwell OY.
- Keskinen, S. & Virjonen, H. 2004. Esipuhe. Teoksessa S. Keskinen & H. Virjonen. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 8-9.
- Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala. (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Oulu: Varhaiskasvatus 90. 1-57.
- Koivula, U-M. 1999. Opinnäytetyön muotoja ja menetelmällisiä vaihtoehtoja. Teoksessa U-M. Koivula, K. Suihko & J. Tyrväinen. Mission: Possible. Opas opinnäytteen tekijälle. Tampere: Pirkanmaan ammattikorkeakoulun julkaisusarja C. Oppimateriaalit. Nro.1. 1-56.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS - kustannus.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Lonka, K., Hakkarainen, K., Salmela-Aro, K., Ferchen, M., Lautso, A. & Sauri, P. 2010. Psykologia! 5. Kurssi. Persoonallisuus, mielenterveys ja hyvinvointi. Helsinki: WSOYpro.
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 3. painos. Pedatieto.
- Ojanen, M., Anttila, R., Lähdesmäki, M., Oksala, E. & Paavilainen, P. 2004. Persoona. Persoonallisuuspsykologia. Helsinki: Edita.
- Ovaska, M. 2004. Päivähoidon laatukriteerit lasten näkökulmasta sadutuksen keinoin. Teoksessa S. Keskinen & H. Virjonen. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 157-186.
- Päiväkotiyksikkö. 2005. Toimintayksikön varhaiskasvatuksen oppimis- ja opetussuunnitelma.
- Päiväkotiyksikön johtaja. 2011. Yksityiset sähköpostiviestit. 6.9.2011 ja 12.9.2011.
- Salmela, A-R. 2004. Pienistä äänistä suuriin kertomuksiin - sadutus lasten kuulemisen välineenä perheterapiassa. Teoksessa S. Keskinen & H. Virjonen. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 140-156.
- Salminen, E. & Tynninen, K. 2011. Omahoitajana päiväkodissa. Omahoitajuus pedagogisena työmenetelmänä. Pedatieto.
- Stakes. 2006. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. 2. painos. Helsinki: Stakes.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Uusitalo, I. 2000. Yhteisöllinen oppiminen ja toimintatapa päivähoitossa. Teoksessa J. Haapamäki, K. Kaipio, S. Keskinen, I. Uusitalo & M. Kuoksa. (toim.) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 49-92.
- Vilen, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus: erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Elektroniset lähteet

Kasvun kumppanit-verkkosivusto, Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö ja suositukset. [WWW-dokumentti]. http://kasvunkumppanit.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/lait/varhaiskasvatus_ja_paivahoito (Viitattu 18.11.2010).

Kasvun kumppanit-verkkosivusto, Varhaiskasvatuspalvelut. [WWW-dokumentti]. http://kasvunkumppanit.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut (Viitattu 18.11.2010).

KvantiMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 24.11.2011).

L 1999/731 = Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6§ [WWW-dokumentti]. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (Viitattu 24.11.2010).

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 21.9.2011).

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 15.5.2012).

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 14.9.2012).

Taulukot

Taulukko 1: Esimerkki aineiston jäsentämisestä	56
--	----

Liitteet

Liite 1: Saateviesti haastateltaville	125
Liite 2: Haastattelurunko.....	126
Liite 3: Jälkikysely.....	128

Liite 1: Saateviesti haastateltaville

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Laurea-ammattikorkeakoulusta Tikkurilan yksiköstä. Olemme tekemässä opinnäytetyötämme, jonka aiheena on lapsen yksilöllinen huomioiminen sekä lapsen yksilöllisen kasvun ja kehityksen tukeminen päivähoitossa. Erityisesti tarkoituksenamme on saada tietoa siitä, miten nämä asiat näkyvät ja toteutuvat arjessa. Tarkoituksena on selvittää päivähoiton varhaiskasvattajien näkemyksiä, kokemuksia ja heidän ajatuksiinsa aiheesta haastattelujen kautta.

Työssämme on määrä pohtia ja jäsentää yksilöllisen huomioimisen toteutumista arjen kasvatustilanteissa. Toivomme herättävämme keskustelua ja ajatuksia sekä tekevämme näkyväksi kasvatushenkilökunnan omaa toimintaa ja osaamista, tietotaitoa, hiljaista tietoa sekä tiedostamatonta toimintaa.

Olemme suunnitelleet toteuttavamme haastattelut pääasiallisesti huhtikuun lopun - toukokuun aikana. Haastattelemme 5 - 7 henkilöä yksi kerrallaan. Haastattelut toteutetaan päiväkodin tiloissa rauhallisessa ja yksityisessä ympäristössä. Olemme varanneet jokaista haastattelua kohden tunnin aikaa huomioiden ajankäytön erot haastateltavien välillä. Haastattelut on tarkoitus äänittää nauhuria käyttäen, jotta saamme ne mahdollisimman tarkasti taltioitua.

Haastattelumateriaali on keskeinen osa opinnäytetyötämme ja materiaalia käytetään ainoastaan tutkimustarkoitukseen. Äänitetyt haastattelut litteroidaan eli muutetaan sanasta sanaan kirjalliseen muotoon. Sen jälkeen kokoamme ja analysoimme haastatteluaineiston työtämme varten. Olemme salassapitovelvollisia ja kaikki materiaalit tullaan käsittelemään nimettöminä ja niin, että niistä ei voi tunnistaa osallistujien henkilöllisyyttä. Käsittelemme aineistoa luottamuksellisesti siten, ettei se päädy ulkopuolisten haltuun. Lisäksi kaikki haastattelumateriaalit hävitetään asianmukaisesti, kun niitä ei työmme osalta enää tarvita.

On hienoa, että teillä on mahdollisuus sekä innokkuutta ottaa osaa työhömmä ja tulla haastateltavaksemme. Arvostamme näkemyksiänne ja olemme hyvin kiitollisia osallistumisestanne. Jos teillä herää kysymyksiä työhömmä tai haastatteluihin liittyen, niin ottakaa rohkeasti yhteyttä.

Ystävällisin terveisin

Marika Moilanen
(sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Emmi Virolainen
(sähköpostiosoite ja puhelinnumero)

Liite 2: Haastattelurunko

”Varhaiskasvattajien näkemyksiä lapsen yksilöllisestä huomioimisesta päivähoitossa”
Marika Moilanen ja Emmi Virolainen

Haastattelu keskittyy lasten yksilölliseen huomioimiseen erityisesti päiväkodissa. Haluamme haastattelukysymyksillä selvittää teidän varhaiskasvattajien henkilökohtaisia näkemyksiä, kokemuksia ja mielipiteitä, joten kysymyksiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Taustatiedot

- Millainen on koulutustaustasi?
- Mikä on ammattinimikkeesi?
- Kauanko olet ollut alalla päiväkotityössä?
- Kauanko olet ollut töissä Ruokopillissä?

Pohjustusta

- Onko yksilöllinen huomioiminen tuttu aihe sinulle?
- Oletteko keskustelleet aiheesta työyhteisössänne?
- Mitä lapsen yksilöllinen huomioiminen päiväkodissa mielestäsi tarkoittaa?
- Mikä on yksilöllisen huomioimisen arvo ja merkitys sinulle?
 - o Entä työyhteisöllesi?
- Mikä lapsen yksilöllisessä huomioimisessa on mielestäsi olennaisinta/tärkeintä?
- Mitä vaikutuksia yksilöllisellä huomioimisella on lapsen kannalta?

Käytäntö

- Miten huomaat lapsen yksilölliset tarpeet ja miten koet pystyväsi vastaamaan niihin päiväkotipäivän aikana?
- Millä keinoin yksilöllistä huomioimista toteutetaan päiväkodin arjen käytännöissä?
 - o Miten itse toteutat?
 - o Entä työyhteisössä?
- Onko teillä käytössänne menetelmiä, jotka tukevat yksilöllistä huomioimista?
 - o Millaisia?
- Mitkä tekijät edistävät yksilöllistä huomioimista ja vuorovaikutusta yksittäisten lasten kanssa?
- Mitkä tekijät tekevät siitä haasteellista?
- Millä tavalla lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat vaikuttavat toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen?

- Mitä merkitystä vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on yksilöllisen huomioimisen kannalta?

Yksilöt ryhmässä

- Pääseekö lapsi yksilönä ja persoonana esille päiväkodin arjessa?
 - o Miten?
- Miten tasapainoilu ryhmän edun ja yksilöiden tarpeiden välillä onnistuu?
- Miten kasvatuksen tehtävät sosiaalistamisesta ja yksilöllisen kehityksen tukemisesta toteutuvat käytännössä päiväkodissa?
- Toteutetaanko näitä tehtäviä tasapuolisesti vai korostuuko jompikumpi?
- Pitäisikö mielestäsi jompaankumpaan näistä kiinnittää nykyistä enemmän huomiota päiväkodissa?
 - o Miksi?
 - o Miten?

Lopuksi

- Koetko, että työpäiväsi aikana ehdit kohdata ryhmäsi lapsia riittävästi?
- Koetko tuntevasi kaikki ryhmäsi lapset ja tiedätkö, mitä heille kuuluu?
- Lapsen yksilöllistä huomioimista ajatellen, koetko omassa toiminnassasi olevan kehitettävää?
 - o Entä työyhteisösi toiminnassa?
- Minkälaisena näet yksilöllisen huomioimisen roolin päivähoitossa tulevaisuudessa?

Liite 3: Jälkikysely

Hei!

Tässä osana opinnäytetyötämme toteuttamiimme haastatteluihin liittyen olisi kysely sinulle haastatteluun osallistuneelle. Olisimme kiinnostuneita selvittämään tunnelmia haastattelusta sekä sen mahdollisia vaikutuksia. Toivoisimme, että vastaisit kyselyymme 6.6.2011 mennessä.

Suuret kiitokset avustasi ja osallistumisestasi opinnäytetyöhömmme!

Aurinkoista kesää ja hyvää jatkoa toivottaen:

Emmi Virolainen, (sähköpostiosoite)

Marika Moilanen, (sähköpostiosoite)

Haastattelutilanne ja -kysymykset

Miltä sinusta tuntui osallistua haastatteluun? Miltä itse haastattelutilanne vaikutti?

Millaisilta kysymykset mielestäsi vaikuttivat? Vastasivatko kysymykset aihetta?

Haastatteluun osallistuminen

Herättivätkö aihe ja haastattelukysymykset ajatuksia?

Onko haastatteluun osallistumisella ja yksilöllisen huomioimisen pohdinnalla ollut jotakin vaikutusta sinuun, työhösi, toimintaasi? Minkälaisia vaikutuksia?

Oliko haastatteluun osallistumisesta sinulle jotakin hyötyä tai antoiko se sinulle jotakin uutta?

Vaikutus työyhteisöön

Veitkö joitakin haastattelussa heränneitä ajatuksia mukana työyhteisöön?

Herättikö haastatteluihin osallistuminen ja tämän aiheen pohdinta keskustelua tiimissäsi ja /tai työyhteisössäsi?

Oliko niillä vaikutusta tiimisi ja/tai työyhteisösi toimintaan? Millaisia?
